

THE BOOK OF DANIEL
with Saadia's Translation
A Babylonian-Yemenite Manuscript

THE BOOK OF DANIEL

A BABYLONIAN-YEMENITE MANUSCRIPT

BY

SHELOMO MORAG

KIRYAT-SEPHER PUBLISHING HOUSE LTD. JERUSALEM

The preparation of this monograph was made possible thanks to a grant awarded by the *Memorial Foundation for Jewish Culture*.

TO THE MEMORY OF MY FATHER

MOSHE ARIE MIRKIN

(24.XII.1896—20.VI.1964)

PIONEER, SCHOLAR, AUTHOR

TABLE OF CONTENTS

	page
Preface	9
Introduction	13
a. Orthography	14
b. The text of the Ms.	16
(1) Interchange of letters	17
(2) Addition of letters in the Ms.	19
(3) Omission of letters in the Ms.	20
(4) Grammatical variants	21
(5) Addition of words in the Ms.	27
(6) Omission of words in the Ms.	28
(7) Other textual variants	29
c. The vocalization of the Ms.	31
(1) Some general principles of the vocalizer	31
(2) Variant readings	33
(3) Grammatical features of the Hebrew forms	39
(aa) phonology	39
(bb) morphophonemics	40
(cc) morphology	43
1. verbal forms	43
2. nominal forms	43
(dd) syntactical peculiarities	45
(4) Grammatical features of the Aramaic forms	46
(aa) phonology	46
(bb) morphophonemics	49
(cc) morphology	49
1. verbal forms	49
2. nominal forms	55
3. the pronominal suffix	55
4. miscellanea	56
d. Conclusions	56
Appendix	63
Addenda et corrigenda	64
Bibliographical abbreviations	65
Index	67
Facsimile edition of the Ms.	71
English summary	VIII

SUMMARY

The Ms. of the book of Daniel which is published here in a facsimile edition contains the biblical text, with Saadia's Arabic translation accompanying each verse. It was brought from Yemen to Israel and is in the possession of Rabbi J. Qāfiḥ of Jerusalem. The Ms. consists of old and new parts, written by two different hands. The new parts complement the old parts: they include the text of those verses of Daniel which had not been preserved in the old Ms. These new parts, written in Ṣan'a, Yemen, some seventy years ago, are of no special interest, their biblical text being identical with the MT. The old parts, on the other hand, are valuable.

The Ms. (henceforth, we shall denote by 'Ms.' only the old parts) contains the following parts of the book of Daniel: 2, 11 (from **דִּי יַהֲחִנֵּה**) — 2, 29 (to **אַחֲרֵי**); 2, 38 (from **וְהַשְׁלֵטָךְ**) — 3, 26 (to **מִיָּן מַלְכָּא**); 4, 17 — 32; 5, 6 (from **שְׁעֵי**) — 6, 8 (to **וְהַשְׁלֵטָךְ**); 7, 3 — 9, 10; 9, 18 (from **פֶּקֶח**) — 10, 6; 10, 16 — 12, 13¹. It is written in a fine Yemenite hand, dating probably from the 14th century C. E., and has babylonian vocalization signs. In spite of its rather late date, the Ms. is of interest, both textually and in its vocalization. It appears that in many respects the Ms. reflects features of a text produced by a Massoretic school that had flourished centuries earlier².

The textual and grammatical peculiarities of the Ms. are fully described in the Hebrew Introduction. We shall here briefly present some of these features.

- 1 The book of Daniel is followed in the Ms. by the Scroll of Antiochus. The present edition does not include this part of the Ms.
- 2 When mentioning henceforth the school in which the Ms. was produced, we refer to the school which had produced that Ms. from which our Ms. was subsequently copied.

a. *Orthography.* In the Hebrew parts of Daniel the orthography is almost in full accord with that of the MT. In the Aramaic parts, however, the scribe systematically uses *plene* orthography. Cf., e.g., עִטָּא וְטַעֲם (2, 14 ; MT : עִטָּא וְטַעֲם, מִלְּתָא (2, 17 ; MT : מִלְּתָא). To represent consonantal ʾ and ʿ in medial position, the Ms. occasionally employs a double letter, e.g. מְלִכְוֹתָא (2, 44 ; MT : מְלִכְוֹתָא), בִּידִין (2, 45 ; MT : בִּידִין). As the counterpart of Tiberian *qames* in closed unstressed syllables the Ms. has, in the Aramaic words but not in the Hebrew ones, the vowel *u* (as is the rule in Babylonian Mss.), and this vowel is represented in the orthography by a ʾ. Cf., e.g., הוֹנַחַת מִן כּוֹרֵסִי (5, 20 ; MT : הוֹנַחַת מִן-כָּרֶסֶא, אוֹחֲרִי (7 : 5, 6 ; MT : אֲחֲרִי). As the counterpart of final ה (in forms of *tertia infirmae* verbs) or final א preceded by a *seri* in the MT, the Ms. occasionally has a ʾ עֲנִי : (2 : 15, 20, etc. ; MT : עֲנִי, לְמִיתִי (3, 2 ; MT : לְמִיתָא).

The aforementioned orthographical features, as well as a number of other traits, show that in the Massoretic school that produced the text, the Hebrew part of Daniel had already been stabilized whereas the Aramaic part was still in flux, influenced, in the orthography, by the standards of Middle Aramaic — more specifically, by Targum Aramaic (in the form it had received in Geonic Babylonia)³.

b. *Variant readings.* For many words the Ms. offers readings that differ from the MT. These variant readings are of two types : textual variants — variants in the consonantal text ; ‘vocalization variants’ — variants in the vocalization. In some cases the variant readings appear in both consonantal text and vocalization.

The textual variants⁴ fall into the following categories⁵ :

- 3 For the grammatical influence of Targum Aramaic on the Aramaic forms of the Ms., see *infra*. Other Babylonian Mss. of biblical Aramaic also show this influence. For a discussion of this point see my paper ‘Biblical Aramaic in Geonic Babylonia — the Various Schools’, *Studies in Egyptology and Linguistics in Honour of H. J. Polotsky* (Jerusalem, 1964), pp. 117—131.
- 4 Differences in the use of the *matres lectionis* will be classified as ‘vocalization variants’. On the other hand, variants which combine changes in the consonantal text and the vocalization, will be treated as textual variants.
- 5 Needless to say, only a few examples will be given here. For a full listing and interpretations of all the variants, consult the Hebrew Introduction.

- 6 For a detailed discussion see pp. 20–21 of the Hebrew Introduction.

infinitive after the finite verb in biblical Hebrew is rather infrequent unless two infinitives (or an infinitive after which comes a finite verb) follow the finite verb (or, unless a conjunction or a preposition with a pronominal suffix separate the infinitive from the finite verb⁷). This might explain the reading of the Ms., which does not have the infinitive בּוֹא but the preposition ב with a pronominal suffix.

(5) Addition of words in the Ms. (as compared with the MT). Cf., e.g. לֹא־עָלָא קְדָמוּהִי לֹא־שָׁפִיא (5, 7) in the Ms. *versus* לְהַעֲלֶה לְאֹשְׁפִיא in the MT; דְּחִילָא וְאִימָתַנִּי יִתִּירָה (7, 19) in the Ms. *versus* דְּחִילָהּ יִתִּירָה in the MT⁸; יָמִים רַבִּים (8, 27) in the Ms. *versus* יָמִים in the MT⁹; יִחַדּוּ יִתְחַבְּרוּ (11, 6) in the Ms. *versus* יִתְחַבְּרוּ in the MT.

(6) Omission of words in the Ms. (as compared with the MT). In 2, 43 the MT has הָאֶבְרִי פְּרִיזָא while the Ms. does not have כְּדִי; in 5, 7 the MT reads עֲנִי וְאִמָּר *versus* עֲנִי וְאִמָּר in the Ms.

(7) In a number of verses the Ms. has textual variants that do not fall into any of the preceding categories, e.g., וְכָל מִנֵּי זִמְרָא (3, 7) in the Ms. *versus* וְכָל יְנֵי וְזִמְרָא in the MT¹⁰; לְקִיָּמָא קִדָּם (6, 8) in the Ms. *versus* לְקִיָּמָה קִדָּם in the MT.

The 'vocalization variants', that is, variant readings indicated by the vocalization but not by the consonantal text¹¹, fall into two major categories, namely grammatical variants and interpretative variants. We shall first present a few interpretative variants.

In 7, 15 the MT reads אֶתְקַרִּית רִיחֵי אֲנָה דְּנִיָּאל בְּגוֹ דְּנִנָּה while the Ms. has בְּגוֹ דְּנִנָּה ... The reading of the Ms. offers an interpretation for the difficult form בְּגוֹ דְּנִנָּה¹², and thus for the whole phrase. The meaning

7 As is the case, e.g., in וַיֹּאכַל גַּם אָכַל (Gen. 31, 15) or in וַיִּשְׁחַטוּ לָהֶם שְׁטוּחַ (Num. 11, 32).

8 In 7, 7 both the Ms. and the MT have דְּחִילָהּ וְאִימָתַנִּי (in the Ms. דְּחִילָא).

9 In 8, 26 both the Ms. and the MT have לִימִים רַבִּים.

10 In chapter 3, verses 5, 10, 15 the Ms. and the MT agree in reading וְזִמְרָא.

11 As said above, differences in the use of the *matres lectionis* are classified as 'vocalization variants'.

12 For which various emendations, such as בְּגוֹ דְּנִנָּה or בְּגוֹ דְּנִנָּה have been suggested.

of the phrase, according to the Ms., is: 'my spirit [I, Daniel] was saddened within the sheath'; 'sheath' is employed metaphorically for the body¹³.

Of considerable interest is the reading **קֶרֶן אֶחָת מְצִיעִירָה** in 8, 9. **מְצִיעִירָה** of the MT is difficult; as it stands, it should be translated "from a young (fem.) one" — but this hardly makes sense. The Ms. has here a *hif'il* form of **צער** which, although not occurring elsewhere in the Bible, may be taken to mean "is young". The *hif'il* stem may express the possessing of a certain quality or feature¹⁴. The meaning of the phrase as vocalized in the Ms. would then be "a young (=small) horn", probably an approximate translation of **קֶרֶן אַחֲרִי וְעִירָה** (7, 8)¹⁵. It seems worthwhile noting that the reading **מְצִיעִירָה** of the Ms. is fully identical with the emendation of the vocalization proposed by H. Ewald, who, in a footnote in his *Hebrew Grammar*, suggests substituting **מְצִיעִירָה** of the MT by **מְצִיעִירָה**¹⁶.

In 8, 13 — where the MT has **תָּת וְקָדֹשׁ** — the reading of the Ms. is **תָּת וְקָדֹשׁ**. The passage is obscure, and it can hardly be said that the reading of the Ms. sheds light upon it. The form **קָדֹשׁ**, which is the reading of the Ms., appears twice more in this verse (in the Ms. as well as in the MT), in the phrase **אֶחָד קָדֹשׁ**.

The grammatical variants presented by the vocalization of the Ms. are of two kinds: (a) forms that differ from their counterparts in the MT in their grammatical category; (b) forms which, as to their grammatical category, are identical with their counterparts in the MT, but that differ

13 As pointed out by H. L. Ginsberg, *Studies in Daniel* (New York, 1948), p. 71, footnote 4, such a metaphor is found in Rabbinical sources. The reading of the Ms., **נִדְנָא**, comes quite close in form, and almost identical in meaning, to the reading **נִדְנָה**, for which see Ginsberg, *ibid.*

14 Cf. the use of the *hif'il* of **אָמַץ** in the meaning of 'to be strong' (Ps. 27, 14; 31, 25) or of **אָרַךְ** in the meaning of 'to be long' (Ex. 20, 12; Dt. 5, 16; 6, 2; I Kings 8, 8; II Chr. 5, 9).

15 A. Bevan, *A Short Commentary on the Book of Daniel* (Cambridge, 1899) proposes the reading **קֶרֶן אַחֲרָת צִיעִירָה** for **קֶרֶן אֶחָת מְצִיעִירָה** to have here a word for word translation of **קֶרֶן אַחֲרִי וְעִירָה**. Bevan's emendation was accepted by later commentators (Charles, Montgomery, and others).

16 H. Ewald, *Ausführliches Lehrbuch der hebräischen Sprache*⁸ (Göttingen, 1870), p. 664, footnote 1.

in structure from the forms of the MT. Both types abound in the Hebrew forms as well as in the Aramaic.

Examples for the first type ¹⁷ :

(1) *Hebrew*

יִשְׁאֹר (11, 14), a *nif'al* form in the Ms., as against יִשְׁאֹר, a *hitpa'el* form in the MT ; יִבּוֹר (11, 24), a *pi'el* form in the Ms., *versus* a *qal* form, יִבּוֹר, in the MT ; וַיַּעַר כָּחוֹ (11, 25), a *pi'el* form from עָרָה in the Ms., while the MT has a *hif'il* form from 'עור' : וַיַּעַר כָּחוֹ.

(2) *Aramaic*

נִפְק (2, 14 ; MT : נִפְק) תִּהְיֶה (3, 24 ; MT : תִּהְיֶה) (7, 9 ; MT : יִתֵּב) — a present participle in the Ms. *versus* a perfect in the MT ; vice versa in 2, 27 where the Ms. has שָׁאֵל *versus* שָׁאֵל in the MT. In 4, 22 the Ms. reads יִטְעִמֶנָּה (and similarly in 4, 29 ; and in 5, 21 : יִטְעִמֶנָּה) — *af'el* forms, while the MT has יִטְעִמֶנָּה, יִטְעִמֶנָּה — *pa'el* forms ; in 7, 4 the Ms. has the plural רְגִלִּין *versus* the dual רְגִלַּיִן in the MT ; similarly, שִׁנִּין (7, 7) in the Ms. *versus* שִׁנַּיִן in the MT.

The examples of the second type will be presented according to their grammatical categories.

(1) *Hebrew*

- (a) *ləqaṭṭal* as the infinitive pattern of *pi'el* : לְצַרֵּר ... וּלְבָרֵר וּלְלַבֵּן (11, 35 ; MT : לְצַרֵּר ... וּלְבָרֵר וּלְלַבֵּן).
- (b) *hitpa'al* in the Ms. *versus* *hitpa'el* in the MT : וַיִּתְקַמֵּם וַיִּתְנַדֵּל (11, 36 ; MT : וַיִּתְקַמֵּם וַיִּתְנַדֵּל).
- (c) *nif'al* as the pattern of the third pers. masc. sing. of the stem in the perfect, in the Ms., *versus* *nif'al* in the MT : וַנִּשְׁלַח וַנִּפְּל (11, 19 ; MT : וַנִּשְׁלַח וַנִּפְּל) ²⁰.

¹⁷ A full description of the grammatical variants is given in the Hebrew Introduction.

¹⁸ לְלַבֵּן of the Ms. is a regular *pi'el* infinitive, whereas לְלַבֵּן of the MT is a rather irregular *hif'il* infinitive.

¹⁹ In other forms of the infinitive of *pi'el* the vocalization of the Ms. agrees with that of the MT : לְבָרֵר (9, 3), לְצַרֵּר (10, 17).

²⁰ In וַנִּשְׁלַח (11, 11) the vocalization of the *nif'al* form in the Ms. agrees with that of the MT.

(d) variations in the vowel structure of nominal patterns, e.g., וְהַצִּפִּיר (8: 5, 21; MT: וְהַצִּפִּיר) חֹזְאִי (8, 8; MT: חֹזֶזֶת), וְגִיּוֹתִי (10, 6; MT: וְגִיּוֹתִי).

The above grammatical variants, and many others, are typical of the Babylonian tradition of Hebrew. It should be noted, however, that the tradition the vocalization reflects is not purely Babylonian; quite a few of its features are Tiberian.

(2) *Aramaic*

(a) *qəṭalīt* as the form of the first pers. sing. in the perfect of *qal*: עֲבָרִית (3, 15), נִטְלִיא (4, 31) etc., *versus* עֲבָרְתִּי , נִטְלַח in the MT. Similarly in *pa'el* and *haf'el* stems: $\text{שָׁבַחְתָּ ... בְּרִיכַת}$ (4, 31), הִשְׁכַּחְתָּ (2, 25), *versus* $\text{שָׁבַחְתָּ וְהִדְרַחְתָּ ... בְּרִכַּת}$ in the MT.

(b) *qəṭalat* / *qəṭelat* as the form of the third pers. fem. sing. in the perfect of *qal*: נִפְקְלָת (2, 13; MT: נִפְקְלָת), סִלְקְתָּ (7: 8, 20; MT: סִלְקְתָּ).

(c) *məqatṭal* as the form of the passive participle of *pa'el*: וּמִסְתַּרְתָּא (2, 22), מִכְפָּתִין (3, 24)²¹, מִשְׁנִיא (7, 7), in the Ms. *versus* מִשְׁתַּרְתָּא , מִשְׁנִיָּה in the MT. In this category, however, the vocalization of the Ms. is not consistent; *məqatṭal* forms appear as well.

(d) *qaṭān* (*qaṭan*)²² as the pattern of the masc. plur. form of the present participle of the *qal* in *tertiar* *y* verbs, e.g., שֹׁנִין (5, 9; MT: שֹׁנִין)²³, שֹׁתִין (5, 23; MT: שֹׁתִין), etc. Similarly in other stems: מִשְׁתַּרְיִין (5, 6; MT: מִשְׁתַּרְיִין).

(e) standard Aramaic forms in *mediae w/y* verbs in the Ms.: רִם (5, 20; MT: רִם), מִרִים (5, 19; MT: מִרִים), וְהִסִּיחַ (2, 44; MT: וְהִסִּיחַ).

21 The *pataḥ* under the כ is a correction, intended to adjust the form of the word to that of the MT.

22 Most of the forms are of the *qāṭan* pattern; one is of the *qaṭan* pattern.

23 In their orthography the forms of the Ms. agree with those of the MT; the vocalization of the Ms., however, shows that they have an *ān* (*an*) ending, not an *ayn* ending. For this ending cf. the discussion on p. 128 of the paper mentioned above, footnote 3.

The above features are typical of the Babylonian tradition of biblical Aramaic and appear also in other Babylonian Mss. of Daniel and Ezra²⁴; some of these features reflect the influence of Targum Aramaic on biblical Aramaic. The Babylonian Mss. which contain the Aramaic parts of the Bible were produced in Massoretic schools that flourished in Mesopotamia in the Geonic period. These schools came under the influence of Targum Aramaic, and this accounts for the impact of Targum Aramaic on the Babylonian Tradition of biblical Aramaic²⁵.

In conclusion, the Ms. of the book of Daniel published here, one of the largest Babylonian Mss. of Daniel extant, uncovers numerous variants, in the consonantal text as well as in the vocalization. Although probably written in Yemen, it reflects the work of a Babylonian school of Massoretes. Only few of its variants are scribal errors; most of them belong to a tradition different from the Tiberian. Many of the variants, the textual ones as well as those evident in the vocalization, reveal the intention of the scribe (that is, of the school which he represents) to make the book of Daniel linguistically more intelligible to his contemporaries — namely, the members of the Jewish communities of Geonic Babylonia. The examination of the Aramaic of the Ms. in its relation to other Babylonian Mss. of the book of Daniel on the one hand, and to the Tiberian tradition of biblical Aramaic on the other, shows that on the whole the latter tradition represents a layer of Aramaic older than the one reflected by the Babylonian tradition of biblical Aramaic.

24 For an attempt to classify these Mss. from a linguistic point of view, see the paper mentioned in footnote 3.

25 The Babylonian Mss. which contain the Aramaic parts of the Bible vary in the affinity of the forms of their biblical Aramaic to those of Targum Aramaic. For a detailed discussion of this question see the aforementioned paper.

ספר דניאל ותרגום רס"ג
כתב־יד בבלי־תימני

ספר דניאל

כתב-יד בבלי-תימני

יוצא לאור

בלויית מבוא והערות

בידי

שלמה מורג

הוצאת "קריית-ספר" בע"מ ירושלים

הכנתו של חיבור זה נסתייגה במענק מטעם קרן הזיכרון למען תרבות יהודית

כל הזכויות שמורות להוצאת "קריית־ספר" בע"מ ירושלים

Copyright by "Kiryat Sepher" Ltd. Jerusalem 1973

Printed in Israel

נדפס בישראל

דפוס סיון בע"מ, ירושלים

נפש

לאבי

הרב משה אריה מירקין

זכרו לטובה ולברכה

(י"ט בטבת תרנ"ז — י' בתמוז תשכ"ד)

איש העיון והספר

שוחר המדרש ומפרשו

תוכן העניינים

עמ'

9	הקדמה
11	מבוא
13	דברי פתיחה
14	א. כתיבו של כתב־היד
16	ב. ענייני נוסח
17	(1) חילופי אותיות
19	(2) תוספת אותיות בכתב־היד
20	(3) העדר אותיות בכתב־היד
21	(4) חילופים דקדוקיים
27	(5) תוספת תיבות בכתב־היד
28	(6) העדר תיבות בכתב־היד
29	(7) שינויי נוסח אחרים
31	ג. הניקוד
31	(1) דרכו של הנקדן
33	(2) שינויי נוסח המובעים בניקוד
39	(3) לדקדוקה של העברית כפי שהוא משתקף בניקוד
39	(אא) ענייני הגייה
40	(בב) עניינים שבין הגייה לתצורה
43	(גג) ענייני תצורה
43	1. הפועל
43	2. שם העצם
45	(דד) ענייני תחביר
46	(4) לדקדוקה של הארמית המקראית כפי שהוא משתקף בניקוד
46	(אא) ענייני הגייה
49	(בב) עניינים שבין הגייה לתצורה
49	(גג) ענייני תצורה
49	1. הפועל
55	2. שם העצם ושם התואר
55	3. הכינוי הצמוד
56	4. שונות

56	ד. דברי סיכום
63	נספח
64	הוספות ותיקונים
65	רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים
67	מפתחות
71	צילומי כתבי-היד
VIII	תקציר באנגלית

הקדמה

ספר זה מביא לפני הקורא כתב־יד של ספר דניאל שיש בו עניין מכמה בחינות: הבחינה הפרשנית, הבחינה הבלשנית, ופרשת גלגוליו של נוסח המקרא. מבואו של הספר הריהו ניסיון לבירורן של בחינות אלה.

ביקשנו ליתן בידי הקורא נוסח שלם של ספר דניאל, במקור ובתרגום רס"ג, ולפיכך הובאו במהדורת הצילום כתב־היד העתיק, הוא כתב־היד אשר בו ענייננו, ועמו כתב־יד חדש, המשלים את חלקי הספר דניאל שלא נשתמרו בכתב־היד העתיק. מהותו של כתב־היד החדש הוסברה בדברי הפתיחה. הקורא יבדיל על־נקלה בין שני כתב־היד.

הריני מחזיק טובה מרובה לכבוד הרב יוסף קאפח יצ"ו על שהרשני לפרסם את כתב־היד. קרן הזיכרון לתרבות יהודית סייעתני בהכנת החיבור; תודתי נתונה להנהלת הקרן ולמנהליה מר מ' יובילר וד"ר א' פינס. דברי תודה אמורים אף למערכת ספר הזיכרון לחנוך ילון ז"ל, העומד לצאת לאור מטעם האוניברסיטה בראילן, על הסכמתה להוצאתו לאור של המבוא, שיראה אור בספר זיכרון זה, גם בספר שלפנינו.

וברוך הבוחן ובודק גנזי נסתרות.

שלמה מורג

האוניברסיטה העברית בירושלים
תשרי תשל"ג

סימני הניקוד הבבליים

לנחיותיו של הקורא מובאים כאן סימני הניקוד הבבליים כפי שהם נזהגים
בכתב־היד העתיק:

חִירְק	חִירְק
צִירִי	צִירִי
פתח (=סגול)	פִתְחִי
קמץ	קִמְצִי
שורק (=קבוץ)	שִׁרְקִי
חולם	חִילְמִי
שוא	שִׁילְמִי
סימן הרפה	שִׁילְמִי

מבוא

ד ב ר י פ ת י ח ה

כתב־היד שלפנינו, שהובא מתימן לישראל בעלייתם של יהודי תימן במבצע "מרבד הקסמים", והנמצא עתה ברשותו של הרב יוסף קאפח¹, מחזיק את ספר דניאל כולו בנוסח המקרא ובתרגום רס"ג², ואת מגילת אנטיוכס בנוסח הארמי ובתרגום ערבי, ויש בו תשעים ושמונה עמודים. אבל מבין תשעים ושמונה העמודים הללו רק ששים ואחד שייכים לכתב־יד עתיק ביחס, שניקודו בבלי; העמודים האחרים הם השלמה מאוחרת וניקודם טברני. מבין ששים ואחד העמודים של כתב־היד המקורי, חמישים וששה מחזיקים חלקים מספר דניאל, וחמשת העמודים האחרים מחזיקים את חלקה הראשון של מגילת אנטיוכס.

דפי כתב־היד המקורי שנשתמרו מסומנים באותיות סח, סט, צא, עב, עג, עד, עה, עט, פ, פב, פג, פד, פה, פט, צ, צא (מדף זה נשתמר רק העמוד הראשון; העמוד השני שלו הוא השלמה)³, צב, צג, צד, צה, צו, צח, ק, קא, קב, קג, קד, קה, קו, קז, קח. ספר דניאל מסתיים בעמוד א' של דף קו. כל עמוד בכתב־היד – ומכאן ואילך אין דברינו אמורים אלא על כתב־היד המקורי, ולא על ההשלמות – מחזיק טור אחד בלבד והוא בן עשרים שורות. הכתב הוא כתב תימני נאה. גודל הדפים 14×20 ס"מ והשטח הכתוב, בממוצע, 10,5×16 ס"מ. אין בידי לקבוע בדיוק את גילו של כתב־היד; נראה, שהוא מן המאה השלוש־עשרה או מן המאה הארבע־עשרה לספירת האומות. החלקים מספר דניאל שכתב־היד מחזיק אותם הם: ב, 11 (מן 'די יהוונה') – ב, 29 (עד 'אחרי'); ב, 38 (מן 'והשלטן') – ג, 26 (עד 'ואמר'); ד, 17 – 32; ה, 6 (מן 'שנהיה') – ו, 8 (עד 'מינך מלכא'); ז, 3 – ז, 23 (עד 'מלכו רביעאה'); ז, 27 (מן 'קדישי') – ט, 10; ט, 18 (מן 'פקח') – י, 6; י, 16 – יב, 13 (סוף הספר). – [ראה נספח].

עניין לנו בכתב היד מבחינות אחדות: בנוסח הטכסט העברי והארמי הנבדל בכמה וכמה עניינים מנוסח המסורה; בדרכו של המנקד בניקוד הבבלי; בדקדוקה של

1 הרני מכיר תודה להרב קאפח על שהעמיד לרשותי את כתב היד והתיר לי לפרסמו. – ידידי פרופ' נ' אלוני סייעני בבדיקת הבחינות הפאליאוגראפיות של כתב־היד ותודתי נתונה לו.

2 תרגום רס"ג לדניאל יצא לאור בידי H. Spiegel, Saadia Al-Fajjūmi's arabische Danielversion (ברלין, 1906).

3 מצדו השני של דף זה, שכתב־היד המקורית הייתה בו מטושטשת, הודבק דף נייר, שכיסה את המקור, ועליו נכתבה השלמה. עמוד השלמה נכתב בידי אותו חכם, שכתב וניקד בצנעא, לפני כשבעים שנה, את כל עמודי ההשלמה, הוא הרב שלום בן הרב יחיא קאפח [ראה נספח].

ספר דניאל

העברית כפי שהוא עולה מן הניקוד הבבלי ובדקדוקה של הארמית כפי שהוא משתקף בניקוד זה.⁴

א. כתיבו של כתב-היד

(1) בדרך כלל נוהג כה"י בחלקיו הארמיים של ספר דניאל – אבל לא בחלקים העבריים – כתיב מלא; עובדה זאת גילויה בעיקר בכך, שבכה"י אנו מוצאים תכופות צירי מלא וחירק מלא בתיבות שנה"מ נוהג בהן צירי חסר וחירק חסר. דוגמות לכך: עִיטָא וטֵעִים (ב, 14; נה"מ: עִטָא וטֵעִים), לְבִיתִיה (שם, 17; נה"מ: לְבִיתִיה), מִלִּתָא (שם, שם; נה"מ: מִלִּתָא), סִגְד (שם, 46; נה"מ: סִגְד). צירי מלא מופיע בכה"י גם כמקבילו של חטף-סגול טברני, כגון בתיבות אִידִין (שם, 15 – ופעמים רבות נוספות; נה"מ: אִידִין), וּבִאִסּוֹר (ד, 20; נה"מ: וּבִאִסּוֹר). היותו של צירי בבלי מקבילו של חטף-סגול טברני היא עובדה ידועה; מבחינה היסטורית לפנינו כאן מעתק של i שמית-קמאית הבאה בהברה פתוחה שאיננה מוטעמת, אשר שני פנים לו: במסורת הבבלית (ובדיאלקט העברי הקדום שהיא משקפת אותו) $i > e$ ואילו במסורת הטברנית $i > \bar{e}$. לשון אחר: בעברית הבבלית נשתוו המעתק של i שמית קמאית הבאה בהברה מוטעמת (הטיפוס סִפֶּר $sifr >$ והמעתק של i זאת הבאה בהברה פתוחה שאיננה מוטעמת (הטיפוס אִלוֹהַּ $'ilāh >$ ואילו בעברית הטברנית שונים מעתקים אלה).

(2) תמורת א' מצעית נחה הבאה בנה"מ בתיבות ארמיות יש שבאה בכה"י, כגון רִישֶׁן (ב, 28; נה"מ: רִאשֶׁן), רִישֶׁן (ז, 6; נה"מ: רִאשֶׁן), יִכָּל (ד, 30; יאכל), וִימֶר (שם, 32; ויאמר) – ויש שא' זאת אין לה תמורה: צִוְרִיה (ה: 7, 29; נה"מ: צִוְרִיה), צִוְרֶךְ (שם, 16; נה"מ: צִוְרֶךְ), בָּתֶּר (ז, 6; נה"מ: בָּתֶּר), בִּלְטָשָׁצַר (ב, 26; ה, 12; נה"מ: בִּלְטָשָׁצַר), בִּלְטָשָׁר (ה: 9, 22, 29, 30; ח: 1; נה"מ: בִּלְטָשָׁר), וּלְמִנְיָא (ה, 23; ולמאניא). העיון מעלה, שהי' באה – כמקבילתה של הא' בנה"מ – בעת שהתנועה שלפניה היא צירי, ואילו היעדרה המלא של הא' בכתבו של כה"י מצוי – אבל לא בקביעות – בעת שהתנועות שלפניה הן קמץ, פתח או שווא נע. א' סופית הבאה בנה"מ אחרי חולם או חירק איננה בתיבות הארמיות שבכה"י: לָגוֹ (ג: 11, 15, 23, 24, ועוד; לְגוּא)⁵, סִגִּי (ז, 5; שִׁנְיָא).

4 לשם השלמות הביבליוגרפית יצוין כאן, שכתב-היד תואר לראשונה, בקצרה, בידי בעל-דברים אלה, ב"הארץ" מיום 2.2.1965. תיאור קצר של כתב-היד כלול בעבודת המחקר של ד"ר ישראל ייבין, "הניקוד הבבלי ומסורת הניקוד המשתקפת ממנו" (ירושלים, תשכ"ח), עמ' 121.

5 כתיב זה, ללא א' סופית, נוהג גם בכתב-יד אחרים: ראה קניקוט לדניאל ג, 11. עובדה מעניינת היא, שגם בקטע מספר דניאל שנמצא במערות קומראן (^a I Q Dan) כתובה התיבה 'גו' (ג, 24), ללא א' סופית; ראה: *Discoveries in the Judean Desert I* (1955), p. 151. הכתיב 'וא' אופייני לספרי המקרא המאוחרים (להוציא את תיבת 'אפוא', שבה הוא נוהג בקביעות – אבל לא בספר איוב – ככל הנראה כדי להבחין בינה לבין 'איפה'): ראה קוטשר, הלשון, עמ' 130.

(3) תיבות שבהן בא בנה"מ קמץ בת' סופית, ללא א' נחה אחריו, באה בהן בכה"י א' סופית. הדברים אמורים על צורות הנוכח של העבר: מְנִיָּא (ג, 12; נה"מ: מְנִיָּת), הִקְיָמָא (ג, 12, 18; נה"מ: הִקְיָמָת), ועוד כמותן⁵. חריג לאמור: הִתְרַמְּמָת (ה, 23; כבנה"מ).

(4) צורות הבאות בנה"מ בה' סופית שלפניה קמץ, באה בהן בכתב היד א': לְהוֹבְדָא (ב, 12; נה"מ: לְהוֹבְדָה), לְהִתְקַטְלָא (שם, 13; נה"מ: לְהִתְקַטְלָה), לְנִסְכָּא (שם, 46; נה"מ: לְנִסְכָּה), מְהַחְצָא (שם, 15; נה"מ: מְהַחְצָה), אֲנָא (שם, 23, ופעמים רבות נוספות; נה"מ: אָנָה), דְּנָא (שם, 24, ופעמים רבות נוספות; נה"מ: דָּנָה), מָטָא (ז, 13; מְטָה)⁶. מצויים חריגים לדרכו הרגילה שֶׁל כתב-היד, כגון יִתְיָדָה (ז, 19), וּבַחֲמָה (ג, 13; נה"מ: וְחָמָה). בידוע ששימוש הא', ולא הה', כאם קריאה הבאה בסוף התיבה אחרי תנועת קמץ, הוא דרך כתיב שהיא אופיינית לארמית המזרחית.

(5) צורות ל"י שבארמית שבנה"מ באה בהן ה' סופית, סופן בכתיבו של כה"י בדרך כלל ב"י: עָנָו (ב, 15, 20 ועוד; נה"מ: עָנָה). פעמים באה י' סופית בכה"י גם כמקבילתה של א' סופית שבנה"מ, שהתנועה שלפניה היא צירי: להו"י (ב, 20; נה"מ: להו"א)⁷, לְמִיָּתִי (ג, 2; לְמִתָּא), יִצְבִּי (ד, 22; יִצְבָּא), כּוֹרְסִי (ה, 20; כְּרִסָּא).

(6) בתיבות הארמיות נוהגת תנועת-ט כמקבילתו של קמץ קטן טברני, כדרכה של המסורת הבבלית, והכתיב הוא בדרך כלל מלא, ב"י, כגון: הוֹנַחֲתָ מִן כּוֹרְסִי (ה, 20; נה"מ: הוֹנַחֲתָ מִן כְּרִסָּא), אוֹחְרִי (ז, 5, 6; נה"מ: אוֹחְרִי), כּוֹרְסֶךָ (שם, 9; נה"מ: כְּרִסְךָ), שׁוֹלְטִנְהוֹן (שם, 12; נה"מ: שְׁלִטְנֶהוֹן). לעומת זאת, בתיבות העבריות תנועת קמץ היא המקבילה הבאה בכה"י לקמץ קטן טברני, ופעמים אף לקבוץ: וְהִשְׁלֶךְ (ח, 11; נה"מ: וְהִשְׁלֶךְ), לְמַלְכוֹ (ט, 2; נה"מ: לְמַלְכוֹ), קִדְשֶׁךָ (שם, 24; נה"מ: קִדְשֶׁךָ), וּמִתְנִיֹו (י, 5; נה"מ: וּמִתְנִיֹו), עֲמָדִי (יא, 1; עֲמָדִי), ועוד.

תופעה זאת מלמדת שמידת בבליותה של הארמית המקראית שבכה"י עולה הרבה על מידת בבליותה של העברית המקראית שבו: המסורת שברקעו של ניקוד התיבות העבריות שבכה"י קרובה יותר למסורת הטברנית מאשר מסורת ניקוד התיבות הארמיות: עובדה זאת גילוייה גם בעניינים רבים אחרים.

⁵ אבל לא כל צורות הנוכח של העבר שסיומן בנה"מ בתנועה, סיומן בתנועה אף בכה"י: ראה לקמן, ג, (4), (ג).

⁶ לעניין דרכו של נה"מ בעניין השמוש בא' סופית ובה' סופית כאימות קריאה ראה דיונו המפורט של באומגרטנר, ארמית, עמ' 77 ואילך. – הכתיב בה' סופית הריהו, כידיע מקווי הציון המייחדים את הארמית הארצישראלית, בעוד שהארמית המזרחית נוהגת א' סופית.

⁷ אבל שם, 45: להו"א. – על י' סופית כאם קריאה בתולדותיו של הכתיב הארמי (עד הארמית המקראית) ראה באומגרטנר, ארמית, עמ' 100.

(7) פעמים אחדות מוצאים אנו בכה"י ר' כפולה ו' כפולה בתיבות שנה"מ נוהג בהן ו' יחידות; דברים אלה אמורים על התיבות הארמיות אבל לא על העבריות: מלכ־וֹתָא (ב, 44; נה"מ: מלְכוּתָא), וּפְחֻוֹתָא (ג, 3; וּפְחֻוֹתָא), בִּידִיִּין (ב, 45; נה"מ: בִּידִיִּין), לְקִימָא (ו, 8; לְקִימָה)⁸.

(8) בדרך כלל מופיעה בכתיב התיבות הארמיות ס' כמקבילתה של ש שבנה"מ: בִּסְרָא (ב, 11; נה"מ: בִּשְׂרָא), סְגִיָּאֵן (שם, 48; שְׁגִיָּאֵן), וְעִסְבָּא (ד, 22; וְעִשְׂבָּא), וְסוֹכְלָתְנוּ (ה, 11, 12, 14; וְשָׁכְלָתְנוּ), ועוד; אבל: שְׁעָרִיה (ד, 30; = שְׁעָרָה).

(9) אנב האורח נעיר, כי סופר כה"י נוהג ייחוד בכתיבה של תיבת 'נבוכדנצר'. פעמים הרבה היא כתובה כשתי תיבות, בחציצה של רווח: נְבוֹכַדְנֶצַּר (ג: 2, 5, 7, 9, 14, 16, 24, 26; ד: 30, 31; ה, 11)⁹.

(10) בכל המקומות שבהם נבדל הקרי מן הכתיב בנוסח המסורה, נוהג כתב־היד לפי הקרי, כגון תְּלִיתָאָה (ב, 39; נה"מ: תְּלִיתִיא כתיב, תְּלִיתָאָה ק'), רְבִיעָאָה (שם, 40; נה"מ: רביעיִא כתיב, רְבִיעָאָה ק'), לְאֵלֶהֶךְ (ג, 18; נה"מ: לְאֵלֶהֶךְ וְהִ' יתירה), וְחִטָּאֵךְ (ד, 24; נה"מ: וחטיִךְ כתיב, וְחִטָּאֵךְ ק'), דִּירִי (שם, 32; נה"מ: דארי כתיב, דִּירִי קרי), וְהַמְּנוּכָא (ה, 7; נה"מ: והמונכא, וְהַמְּנוּכָא כתיב, וְהַמְּנוּכָא ק'), עֶלֶת (שם 10; נה"מ: עללת כתיב, עֶלֶת ק'), מַעֲזוֹ (יא, 10; נה"מ: מעזה כתיב, מַעֲזוֹ ק'). חריג לאמור מוצאים אנו בתיבה וִיתְגֵּרָה (יא, 10): בתיבה זאת הכתיב בכה"י הוא כקרי של נה"מ, ואילו הניקוד מתאים לכתיב של נה"מ.

(11) בצורות אחדות של ריבוי צורות הבינוני הפועל של פעלי ל"י אין הניקוד הולם את הכתיב: הכתיב משקף את התצורה 'קטין' ('קִטְיִן' או 'קִטְיִן') בעוד שהניקוד עשוי לפי התצורה 'קטן' ('קִטְן' או 'קִטְן'). ראה להלן, ג, (4), (ג).

ב. ענייני נוסח

נוסח בכה"י נבדל בכמה וכמה עניינים מנה"מ. נתאר עניינים אלה לפי סוגיהם¹⁰.

8 לו' כפולה בתיבות של הארמית המקראית בכתב־יד אחרים ראה קניקוט לדניאל 1, 8; 9, 1.
9 לכתיבתו של שם זה כשתי תיבות בכתב־יד אחרים ראה קניקוט לדניאל ג, 1.
10 בפרק זה נביא חילופי גרסה שהכתיב מלמד עליהם; חילופי גרסה שהניקוד מלמד עליהם יובאו בפרק ג, (2). ובו נכלול גם חילופי גרסה, שאמנם יש עמם חילופי כתיב, אבל חילופים אחרונים אלה אינם אלא עניין של אימות הקריאה, כגון נִדְנָא בכה"י לעומת נִדְנָה בנה"מ או יִבְזֹר בכה"י לעומת יִבְזֹר בנה"מ.

(1) חילופי אותיות¹¹

ב, 28: מָא דָא; נה"מ: מָה דִי. המרת מלית-הזיקה 'דִי' בכינוי הרומז לנקבה 'דָא' – "זאת" אין בה טעם בפסוק זה, ואפשר לפנינו שיבוש. בכתובים אחרים מקיים כה"י את הצרף מָה דִי, כבנה"מ.

ג, 7: פִסְנִתִירִין; נה"מ: פִסְנִטִירִין. כתוב זה הוא היחיד שבו כתובה תיבה זאת בט', ונוסח כה"י כאן מתאים בעניין זה לכתובה של תיבה זאת בכל הכתובים האחרים שבהם היא באה במקרא¹².

ה, 10: יִשְתְנִי; נה"מ: יִשְתְנִי. נוסח כה"י מקיים, בכתוב ובניקוד, צורת יחיד, והוא רואה ב'יוֹךְ' (בצורה זאת מקיים כה"י את הקרי, כדרכו הקבועה בתיבות שבהן נוהג נה"מ כתיב וקרי) צורת יחיד – שהרי באשר לקרי שוות בארמית המקראית צורות היחיד של השם צמודות כנוי-הנוף לנוכח וצורות הריבוי של השם צמודות כינוי-נוף זה. הצורה שבנה"מ מתאמת לדקדוק הארמית המקראית במסורתה של טבריה, המקיים חולם כתנועת לה"פ של גופי הנסתרים של פעלי ל"י בגופי הנוכחים והנסתרים של העתיד – תְהִיָּךְ (ב, 6). יִשְתְנִין (ז, 28), יִכְעֹן (ד, 33). דומה שכתובה של הצורה 'ישתנ' קשה היה בעיני סופר כתב-היד, ובייחוד משום שצורה זאת – משרידי צורות דרך הפיקוד (jussive) שבעתיד – נטולה היא ג' בסופה, והארמית שהסופר היה מורגל בה, הארמית התרגומית, מקיימת ג' סופית בצורות הנסתרים של העתיד. הניקוד שבכה"י מותאם לכתוב¹³.

ו, 7: דְרִישׁ; נה"מ: דְרִישׁ. שבשאת בעלמא? מכל מקום ראוי להעיר, כי אף בתרגום רס"ג לפסוק זה: 'דריש'.

ח, 8: וְבִעְצָמוֹ; נה"מ: וְכַעֲצָמוֹ. מבחינה תחבירית אפשריות שתי הגרסאות, ואין להכריע; חילוף ב' ו' כמליות-יחס רווח בכתב-יד של המקרא. ראה בהמשכם של דברים, למטן: י, 17; יא, 4.

י, 17: דְאִיךְ; נה"מ: וְהִיךְ. מלת-השאלה 'הִיךְ' נמצאת במקרא בשני כתובים בלבד, ושניהם בספרים מאוחרים, בכתוב שלפנינו ובדה"א יג, 12. נראה שסופר כה"י המיר צורה נדירה בצורה שכחה¹⁴.

11 חילופי אותיות (כגון א'–י'; לעיל, א, (2)) השייכים לפרשת הכתיב נידונו לעיל.

12 קניקוט מונה כתב-יד רבים שבהם כתובה התיבה בת' בכתוב זה.

13 קניקוט מציין שכתב-יד אחד גורס כאן אף הוא 'ישתנ'.

14 עניין בעובדה, שסופר מגילת ישעיהו א' המיר את הצורה 'איכה' (ישע' א, 21) בצורה 'היכה', וכן, ככל הנראה (צילום המגילה אינו ברור כל הצורך כאן), את 'איך' (שם יד, 12) בצורה זאת. אבל בכתובים אחרים בישעיהו מקיים סופר המגילה את הכתיב 'איך' (ראה קוטשר, הלשון, עמ' 296). מכל מקום, סופר המגילה מגלה נטייה שהיא הפוכה לנטייתו של סופר

י, 18: בַּמְרָאָה אָדָם; נה"מ: פְּמֶרְיָה אָדָם. דומה, שנוסח כה"י יסודו בטעות סופר, וראיה לדבר, שאין תיבת 'פְּמֶרְיָה' שהיא תצורת נסמך, מצויה כלל במקרא, ואילו תיבת 'פְּמֶרְיָה' שכיחה: נמצאת היא בשני כתובים אחרים בדניאל (ח, 15; י, 18) ובט"ז כתובים בספרי מקרא וזלתו, ואין צורך לפרט. על חילופי ב' וכ' מעידים כתב-יד רבים של המקרא, ראה לעיל ח, 8. ועיין גם בהמשכם של דברים.

יא, 4: וְבַעֲמָדוֹ; נה"מ: וְכַעֲמָדוֹ. מבחינת העניין אפשר לקיים הן את נוסח כה"י והן את נה"מ. נוסח כה"י נמצא בכתב-יד רבים¹⁵.

יא, 18: בְּלִתִּי חֲרַפְתִּי יֵשִׁים לוֹ; נה"מ: בְּלִתִּי חֲרַפְתִּי יָשִׁיב לוֹ. עניין להעיר, שבראשו של פסוק זה לפנינו חילוף של כתיב וקרי בין צורת הפעיל מן 'שוב' לבין צורת הפעיל מן 'שים': 'וישב פניו' כתיב, 'וְיֵשֶׁם פָּנָיו' קרי, וגרסת הכתיב שבראשו של פסוק זה היא היא הגרסה, כתיב וקרי כאחד, בראשו של פסוק 19. אפשר השפיע עניין זה על החילוף שבכתב-היד – 'יֵשִׁים לוֹ'. ועם זאת, אפשר שבין נה"מ לבין נוסח כה"י הבדל שבפירוש הכתוב. לפי נה"מ משמעותו של הכתוב היא "יתן לו כנמולו"; השימוש של 'השיב חרפה' בהוראה זאת מצוי כמה וכמה פעמים במקרא (הושע יב, 15; תהלים עט, 12; נחמיה ג, 36). נוסח כה"י עניינו שונה, שכן משמעות הצרף 'שם את פלוני' [או: דבר מסוים] חרפה [עם מושא עקיף או בלעדיו] הריהי "העטה על פלוני" [או: על דבר, עניין, מסוים] חרפה, בושח", "עשה פלוני לחרפות, לבוז ולנאצה" ועיין לעניין זה בשמ"א יא, 2; תה' לט, 9; מד, 14. הצרף 'שם את פלוני לחרפה' קרוב הוא ביותר במשמעותו לצרף 'נתן את פלוני' [או: דבר מסוים] לחרפה' או 'נתן את פלוני חרפה ל...', 'נתן חרפה לפלוני'; (ירמ' כד, 9; כט, 18; יחז' ה, 14; כב, 4; יואל ב, 17; תה' עח, 66). אבל לא מצינו במקרא שימוש תחבירי בצרף 'שם חרפה' כגון זה הנוהג בפסוק שלפנינו בדניאל בגרסת כה"י – בְּלִתִּי חֲרַפְתִּי יֵשִׁים לוֹ – שכן בגרסה זאת 'חרפה' הוא המושא הישיר והיחיד של הפועל 'ישים' ואילו בכל הכתובים האחרים שבהם בא הצרף 'שם חרפה' יש לפועל מושא ישיר נוסף, הוא האדם או הדבר העוטה חרפה, הנעשה לבוז (השווה למשל: תה' לט, 9: 'חרפת נבל אל תשימני'; שם מד, 14: 'תשימנו חרפה לשכנינו'). נמצאנו למדים, שאפשר ביקש סופר כה"י לפרש את הכתוב במשמעות שונה, משמעות העולה מתוך הבדל שבאות אחת 'ישיב' – 'ישים', אבל השינוי אינו יוצר שימוש תחבירי העולה יפה עם דרכה של לשון המקרא.

כתב-היד שלנו: הוא נוטה להמיר את הצורן 'אי' שבנה"מ כאן בצורן 'הי', כנראה משום שבעברית של ימיו רווחו מליות השאלה שבהן מופיע צורן זה (ליד מליות השאלה הכוללות את הצורן 'אי'; השווה קוטשר, שם, לשימוש 'היך' בארמית גלילית, בארמית נוצרית ובארמית תדמורית).

15 קניקוט מונה כתב-יד רבים הגורסים 'ובעמדו'. והשווה גם את החילופים 'ובדברו' – 'וכדברו' (י, 19), 'ובחזקתו' – 'ובחזקתו' (יא, 2) המנויים אצל קניקוט ודיי-רוסי.

יא, 19: לַמַּעֲזוֹ אֲרָצוֹ; נה"מ: לַמַּעֲזוֹי אֲרָצוֹ. נה"מ פשוט, ונראה עדיף. נראה שנוסח כה"י יסודו בטעות סופר של חילוף י' ב', והניקוד הותאם לכתיב ב' (מעזו).
 יא, 21: וְלֹא בִשְׁלֹהֶ; נה"מ: וְכָא בִשְׁלֹהֶ. משמעות המלה 'בשלוה' היא כאן, ככל הנראה, "בדרך של הערמה" (בהשליית הזולת, שהוא שלו ובוטח ואינו חושש; 'בשלוה' מקבילה בכתוב זה ל'בחלקלקות') וכן היא בכתובים אחרים בדניאל: 'מרמה בידו... ובשלוה ישחית' (ח, 25), 'בשלוה ובמשמני מדינה יבוא' (יא, 24; עניינו של הכתוב: תוך הערמה הוא יבוא ויבוז – עיין בהמשכם של דברי הכתוב – את משמני המדינה). משמעות זאת, שהיא שכיחה ביחס בדניאל, ואינה מצויה בספרים אחרים במקרא, לא הייתה נהירה לסופר כה"י, ומשום כך הוא המיר את הפועל 'ובא' במלת-השלייה 'לא', ונתפרשה לו, לפי דרכו, מלת 'שלוה' במשמעותה הרגילה במקרא.
 יא, 30: וְנִרְאָה; נה"מ: וְנִכָּאָה. גרסת כה"י תמוהה, ודומה ששימוש הנפעל מן 'כאה', הנקרה במקרא רק בכתוב אחד פרט לכתוב שלפניו (תה' קט, 16), מוקשה היה בעיני סופר כה"י.

יא, 36: וַיִּתְּקֵם; נה"מ: וַיִּתְּרֵם. עניינו של הכתוב מלמד שנה"מ עדיף, ואם לא נניח שסופר כה"י גרס כאן את צורת ההתפעל מן 'קום' בהוראת 'קם', 'התנשא', על כרחו נאמר שסופר כה"י נשתבש.

יא, 45: וְכָא עַד קִצְוֹ; נה"מ: וְכָא עַד קִצְוֹ. לא מצינו במקום אחר במקרא את הצרף 'בא עד קץ', ונראה שבכה"י לפנינו המרה של צרף נדיר בצרף העשוי על דרך הצרף 'בא קץ', שהוא שכיח במקרא; מבחינת המשמעות אין 'בא עד קצו' מוקשה כשהוא לעצמו, אבל מסתבר שלסופר כה"י הוא נראה קשה מבחינה סגנונית, ולפיכך הוא המירו בצרף הדומה לצרף 'בא קצו'¹⁶. נה"מ הוא אפוא בבחינת ה-*lectio difficilior*.

(2) תוספת אותיות בכה"י (ביחס לנה"מ)

ג, 13: בְּרָצָא וְכַחֲמָה; נה"מ: בְּרָצָא וְחָמָא.
 ה, 12: וּמַפְשֵׁר; נה"מ: מַפְשֵׁר. ו' החיבור שבנוסח כה"י משלימה את סדרת ווי החיבור הבאות עם השמות והתארים המנויים בכתוב זה: '... ומנדע ושכלתנו ומפשר חלמין ואחזית אחידן ומשרא קטריין'. בנה"מ 'מפשר חלמין' היא החוליה היחידה החסרה כאן ו' חיבור.

ט, 7: כְּהִיּוֹם הַזֶּה; נה"מ: כְּיּוֹם הַזֶּה. בלשון המקרא נוהג הצרף שלפניו בשתי הצורות, הן בקיומה של ה"א הידיעה כבכה"י (ברא' לט, 11; דב' ו, 24; עזרא ט, 7 ועוד) והן בהשמטתה, כבנה"מ (כגון ברא' ג, 20; דברים ב, 30; ד, 20, 38; ח, 18; דבה"א כח, 7

16 אשר לשימושה של תיבת 'עת' בלשון זכר בנוסח כה"י ('בא עת'), נעיר, כי שימוש זה נמצא במקרא, והוא שכיח יותר בספרי המקרא המאוחרים: ראה: K. Albrecht, *ZAW* 16 (1896), pp. 44-45.

ועוד). הטיפוס האחרון שכיח יותר, שכן הוא נקרה עשרים ואחת פעמים במקרא, ואילו הטיפוס הראשון רק שש פעמים. אבל אין בין טיפוס לחברו חילוף התלוי בתקורתה של שכבת הלשון ובוודאי לא חילוף שיש עמו משמעות. בט, 15 חוזר הצרף 'כיום הזה' בנה"מ, אבל פסוק זה לא שרד בכה"י ולפיכך אין בידינו לדעת גרסתו בכתוב זה.

ט, 24: וְלֹהֲחֹתָם חֲזֹק. נה"מ: וְלִחְתָּם חֲזֹק. איך נסביר מבחינה צורנית ומשמעותית את גרסת כתב-היד: הצורה 'להחתום' מוקשה ביותר, ושמא אפשר להניח, שהסופר הרכיב כאן – אולי מחמת דילוג העין או גורם אחר שפעל בהעתקה – את הצורה 'לִחְתָּם' הבאה קודם לכן בפסוק זה עצמו, ואת הצורה 'לִחְתָּם' שבנה"מ. יא, 20: הִדָּר מְלָכָוְהוּ; נה"מ: הִדָּר מְלָכֹת. חילוף סגוני. בקיומו של הכינוי הצמוד יש בנוסח כה"י התאמה לתיבה 'כָּנָה' צמודת הכינוי שבראשיתו של הפסוק. יב, 6: קֶץ הַנְּפֹלְאוֹת; נה"מ: קֶץ הַפְּלָאוֹת.

(3) העדר אותיות בכה"י

ב, 46: אֲפֹהִי; נה"מ: אֲנַפְוְהִי. כתב-היד אינו עקיב בכתיבה של תיבה זאת, שכן בכתוב האחר שבו היא באה במקרא (דניאל ג, 19) הכתיב הוא כבנה"מ: אֲנַפְוְהִי. בידוע, שהארמית המקראית אין בה עקיבות בענין קיומה של נ' הולדת מתוך היבדלות, וליד צורות כגון 'יִפְל' המקיימות את ההיבדלות ללא הידמות אתה מוצא בה צורות כגון 'יִנְתָן', שבהן מופיעה נ' שהיא תולדת ההיבדלות. במקרה אחד – בצורה שלפנינו – מתגלה העדר עקיבות זה של הארמית המקראית בכתיבו של כה"י בה בתיבה יי'.

ה, 19 מֶן רְבוֹתָא; נה"מ: וּמֶן רְבוֹתָא.

ז, 20: עֵינִין לָהּ; נה"מ: וְעֵינִין לָהּ.

ח, 16: בֶּן אוֹלִי; נה"מ: בֶּן. אפשר שמקורו של החילוף בכך, שסופר כה"י לא עמד על משמעותה של המלה 'אולי', ששם נהר היא (דניאל ח, 2), ומשמעות הצרף 'בין אולי' הריהי "בין גדות הנהר אולי" (וקרוב לכך תרגומם של השבעים). ושמא אפשר להניח, שהתיקון של 'בֶּן' ל'בֶּן' מקורו בכך, שסופר כה"י ביקש לקיים כאן צורה מן הפועל 'בֶּן' (שהרי בפסוק הקודם נאמר 'ואבקשה בִּנְה' ובהמשכו של פסוק זה 'הִבֵּן להלו את המראה') – אלא שצורה זאת מוקשה מבחינה מורפולוגית ואף תחבירו ועניינו של הצרף מוקשים¹⁸.

ח, 25: וְלִבְבוֹ יִגְדִּיל; נה"מ: וּבְלִבְבוֹ. שני שיש עמו גיזון סימנטי; דומה שסופר כה"י (הווה אומר: המסורת שלאורה הוא הלך) העדיף שימוש תחבירי הרואה בתיבת

17 שני כתבי-יד המגויסים אצל קניקוט גורסים כאן 'אפיה'.

18 כתב-יד אחד המגוי אצל קניקוט גורס 'בן'.

'לבבו' מושא של 'גדיל', שכן במרבית הכתובים במקרא צורות ההפעיל של 'גדל' יוצאות הן ואחריהן מושא (בראשית יט, 19 שמ"ב כב, 51 (הכתוב); ישע' ט, 2; מב, 21; יחז' כד, 9; עמוס ח, 5; עובדיה א, 12; קהלת א, 16 [תיבת 'חכמה' היא מושא אף של תיבת 'הגדלת']; ב, 4), ולהוציא את צורות ההפעיל של 'גדל' שלאחריהן מושא עקיף – 'הגדיל על' – שנדון בהן במקום אחר בחיבור זה¹⁹ – אין אנו מוצאים שימוש של צורות אלה כפעלים עומדים אלא בספרות המקראית המאוחרת (איכה א, 9; ארבע פעמים בדניאל – ח: 4, 8, 11, והכתוב שבו אנו עומדים; דהיי"א כב, 5). יש להוסיף ולומר, שהניב 'הגדיל לעשות' (יואל ב: 20, 21; תה' קכו: 2, 3) דין המקור שבו כדין מושא ('הגדיל לעשות' = הגדיל עשייה). אותם שני כתובים בספרות המקראית הקדומה, אשר בהם נקרות לפנינו צורות הפעיל מן 'גדל' ללא מושא אחריהן (שמ"א יב, 24; כ, 41), נראה שלשון של השמט (אליפסיס) בהן: 'את אשר הגדיל [ה'] עמכם' בכתוב הראשון הריהו "את אשר הגדיל [ה'] לעשות עמכם", ו'עד דוד הגדיל' בכתוב השני הריהו "עד אשר הגדיל דוד לבכות". בסיכומו של העיון בסוגיה זאת אתה אומר, שנה"מ, אשר בו צורת ההפעיל של 'גדל' בכתוב שלפנינו (דניאל ח, 25) פועל עומד היא, מקיים שימוש לשון העולה בקנה אחד עם שימוש לשונה של הספרות המקראית המאוחרת, ואילו נוסח כה"י, אשר בו צורת הפעיל יוצאת, מקיים שימוש לשון המתאים לשמוש השכיח במקרא, ואשר אינו אופייני לספרות המאוחרת דווקא.

י, 16: וְהָיָה כְּדִמּוֹת בֶּן אָדָם נָע; נה"מ: ... בְּנֵי אָדָם נָע. נוסח כתב-היד פותר את שאלת ההתאם במספר בין הנושא לנשוא²⁰, אבל מכך אין כמובן ללמוד, שהוא קדום לנה"מ²¹.

(4) חילופים דקדוקיים²²

ב, 11: יִהְיוּנָה; נה"מ: יְחֻנָּה. חילוף של בניינים כאן – צורת הפעל בכה"י לעומת צורת פעל בנה"מ (ובניקוד אף חילוף של מספר: צורת ריבוי בניקוד כה"י לעומת צורת יחיד בנה"מ). העיון מלמד שדין צורות פעל מן 'חור' ביחסן לצורות הפעל משורש זה כדין גוני-צורניים (allomorphs), אלא שצורות הפעל שכיחות יותר; בפרק זה אנו מוצאים בנה"מ, בה במשמעות, צורות פעל בפסוקים 4, 24 וצורות הפעל

¹⁹ למטן בפרק זה, (7).

²⁰ קניקוט רושם כתב-יד אחד הגורס גם הוא 'בן'.

²¹ אשר לחילוף המתגלה בניקודה של התיבה 'נע' ראה למטן ג, (2). – עובדה מעניינת היא, שבקטע מספר דניאל ששרד במערות קומראן (6Q), נשתמרו שתי האותיות האחרונות של הפועל, המלמדות שלפנינו צורת הנסתר [נע], והמהדירים משלימים לכי השבעים: 'לכדמות יד אדם [נע]', ראה: *Discoveries in the Judean Desert III*, p. 115.

²² לחילופים דקדוקיים התלויים בתוספת תיבות בכה"י או בהעדרן ראה בפרק זה (5) ו-(6).

בפסוקים 6 (פעמיים), 7, 9, 10, 16, 27.²³ אשר לחילוף בין צורת היחיד שבניקוד של נה"מ לבין צורת הריבוי בניקודו של כה"י, נעיר כי הוא נמצא בניקוד כה"י גם בכתוב אחר: יְהוֹנָנִי (ה, 7; יְהוֹנָנִי). ראה למטן, ג, (2).

ב, 44: מְלִכְיָא אֱלִין; נה"מ: אַנְן. זאת היא הפעם היחידה שבה מופיעה בארמית המקראית שבנה"מ התיבה 'אַנְן' ככינוי רומז (בהקבלה לשימושה של תיבת 'הוא' ככינוי רומז בדניאל ב, 32). עיקר שימושן של תיבות אלה הוא, כידוע, ככינוי גוף. נה"מ מקיים כאן אפוא שימוש 'אַנְן' ככינוי רומז, שהוא בחינת חריג לשימוש הרגיל של 'אַל(י)' ככינוי רומז, ואילו נוסח כה"י מתאים לשימוש הרווח של תיבת 'אַלִין' ככינוי רומז.²⁴ דומה שהכלל של lectio difficilior חל כאן, מבחינה דקדוקית.

ב, 47: רְזָא הֶדִין; נה"מ: דְנָה. נוסח כה"י מלמד על השפעתה של הארמית המאוחרת.²⁵ שימושה של תיבת 'דנה' בארמית המקראית, שאינה מכירה את הצורה 'הֶדִין', ממשיך את דרכה של הארמית הקדומה.²⁶

ג, 19: לְמִי; נה"מ: לְמִיָּה. נוסח כה"י מתאים, בתיבה זאת הבאה בסוף הפסוק, לצורת המקור נטולת הכינוי של פועל זה הבאה קודם לכן בפסוק זה: לְמִיָּא – הן בכה"י והן בנוסח המסורה. מבחינה תחבירית עדיף נה"מ. השווה למטן בסעיף זה, ד, 30.

ג, 22: מֶהֱצַפָּא; נה"מ: מִחְצָפָה. חילוף שבין צורת הפעל לצורת אפעל.²⁷

ג, 23: אֲנִיבְרָא אֱלִין; נה"מ: אֱלִין. נוסח כה"י יש בו שימוש בכינוי הרומז לקרוב, "אלה", ואלו נה"מ יש בו הכינוי הרומז לרחוק, "ההם". בפסוק 22 שווה נוסח כה"י לנה"מ (אֲנִיבְרָא אֱלִין = גְּבִרְיָא אֱלִין); בפסוק 23 נראה שנוסח כה"י עדיף מבחינה סגנונית ומבחינת ההקשר ההגיגי לפסוק 22.

ד, 24: עֲוִין; נה"מ: עֲנִין. הצורה שבנה"מ היא בוודאי הקשה מבין השתים, וככל הנראה, הקדומה מביניהן. צורת היחיד שלה אינה מצויה, ואין בידינו אלא לשחזרה: *עֲנִי (?).²⁸ הצורה שבכה"י בנויה על דרך העברית. אפשר השפיעה על דרכו של

23 קניקוט מציין שבדניאל ה, 7 גורסים שני כתב-יד 'יהוננני' וכתב-יד אחד 'יהוננני'. הגרסה המקובלת כאן היא 'יהוננני'.

24 לא נשתמר אותו חלק של כתב-יד המחזיק את דניאל ב, 32, ולפיכך אין בידינו לדעת אם תיבת 'הוא' שימשה בו ככינוי רומז בפסוק זה, כבנה"מ.

25 'הדין' נוהגת בארמית התרגום (דאלמאן, עמ' 113).

26 צורת הכינוי הרומז לזכר היא בה 'ונה'. ראה, R. Degen, *Altaramäische Grammatik* (Wiesbaden, 1969), § 39.

27 קניקוט מביא בכתוב זה את הכתיבים 'מהחצפא', 'מהחצפה', 'מחצפא'. לצורות הפעל וצורות אפעל באותם שורשים ראה באומגרטנר, ארמית, עמ' 94. – לניקודה של הצורה שבכה"י ראה פרק ג, (4), (ג), ח.

28 ראה ב"ל, עמ' 233h.

סופר כה' העובדה, שבכמה כתובים משמשת הצורה 'עניים' ככתיב, שהקרי שלו הוא 'עניים' (תה' ט, 13; משלי ג, 34; יד, 21; טז, 19).

ד, 32: וְכַמְצָצִי; נה"מ: וְכַמְצָצִיָּהּ. לענין חילוף בין צורת מקור פרודה לבין צורת מקור צמודת כינוי-גוף ראה לעיל בסעיף זה ג, 19; בפסוק שבו אנו דנים כאן קשה ליישב מבחינה תחבירית את השימוש בצורת מקור נטולת כינוי-גוף.

ה, 10: אֵל יִבְהֶלֶךְ רַעֲיוֹנֶךָ; נה"מ: אֵל-יִבְהֶלֶךְ רַעֲיוֹנֶךָ²⁹. חילוף שבין יחיד לרבים. בנוסח כה"י מתאים הנשוא במספרו לנושא, ואילו בנה"מ מתאים הנשוא במספרו לכתיב 'רעיוניך' – שהרי בקרי אין הארמית המקראית מבחינה בין צורת היחיד צמודת כינוי הגוף לנוכח (לנסתרת ולמדברים) לבין צורת הרבים צמודת הכינויים לגופים אלה.

בו בכתוב: חֵיִךְ לֹא יִשְׁתַּנֵּי; נה"מ: חֵיִיךָ³⁰ אֶל-יִשְׁתַּנֵּי. שני חילופים כאן, האחד שבין מליות השלילה והשני שבין צורה של פועלי ל"י, שנראתה תמוהה לסופר כה"י, לבין צורה של פעלים אלה שרגילה היא בארמית³¹.

ה, 20: לִיבִיָּה; נה"מ: לִבְבָּהּ. וכן שם, 21: וְלִיבִיָּה; נה"מ: וְלִבְבָּהּ; ה, 22: לִיבֶךָ; נה"מ: לִבְבְּךָ³².

ז, 4: אֲנִיִּין דִּי נִשְׁרָ לִיָּה; נה"מ: לָהּ. בכה"י הכנוי חוזר אל האריה, ואילו בנה"מ אל החיה.

ז, 5: דָּמִי; נה"מ: דָּמָהּ. בנוסח כה"י נתפסה התיבה 'חילא' (כך הם הכתיב והניקוד³³; נה"מ: חִיָּה). נושא של הפועל שלפניו, כצורת זכר, שהרי בארמית צורת הסטאטוס האמפאטי של הזכר וצורת הסטאטוס האבסולוטי של הנקבה חד הן. על כך מלמד גם החילוף הבא.

ז, 7: אֲנִיִּין דִּי פִּרְזָל לִיָּה³³; נה"מ: וְשִׁנָּן... לָהּ. בנוסח כה"י נתפסה התיבה 'חיוא', שאלה

29 בכתב-יד מסוימים: 'רעיוניך' כתיב והי' יתירה.

30 'חיויך' כתיב והי' יתירה.

31 ראה לעיל בסעיף זה, (1).

32 נראה, שכתיב זה של שמות נטויים משורשי ע"ע באות אחת מן האותיות הכפולות הוא שכיח יותר בארמית התרגום (ראה דאלמאן, עמ' 139 ו-142). אבל אין בידינו נתונים מדויקים לענין זה. בסורית, שבה נוהג הכתיב בשתי אותיות, ההגייה היא בהכפלת העיצור ולא בקיומם של שני עיצורים (ועיין בדברי ז' בן-חיים, לשוננו יא (תשי"א), עמ' 69). – ויש להוסיף ולומר, שאפשר למצוא בתופעת כתיב זאת שכיחה, ובדומות לה בכתב-יד בבליים אחרים, אישור לסברה, שהעלה אותה ז' בן-חיים (לשוננו, שם). האומרת, שבמסורת המשתקפת בניקוד הבבלי מכוון הכתיב מן הטיפוס 'צ'ל' להגייה 'צ'ל'; ועם זאת, ראוי לציין, שעצם בואה של הראשונה משתי האותיות הדומות בשווא נח אינו מחייב את הגייתן כעיצור מוכפל; תיתכן גם הגיית שני עיצורים זהים, ללא חציצת תנועה ביניהן, שלא כעיצור אחד מוכפל (ראה מורג, העברית, עמ' 145).

33 בפסוק ז, 7 הניקוד הוא חִיָּא. * לניקודה של הל' בתיבה 'ליה' ראה הוספות ותקונים.

חרת מלית-היחס צמודת כני הגוף, כבת מין זכר ואילו בנה"מ כבת מין נקבה, וראה לעיל. הם הדברים באשר לחילוף שבהמשכו של פסוק זה בין 'בְּרִגְלֶיהָ' שבכה"י לבין 'בְּרִגְלֶיהָ' (י' תירא) שבנה"מ, ונמצא נוסח כה"י נטול עקיבות באשר להתאם בין מינו של הכינוי בתיבה זאת לבין מינו של הפועל 'רָפְסָא' הבא לאחריה.

ז, 11: גִּשְׁמִיָּה; נה"מ: גִּשְׁמָה. הכינוי החבור שבנה"מ מוסב אל 'חיותא', וקשה ליישב את הכינוי החבור ממין זכר שבנוסח כה"י.

ז, 12: שִׁלְטָנִּיהוּן; נה"מ: שְׁלִטְנָהוּן. חילוף שבין צורת יחיד לצורת ריבוי.

ז, 13: בַּחֲזוֹ לַיְלָא; נה"מ: בְּחֻזִּי לַיְלָא. חילוף שבין צורת ריבוי (בנה"מ) לבין צורת יחיד, ועוד יש לומר, שהצורה 'חֻזִּי' שבכה"י היא צורת הסטאטוס האבסולוטי של 'חֻזָּא'; המסורת הטברנית של הארמית המקראית אין צורת הסטאטוס האבסולוטי של שם עצם זה נמצאת בה, ואין אנו יודעים אותה אלא מן המסורת הבבלית ומלהגים של הארמית הבינונית.³⁴

ז, 17: אֲרַבְעָה מַלְכֵיָא; נה"מ: מְלָכִין. כיצד נפרש את החילוף בין כה"י לבין נה"מ? מבחינה עניינית קשה ליישב כאן צורה מיוחדת; ושמה יש להניח שהסופר גרר אחרי 'חיותא' רכרבתא' שבראש הפסוק, ובייחוד מאחר שארבע החיות מסמלות את ארבעת המלכים.

ז, 19: אֲטַרְפָּהָא; נה"מ: וְטַפְרִיהָ.³⁵ סיומת הכינוי הצמוד לנסתרת כדרך הארמית התרגומית, שכינוי צמוד זה הוא בה 'הָא' ³⁶. תיבה זאת היא היחידה מכל התיבות, ואין הן מעטות, שבהן לפנינו שם-עצם פועל או צמוד כינוי הגוף לנסתרת, שסיומת זאת נוהגת בה בכה"י. בכל ותיבות האחרות הסיומת היא 'ה' ³⁷.

ח, 7: שְׁנֵי קְרָנִי; נה"מ: שְׁתֵּי קְרָנִי. בלשון המקרא משמש שם עצם זה במין נקבה ושם המספר שבנה"מ מתאים לשימוש זה.

ט, 18: פִּקְחַ עֵינֶיךָ; נה"מ: פִּקְחָה ³⁸ עֵינֶיךָ.

י, 19: הִחֲזֹקְתִּי; נה"מ: הִתְחַזְּקִיתִּי. קשה ליישב את נוסח כה"י, ואפשר אין הוא אלא שיבוש. נה"מ עולה יפה עם צורות הפועל מן 'חזק' בפסוק 18 ובפסוק זה עצמו.

יא, 5: וּמִשָּׁל מִשָּׁל; נה"מ: וּמִשָּׁל מִמִּשָּׁל. לפנינו חילוף שבין משקלים שמניים. כלום מקורו של חילוף זה בכך שהמשקל השמני בנה"מ, 'מִקְטָל', נראה לו לסופר כה"י דומה דמיון יתר לצורת המקור של בנין קל בארמית המקרא, היא צורת 'מִקְטָל'?

יא, 6: וְהוֹלִידָה; נה"מ: וְהִילָדָה. הכתוב עניינו קשה בכללו והתיבה שלפנינו בנה"מ

34 למציאותה בארמית התרגום ראה דאלמאן עמ' 141 ובלהגים אחרים של הארמית הבינונית במילוננו של באומגרטנר.

35 יתיר י'.

36 קניקוט מונה כתב-יד אחד הגורס בדניאל ז, 4: 'גפּהא' (נה"מ: 'נפיה').

37 לניקודה של הסיומת ראה להלן (ג), (ד), (ה). 38 יתיר ה'.

תמוהה ביותר. אין בידי לקבוע אם גרסתו של כתב־היד, השונה מנה"מ בפסוק זה רק בתיבה זאת ובתוספת של התיבה 'יחדו' לתיבת 'יתחברו' (ראה בהמשכם של דברים, בפרק זה, (5)), מקורה במסורת נבדלת או בתיקון של גרסה מוקשית ביותר של נה"מ³⁹. אם אכן לפנינו תיקון, ספק אם הועיל המתקן בתיקונו, שכן מבחינה מורפולוגית אפשר לראות בצורה 'הִלְדָּה' שבנה"מ בינוני מיודע צמוד כינוי־הנוף⁴⁰, ואף מבחינה עניינית נראה, שעדיף לקיים כאן צורה של בינוני, שאפשר לראות בה אחד מנושאי של הפועל 'תָּנַתְן', ששניים מנושאי האחרים הם צורות של בינוני ('וּמְבִיאֶיהָ', וּמְחַזְקָה')⁴¹.

יא, 10: וְכֹא בֹ; נה"מ: וְכֹא. מסתבר, שסופר כה"י נתקשה בשימושה של צורת המקור המוחלט אחרי הפועל – כאן ובפסוק 13 בפרק זה (ראה בהמשכם של דברים), ודומה שבעיקר נתקשה בשימוש זה בפסוק 13, שבו נה"מ הוא 'יָבֹא בֹא' (ועוסה כה"י: 'יָבֹא בֹר'). העיין מלמד, שבשימוש זה שלפנינו, שבו באות צורות המקור אחרי צורת הפועל – ואמורים הדברים על צורות העבר או צורות העתיד, שכן בואן של צורות המקור המוחלט אחרי צורות הציווי הוא עניין לעצמו – עלינו להבחין שתי קאטיגוריות בדרכה של לשון המקרא: א) צָרְפִים שבהם חוברת לצורת המקור הנגזרת משרשו של הפועל המסוים צורת מקור שנייה, משרש אחר, ודינו של צירופן של שתי צורות המקור כדין תיאור הפועל. דוגמות לכך: 'וַיֵּשְׁבוּ הַמִּים... הָלוֹךְ וְשׁוֹב' (ברא' ח, 8); 'וַיֵּצֵא יְצֹא וְשׁוֹב' (שם ח, 7), 'הֵלְכוּ הַלֵּךְ וְעָזוּ' (שם"א ו, 12), 'וַיִּנָּח ה' את מצרים נָחַ וְרָפָא' (ישע' יט, 22), 'הָעֵד העדתי באבותיכם ביום העלותי אותם... הִשְׁכַּם וְהָעֵד' (ירמ' יא, 7). וכן ירמיהו כה, 3; כו, 5; כט, 19; והשווה אף שם, לב, 33. שימוש זה שכיח למדי, וכידוע, יש ששימושן של שתי צורות המקור המוחלט נעשה חטיבה אחת, שהיא קפואה ועומדת לעצמה, ומשום כך עשויה היא לבוא גם אחרי פועל שאין שורשו כשורשה של אף אחת משתי צורות המקור: 'וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשֶּׁכֶם וְהָעֶרֶב' (שם"א ז, 16). ועוד יש לומר בעניין זה, שלשון המקרא נוהגת כאן גיוון צורני של סינען, ומשום כך אנו מוצאים שתמורת השנייה משתי צורות המקור באה לעיתים צורת פועל מסויים, אם צורת עבר אם צורת עתיד, ועיתים נדירות – דומה אני, שרק בכתוב אחד – צורת

39 ראו להעיר שאת הניקוד שבכתב־היד אפשר לפרש הן כצורת נסתרת של העבר (= והוֹלִידָה) והן כצורת נסתר של העבר צמודת כנוי הנוף לנסתרת (= והוֹלִידָה), וזאת משום שהנקדן אינו מציין מסיק בה'.

40 צורות אלה נדירות במקרא, אבל הן מצויות בו: ראה גוניס § 116f.

41 רבים ממפרשי המקרא החדשים מתקנים את הניקוד שבנה"מ וגורסים 'וְהִלְדָּה', ורואים כאן רמזים למאורע היסטורי (ראה צ'ארלס, עמ' 279; מתנומרי, עמ' 430; בנצן עמ' 76). גינוברג, מחקרי דינאל, עמ' 47, מציע, כאפשרות נוספת לגרסה 'וְהִלְדָּה', את הגרסה 'וְהִלְדָּה', היינו 'את אשר היא ילדה', כתרעום הצרף הארמי 'די ילדת'.

בינוני. דוגמה מצרינת לכך מעלה העיין ביהושע ו, 13, כתוב שבחלקו האחרון אתה מוצא את השימוש הרווח של שתי צורות המקור החבורות צורה לחברתה ('והמאסף הִלֵךְ אחרי ארץ ה' הָלוֹךְ' 42 וְתִקְעוּ בשופרות'), ואילו בחלקו הראשון לפניך צורת מקור שאחריה צורת עבר ('הִלְכִים הָלוֹךְ וְתִקְעוּ בשופרות'). ואין צריך לומר שאין בין הצרף התחבירי הראשון לצרף התחבירי האחרון אלא גיוון סגוני. דוגמות נוספות להמרתה של צורת המקור השנייה בפועל מסוים: 'וְתִלַּךְ הָלוֹךְ וְתִקְעָה' (שמ"ב יג, 19), 'כִּן יִגַּן ה' צבאות על ירושלם גִּזּוֹן וְהִצִּיל פֶּסַח וְהַמְלִיט' (ישע' לא, 5); 'וְיִלַּךְ הָלוֹךְ וְיִתְנַבֵּא' (שמ"א יט, 23); 'וְשִׁמְעִי הִלֵךְ... הָלוֹךְ וְקָלַל' (שמ"ב טז, 13); ובצורת בינוני – 'יֵצֵא יֵצֵא' וּמְקַלֵּל' (שם, 5).

(ב) צָרְפִים שבהם עומדת צורת המקור המוחלט הבאה אחרי צורת הפועל המסוים ל ב ד ה, ואין עמה צורת מקור שנייה (או צורת פועל מסוים שאפשר לראות בה, מבחינת השימוש התחבירי, תמורה לצורת המקור השנייה – ראה לעיל). שימוש זה הוא נדיר, וככל שידיעתי מגעת אין הוא מצוי אלא בכתובים מעטים: 43 'וְיִשְׁפֹּט שְׁפוֹט' (ברא' יט, 9), 'בִּרְכָתָּ בִּרְךָ' (במד' כג, 11; כד, 10) 'וְיִבְרַךְ בִּרְךָ' (יהושע כד, 10) 44, 'יֵצֵא יֵצֵא' וְעָמַד וְקָרָא' (מל"ב ה, 11) 45. שימוש זה שכיח יותר בשעה שבין צורת הפועל המסוים לבין צורת המקור חוצצת תיבה (ובייחוד המלית 'גם') או כינוי גוף: 'וְיֵאָכֵל גַּם אָכֹל' (ברא' לא, 15), 'אֲעַלְךָ גַּם עָלָה' (שם מו, 4) 'וְיִשְׁטַחוּ לָהֶם שְׁטוֹחַ' (במד' יא, 32), 'כִּי תִשְׁתַּרְר' 42 כך הוא הקרי; הכתיב הוא 'הולך'.

43 גוניוס, עמ' 343 מביא את הכתוב שבירמ' ו, 29 – 'לשוא צָרַף צָרוּף וְרָעִים לֹא נִתְקַן' – כדוגמה לשימוש כזה. אבל נראה, שהתיבה 'צָרוּף' צורה שמנית היא, במשקל 'קְטוּל', כמו קְמוֹץ (ישע' א, 17), בְּגוּדָה (ירמ' ג, 7, 10), בְּחוֹךְ (שם ו, 27). צורות אלה בנות משקל 'קְטוּל', הרווחות בלשון חכמים, מרובות הן ביחס, כידוע, בלשון של ספר ירמיהו, ואפשר שהן מסממניה של תקופת המעבר בין לשון ימי הבית הראשון לבין לשון חכמים. דרך הילוכו נעיר, שהכתוב שבירמ' ו, 27 – 'בְּחוֹךְ נִתְתִּיךְ בַּעֲמִי מִבְּצָר' – אין עניינו, ככל הנראה, לשון ביצור והתנועות אלא לשון כחינה והתבוננות. 'בְּחוֹךְ' הוא 'בוֹחוֹן וְבוֹדֵק' וּמִבְּצָר' משמעוֹ מקום תצפית, שממנו מיטיבים לראות, והשווה לכך בַּר בַּעֲרַבִית: 'התבונן, היטיב לראות' (והרי זאת דוגמה נוספת לזיקה הסימנטית שבין "ראיה" לבין "שמירת והתנועות" הרווחת הרבה: השווה נִזְרַח "הביט" = נִזַּר, נִצַּר; 'חמ' בארמית "ראה" – חִי בַּעֲרַבִית "הגן" ועוד).

44 כתוב זה אין בו ראיה של ממש לשימוש חי ותקין של צורת המקור אחרי צורת עתיד, שהרי דברים אלה בספר יהושע את ספור בלעם הם מספרים, וברורה זיקתו של פסוק זה למעשה בלעם, שבו אנו מוצאים פעמיים את שימוש המקור מן השורש 'ברך' אחרי הפועל: 'בִּרְכָתָּ בִּרְךָ' – במדבר כג, 11; כד, 16), ולשון של סיפור בלעם קדומה היא מאוד. 45 אין להכריע הכרעה גמורה אם בכתוב זה דינן של צורות הפועל 'עָמַד' ו'קָרָא' הוא כדין צורות מקור (ראה לעיל); היינו 'יֵצֵא וְעָמַד וְקָרָא' = 'יֵצֵא וְעָמַד וְקָרָא' או אם פעלים אלה אין דינם דין תיאור הפועל, וצורות עבר רגילות הן, הבאות כהמשך לפועל 'יֵצֵא'.

עלינו גם הַשְׁתָּרַר (שם טז, 13), 'וְעֵטָה עָטָה' (ישע' כב, 17)⁴⁶. כאמור, שימוש זה הוא נדיר ובעיקר הוא מצוי בספרי המקרא הקדומים. השימוש שנה"מ נהג בו בכתוב יא, 13 שבספר דניאל מוקשה היה ביותר בעיניו של סופר כתב-היד, ולפיכך הוא המיר את צורת המקור בתיבה 'בו' – מלית-היחס צמודת כינוי-הגוף. מאחר שעשה זאת בפסוק זה, עשה זאת אף בפסוק 10, שבו גרסתו היא 'וְלֹא בֹ' ואילו נה"מ הוא 'וְכָא בֹא', אף על פי שבפסוק אחרון זה שימוש המקור המוחלט מוקשה פחות, שהרי עוקבים אותו פעלים מסוימים – 'וְשָׁטַף וְעָבַר' – ואפשר לראות בהם תמורה לשימוש צורת המקור החוברת לצורת מקור אחרת (היינו: 'בֹּא וְשָׁטַף וְעָבַר' = בֹּא וְשָׁטַף וְעָבַר). יא, 13: 'וְלֹא בֹ' נה"מ: 'יבוא בוא. עיין בדיון דלעיל.

יא, 30: כְּתִיבִים; נה"מ: כְּתִיבִים. חילופים בין הסימית 'י' לבין הסימית 'י' – לריבוי תוארי הייחוס מצויים במקרא; הסימית האחרונה שכיחה בעיקר בספרי המקרא המאוחרים⁴⁷.

(5) תוספת תיבות בכה"י (ביחס לנה"מ)

ב, 25: גִּבְרָה דִּי מִן בְּנֵי גִלְוָתָא; נה"מ: 'דִּי' ליתא. לפני תיבות אלה: 'די השכחת', ואחריהן – 'די יהוד די פשרא למלכא יהודע'; אפשר שתיבת 'דִּי' שבכה"י ניתוספה אנב גרידה, ושמא נשמטה תיבת 'דִּי' בנה"מ מחמת החזרה.

ג, 17: פִּלְחִין לִיה; נה"מ: 'ליה' ליתא. שימוש מלית המושא צמודת כינוי הגוף עם פועל זה מתאים לשימוש העולה מנה"מ בכל הכתובים שבהם משמש פועל זה במקרא (דניאל ג, 12, 14, 18, 28; 1: 17, 21; 2: 14, 27; 'פִּלְחִין' בעזרא ז, 24 היא צורה שמנית) – מהם כתובים שבהם עוקבת מלית – המושא את הפועל, ככתובנו, ומהם כתובים שבהם באה מלית – המושא לפני הפועל – לפני כינוי גוף המשמש כמושא או לפני מושא אחר. נוסח כה"י מתאים כאן אפוא לשימוש התחבירי הרגיל של הפועל, ואילו נה"מ מהווה חריג באשר לשימוש זה.

ג, 25: עֲנִי מִלֵּא וְאֶמֶר; נה"מ: 'מלכא' ליתא. בנה"מ חסר נושא המשפט, מתוך הסתמכות על מציאותו בפסוק הקודם. והפכו של דבר: ה, 7 – ראה למטן, (6).

ה, 7: לֹא עָלָא קִדְמוֹהִי לֹא שְׁפִיָּא; נה"מ: 'קדמוהי' ליתא. נוסח כה"י מתאים לסגן הדברים בכתובים ב: 24, 25; ד, 3; ה: 13, 15; ו, 19 – בכל הכתובים הללו באה מלית-היחס 'קדם' אחרי צורת הפִּעֵל של 'עלל'.

ו, 6: עָל כָּל עֲלָה; נה"מ: 'על' ליתא. נוסח כה"י מתאים, מבחינת השימוש במלית

⁴⁶ ראוי ליתן את הדעת על כך, שבכתוב זה קודמת לצורת הבינוני 'עָטָה' צורת בינוני שאחריה שם פעולה – 'מְטַלְטֵלָה טִלְטְלָה' – ולפיכך נראה, שדינה של צורת המקור 'עָטָה' היא כדון שם פעולה, וכך הוא. כידוע, אף בכתובים אחרים.

⁴⁷ ראה קוטשר, הלשון, עמ' 406.

היחס 'על', לנוסח, שבכה"י ובנה"מ כאחד, בהמשך הפסוק: הַשְׁכַּחְנָא עֲלוֹהֵי, והשווה גם: יָכַל שְׁלוֹ וְשָׁחִיתָהּ לֹא הִשְׁתַּכַּחַת עֲלוֹהֵי (ו, 5). אבל ראוי להבחין בין השימושים במלית-היחס 'על' בשני הצרפים התחביריים הללו לבין שימושה בצרף 'לֹא נִהְשָׁכַח לְדַנְיָאֵל דָּנָא עַל כָּל עֲלָה', שבו היא מופיעה, כאמור, בכה"י ואיננה בנה"מ. בשני הצרפים הראשונים משמשת מלית-היחס לציון המושא העקיף (היינו בהוראת: לו, אצלו), ואילו בצרף האחרון מובע המושא העקיף על ידי מלית-היחס 'ל' ('לדניאל') ו'על' באה בכה"י לפני המושא הישיר 'כל עלה'. מלית זאת היא אפוא יְתָרָה כאן (והשווה ראש פסוק 5), ומקורה, ככל הנראה, בהיגרותו של סופר כה"י אחרי שימושה בשני הצרפים הנזכרים.

ז, 19: דְּחִילָא אֲמִתְנִי יְתִירָה; נה"מ: 'ואימתני' ליתא. נוסח כה"י מתאים לכתוב ז, 7 שבו באים התארים 'דחילא' ו'אימתני' בצמוד הן בנה"מ והן בכה"י.

ח, 27: יָמִים רַבִּים. נה"מ: 'רבים' ליתא. נוסח כה"י הריהו, בהצמדתו של התואר 'רבים' לתיבת 'ימים', כנוסח הקיים, הן בכה"י והן במסורת סבריה, בפסוק 26: 'כי לימים רבים'.

ט, 23: לְהִגִּיד לָךְ; נה"מ: 'לך' ליתא. חילוף של גיוון סעוני.

יא, 6: יִחְדּוּ יִתְחַבְּרוּ; נה"מ: 'יחדו' ליתא. חילוף של נוסח שאין בו אלא עניין של גיוון סעוני.

יא, 13: וְשֶׁב מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן הֶעֱמִיד הַמֶּן מֶלֶךְ רָב; נה"מ: וְשֶׁב מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן וְהֶעֱמִיד הַמֶּן רַב. אפשר ניתוספה בכה"י התיבה 'מלך' מחמת גרירה אחר 'מלך הצפון'. יא, 42: לֹא תִהְיֶה לוֹ; נה"מ: 'לר' ליתא.

(6) העדר תיבות בכה"י

ב, 43: נה"מ: הָאֶבְרִי פְּרָזְלָא. בכה"י: 'כדי' ליתא.

ה, 7: נה"מ: עָנָה מֶלֶכָא וְאַמְר. בכה"י: 'מלכא' ליתא: הנושא חסר, מתוך הסתמכות על מציאותו בראשית הפסוק. הפכו של דבר בג, 25: ראה לעיל, (5).

ו, 4: נה"מ: דְּנִיָּאֵל דְּנָה. בכה"י: 'דנה' ליתא.

ט, 4: נה"מ: לֵה אֱלֹהֵי. בכה"י: 'אלהי' ליתא.

ט, 21: נה"מ: קָצַת מִנְחַת-עֶרֶב. בכה"י: כְּמִנְחַת עֶרֶב. שימושה של התיבה 'קצת' כמלית הזמן נדיר במקרא ולבד מן הכתוב שלפניו הוא נמצא רק בשני כתובים, האחד מהם בספרות המקראית הקדומה ביחס (שמ"א ד, 20) והשני בספרות המקרא המאוחרת (דהי"ב כא, 19). לעומת זאת, שכיח שימושה של מלית-היחס 'כ' לציון השייך בזמן ודוגמות לכך 'כיום מדין' (ישע' ט, 3) שמשמעו 'כְּכִיּוֹם מִדִּין', 'עורי כימי קדם' (שם נא, 9) שעניינו 'כְּבִימֵי קֶדֶם', ועיין אף בהושע ב, 17; ט, 9; יב, 10 (ואף יק' כב, 13; שופ' כ, 39; איוב ה, 14; כט, 2). ואף הצרפים הקבועים 'כִּיּוֹם בְּיוֹם' (שמ"א יח, 10).

'כָּפַעַם כָּפַעַם' (במדבר כד, 1; שופ' טז, 20; כ: 30, 31; שמ"א ג, 10; כ, 25), 'כָּפַעַם בְּשָׁנָה' (מל"ב יז, 4) הם עניין לכאן: בשימושם חוברת הוראת השיח, המובעת במלית כ', להוראה הדיסטריבוטיבית המובעת בהישגותו של שם-העצם, ומשמעותם הריה, כידוע, "כבמדי יום ביום", "כבכל פעם", "כבכל שנה". ותן דעתך על כך, שהן שימושה של מלית-היחס כ' לציון השיח בומן והן שימושם של צרפים קבועים אלה, אינו מצוי כלל ועיקר באותם ספרי המקרא, שברי לנו כי בני תקופה מאוחרת הם, ואילו שימושה של תיבת 'כָּפַעַת' כמלית של זמן נוהג הן בספרות הקדומה והן בספרות המאוחרת, אף-על-פי שהוא נדיר. סופר כה"י מקיים, בכתוב שלפנינו, שימוש של כ' בהוראה שהיא שכיחה במקרא, אבל אשר אינה מצויה כלל בלשונם של ספרי המקרא הקרובים בזמנם לעת חיבורו של ספר דניאל, ואילו נה"מ, הנוהג בפסוק זה בתיבת 'כָּפַעַת', יש לשימוש לשונו לפחות אח אחד (דה"ב כא, 19) בלשון ספר מאוחר ביחס. אין צריך לומר, שעין זה מלמד על עדיפותו של נה"מ כאן. יב, 11; נה"מ: שָׁקַץ שָׁמַם; בכה"י 'שָׁמַם' ליתא.

(7) שינויי נוסח אחרים

ב, 43: לֹא מִתְעַרֵּב בְּחֶסֶף טִינָא; נה"מ: עִם-חֶסֶף. התיבות 'בחסף טינא' אינן מנוקדות והגרשיים שעליהן רומזים לתיקון הבא בשוליים: 'עם חֶסֶף', כבנה"מ. הגרסה 'בחסף טינא' נולדה, ככל הנראה, מתוך גרירה אחר 'בחסף טינא' שבפסוק 41 ובראשו של פסוק 43.

ג, 7: וְלֹא מִנֵּי זִמְרָא; נה"מ: זִנִּי. בשולי כה"י תיקן, בהתאם לנה"מ: זִנִּי. נה"מ בכתוב זה מתאים לכתובים ג: 5, 10, 15 – אשר בהם מתאים נוסח כה"י בעניין זה לנה"מ. ראוי לומר, שאף נוסח כה"י יש בו טעם.

ה, 16: וּפְשָׁא; נה"מ: וּפְשָׁרָה. נוסח כה"י כאן כנוסחו, המתאים לנה"מ, בפסוק 17: וּפְשָׁא אֱהוּדִיעִיָּה⁴⁸.

ה, 21: כְּתוּרָא; נה"מ: כְּתוּרִין. בשולי כה"י תיקן: רִין. נה"מ ונוסח כה"י, בחלקים ששרדו בידנו, נוהגים קביעות בצורת הריבוי 'תוּרִין' בדימוי שלפנינו ('עשבא כתורין': ד: 22, 29, 30).

ו, 8: לְקִימָא קָדָם; נה"מ: לְקִימָה קָדָם. נה"מ בכתוב זה הולם, בעניין 'אָסַר' ו'קָדָם', את הכתוב ו, 16⁴⁹. נוסח כה"י אינו רואה לו עמידה אלא אם יצח שיסודו בפירוש שונה של הכתוב; 'לְקִימָה קָדָם' עניינו, ככל הנראה, 'לתקן תקנה', ואילו הנוסח שבכה"י משמעו 'להעמיד, לקיים, לפני ...'

48 נוסח כתב-היד מתאים כאן למסורה המזרחית ('מדנחאי').

49 כתוב זה לא שרד בכתב-היד.

ו, 16: קָמָאֵ; נה"מ: קָאמָא. צורות הריבוי של הבינוני של ע"ו בבנין קל במסורת טבריה יש בהן ברגיל חילוף של כתיב וקרי: 'קאמין' כתיב, 'קִימין' קרי (ג, 3). הצורה שלפניו היא חריג: נה"מ מקיים בה את הא' בין בכתיב בין בקרי, ואילו כה"י נהג בה תצורה, שאיני רואה לה הסבר של ממש.

ח, 11: עָל שָׂר הַצָּבָא הַגָּדִיל; נה"מ: וְעַד... לשון המקרא מקיימת את מלית היחס 'על' לצינו של המושא העקיף של צורות ההפעיל מן 'גדל' בכמה וכמה כתובים, ועיקר תכניו הסימנטיים של שימוש זה הם: (א) הבעת השמחה לאיד: 'יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בשת וכלמה המגדילים עלי' (תה' לה, 26); 'כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי עלי הגדילו' (שם לח, 17). (ב) תוכחה, חירוף וגנאי: 'כי על ה' הגדיל' (ירמיהו מח: 26, 42); 'שמעתי חרפת מואב וגדפי בני עמון אשר חרפו את עמי ויגדילו על גבולם' (צפניה ב, 8); 'כי חרפו ויגדלו על עם ה' צבאות' (שם, 10); 'כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל' (תה' נה, 13); 'אם אמנם עלי תגדילו ותוכיחו עלי חרפתי' (אויב יט, 5). ג) דיבור מרובה שככל הנראה יש בו נימה של חירוף וגיגוי: 'ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם' (יחז' לה, 13); לעניין נימת החירוף עיין שם, 12. ד) לשון רוממות ופאר: 'כי הגדלת על כל שמך אמרתך' (תה' קלח, 2).

שלוש המשמעויות הראשונות דבוקות ואחוזות משמעות בחברתה, ואילו המשמעות האחרונה, שאין אנו מוצאים אותה אלא בכתוב זה במקרא, היא בחינת חריג. נראה, שהשימוש הרווח במקרא של 'הגדיל על' – הוא השימוש בשלוש המשמעויות הראשונות – הריהו מעיקרו של דבר לשון של השמט, לשון אליפטית, תמורת הניב המלא 'הגדיל פיו על פלוני' או 'הגדיל על פלוני בפיו', והשווה לעניין זה: 'ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה' (עובדיה א, 12) ואת הכתוב הנזכר ביחזקאל לה, 13. אף יש להשוות לעניין זה ניבים כגון יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו' (תה' יב, 4-5).

כתוב זה שבדניאל ח, 11 – 'ועד שר-הצבא הגדיל' – מהי משמעותו של הפועל 'הגדיל' בו? פועל זה חוזר בפרק ח' של דניאל פעמים אחדות, ונושאי הם 'האיל' (פסוק 4), 'צפיר העזים' (פסוק 8) ו'המלך עז-הפנים' (פסוק 25). בשני הכתובים הראשונים הנוכחים כאן משמעות הפועל היא "האדיר כוח", "התעצם", ואילו בפסוק האחרון – 'ובלבבו יגדיל' – המשמעות היא, ככל הנראה, "התרברב", "התנשא"⁵⁰. המשמעות האחרונה קרובה למשמעויות הרגילות של 'הגדיל על' במקרא שדנו בהן. בפסוק 11, הוא הפסוק שבו גרסת המסורה היא 'ועד שר-הצבא הגדיל' ונוסח כה"י

⁵⁰ לנוסח כתב-היד בפסוק זה ראה לעיל, בפרק זה, (3).

'על שר הצבא הגדיל', עניינו של הפועל הריהו – והדברים אמורים בחינת הצעת אפשרות של פירוש, שכן העניין מוקשה – "התגבר על שר הצבא", "עלה בכוחו על שר הצבא", ומשמעות זאת קרובה להוראתו של 'הגדיל' בפסוק 4 ובפסוק 8. סופר כה"ג, שמשמעותו של הכתוב הייתה מוקשה בעיניו, מקיים כאן נוסח, שבו בא הפועל 'הגדיל' עם מלית-היחס 'על', מלית ששימושה רגיל עמו במקרא (ראה לעיל) 51. אין צריך לומר, שה- *lectio difficilior* הוא נוסח המסורה 52. יא, 36: *וַיִּתְגַּדֵּל עַל כָּל אֱלֹהִים*; נה"מ: *עַל-כָּל-אֵל*. בשימוש בתיבת 'אלוה' בפסוק זה מתאים נוסח כה"ג לנוסח הקיים, הן במסורה והן בכה"ג, בפסוקים 37, 38, 39.

ג. הניקוד

(1) דרכו של הנקדן

כתב-היד אין בו טעמים ואין בו מסורה. ניקודו הוא בדרך כלל מלא – רוצה לומר, הנקדן נוהג להשתמש בסימני הניקוד הבבליים באופן עקיב ושיטתי. ההערות הבאות מתבקשות באשר לדרכו של הנקדן:

א) אין הנקדן משתמש בסימן הדגש הבבלי. העדרו של סימן הדגש או שימוש בלתי-שיטתי בו רגילים, כידוע, בכתב-יד בבליים. פה ושם מופיע בכתב-היד סימן הדגש הטברני: *מַעֲרָב* (ב, 41) 53, *בְּעִינָא* (ג, 5; הד' בדגש טברני ובקמץ טברני), *לְהַדְבְּרוּהִי* (ג, 24), *תִּגְדַּע* (ד, 22), *הַדְרָה* (ה, 23), *מִקְדָּשׁוֹ* (ח, 11), *כְּשִׁידִים* (ט, 1), *חִדְקָל* (י, 4), *וַיִּתְגַּדֵּל* (יא, 36), *וַיִּתְגַּדֵּל* (שם, 37), *יִתְגַּנֵּחַ* (שם, 40), *וַיִּמְצְיָקִי* (יב, 3), *וַיִּנְיָאֵל* (שם, 4), *הַדְבְּרִים* (שם, שם). קשה למצוא שיטה בסימון הדגש הטברני, שעתים הוא מציין את הדיגוש החזק ועתים את הדיגוש הקל. אין הנקדן עקיב, ואותה תיבה החוזרת והנשנית פעם יש דגש באחת מאותיותיה ופעמים אחרות אין האות דגושה. אף איני יודע מה טעם שכיח

51 אין צריך לומר, ששימושה של מלית-היחס 'עד' עם 'הגדיל' בשמ"א כ, 41 ('עד דוד הגדיל') אינו עניין לדיונו זה, שהרי כאן המשמעות היא "עד אשר דוד הגדיל (לבכות)". 52 ראוי להעיר, שהמסורה מונה תשעה מקרים שבהם 'סבירין עד וקריין' על' (ראה "מנחת שי" לנחמיה יב, 39), והם: 'וירכתו על צידן' (ברא' מט, 13), 'על המעברות' (יהושע ב, 7), 'על מידבא' (שם יג, 16), 'על טבת' (שופטים ז, 22), 'על גבעת גרב' (ירמ' לא, 39), 'ועל כנף שקוצים' (דניאל ט, 27), 'על מלכות דרוש' (נחמיה יב, 22), 'ועל שער הישנה ועל שער הדגים' (שם, 39). במרביתם של מקרים אלה משמשת מלית-היחס 'עד' לתיחום הזמן או המקום, ונראית גרסת ה'סבירין'. מכל מקום, הכתוב שבו אנו עומדים בדניאל אינו מנוי בכלל הכתובים הללו. – ועוד יש לומר, שאפשר מקורו של החילוף בין 'על' ל'עד' הוא בדמיון האותיות ד' ול' בכתב העברי העתיק.

53 אבל שם, 43: *מַעֲרָב* – ללא דגש בר'; שם, שם: *מַתְעַרְבִין*, *מַתְעַרָב* – ללא דגש בר'.

סימונו של הדגש באות ד' דווקא. נראה שסימן הדגש בר' של 'מַעֲרָב' יש לו טעם מיוחד: הוא בא להטעים שהר' מוכפלת בתיבה זאת.⁵⁴ אפשר שסימונו של הדגש הטברני בא מידו של נקדן שני, מאוחר יותר, וטעמיו ונימוקיו של נקדן זה לסימונו של הדגש הטברני במספר מועט ביחס של מקרים, נותרו, ככל הידוע לי, עמו.

(ב) נקדנו של כתב-היד מרבה להשתמש בסימן הרפה הבבלי, וסימן זה משמש לו גם לשם ציונה של הש' השמאלית.

(ג) במרביתם הגדולה של המקרים משמש סימן השווא לשם ציונו של השווא הנע לבדו, כדרכם של כתבי-יד בבליים רבים.⁵⁵ במקרים בודדים מצוין שווא סופי, ונראה שהנקדן כיוון לציין שהשווא בתיבות אלה הוא נע: תְּקִילָה (ה, 27), וְהִשְׁתַּכַּחַת (שם), וְהִיבַת (שם, 28).⁵⁶

(ד) בשתי תיבות ארמיות בא סימן השורק מעל ר' סופית: רִמְיוֹ (ז, 9), הַעֲדִיו (שם, 12).⁵⁷

(ה) בתיבות בודדות מצויים סימני ניקוד בבלי וסימני ניקוד טברני כאחד (פרט לסימן הדגש הטברני שעל השימוש בו העירונו לעיל): בְּעִידָנָא (ג, 5), בְּעִידָנָא (שם, 15), צָלָם (שם: 1), וְעִבְדֵי נָגָא (שם: 16, 19, 20, 22), חֲשִׁחִין (שם, 16), לְהַתְּבוֹתָךְ (שם, שם), נִסְגָּד (שם, 18), וְלִצְלָלוֹם דְּהָבָא (שם, שם), מְכַפְתִּין (שם, 24), שְׂרִין (שם, 25), מְהֻלְכִין (שם, שם). באחדות מן התיבות הללו בא הניקוד הטברני לתקן את הניקוד הבבלי ולהתאימו למסורת הטברנית. דברים אלה אמורים לגבי התיבות בְּעִידָנָא (ג, 15); במציאותו של הפתח הבבלי מעל הד' בתיבה הזאת מתגלה חוק פונולוגי הפועל בכתב-יד זה במקרים בודדים ואשר נעסוק בו בהמשך דברינו)⁵⁸, לְהַתְּבוֹתָךְ (במסורת הטברנית: לְהַתְּבוֹתָךְ), נִסְגָּד (במסורת הטברנית: נִסְגָּד)⁵⁹, מְכַפְתִּין (במסורת הטברנית: מְהֻלְכִין)⁶⁰, שְׂרִין⁶¹, מְהֻלְכִין (במסורת הטברנית: מְהֻלְכִין)⁶².

54 ראה גם למטן ג, (3), (ג).

55 ראה י' ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 298 ואילך.

56 לענין ציונו של שווא סופי בכתב-יד בבליים ראה ייבין, שם, עמ' 304. אשר להנעתו של השני בשני שוואים תבאים בסוף התיבה ראה מורג, העברית, עמ' 149.

57 לענין ציונו של שורק סופי בכתב-יד בבליים ראה ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 201.

58 ראה למטן בפרק זה (3), (אא). ואפשר שהקמץ הטברני בתיבה בְּעִידָנָא (ג, 5), שבה בא קמץ בבלי, ולא פתח, מעל הד', בא להדגיש, שאכן זה הוא הניקוד הנכון.

59 אבל במקרים אחרים, כגון יִסְגָּד (ג: 10), לא תיקן הנקדן הטברני את החולם לשורק.

60 לצורות 'מְקַטֵּל' של הבינוני הפועל של בנין פִּעַל ראה למטן, (3), (ג).

61 הצורות הרגילות של הריבוי (בזכר) של הבינוני הפועל של פועלי ל"י, הן בניקודו של כתב היד מן הפוסט-שְׂרִין: ראה למטן (3), (ג). ניקודה הטברני של התיבה בכה"י הוא כשל צורת בינוני פועל, ואלו במסורת טברית צורת בינוני פועל לפנינו: שְׂרִין.

62 ראה למטן, בפרק זה, (2).

איני יודע הסבר של ממש לניקוד הטברני בתיבה וְלִצְלָלִים. התיבה 'צלם' מופיעה בכתב-היד בשני כתיבים, 'צלם' ו'צלים', ונראה שהאחרון מלמד על תצורה במשקל 'קָטִיל' ⁶³. אבל ניקודה הוא צֶלֶם בדרך כלל גם כאשר בכתובה מופיעה י' אחרי ה' (לִצְלָלִים – שם, 7; לִצְלָלִים – שם, 10; וְלִצְלָלִים – שם: 12, 14). רק פעם אחת מלמד הניקוד על משקל 'קָטִיל': וצלים (שם, 19). אפשר להניח, שבתובה שבניקודה אנו דנים כאן, וְלִצְלָלִים, בא הניקוד הטברני להדגיש שמשקלה הוא 'קָטִיל' (לגבי הנקדן, שמסורת קריאתו בבליית ביסודה על אף ניקוד הטברני, שווה ערכן הפוניטי של תנועות הפתח והסגול) ולא 'קָטִיל' ⁶⁴.

הפתח בתיבה חֲשֶׁחִין הריהו שינוי של ניקוד הידוע כוואריאנטה טברנית ⁶⁵. מקורה, ככל הנראה, בגורה שווה שגורו נקדניה בין ניקודה של תיבה זאת לבין ניקודן של שתי הצורות האחרות משורש זה המצויות בארמית המקראית 'חֲשֶׁחִין' (עזרא ו, 9), 'חֲשֶׁחִית' (שם, 20) – ובעיקר לבין ניקודה של הראשונה משתי צורות אלה. אבל צורה אחרונה זאת שמנית היא, והצורה שבדניאל היא צורת פועל, ואין ספק שהניקוד בקמץ – ניקודו הבבלי של כה"י והניקוד הנוהג בכתב-יד טברניים רבים, הוא עיקר.

ו) ניקוד טברני בלבד משמש בשם הויה: יְהוָה (ט: 2, 3, 7, 8, 10, 20) לַיהוָה (שם, 4), נקודת החולם אינה בתיבה זאת. בעניין זה של ניקוד שם הויה ללא כל סימן שהוא מעל הה', מתאימה דרכו של נקדן כה"י לדרכם של נקדני כתב-יד טברניים עתיקים רבים ⁶⁶, ומסורת קדומה לפנינו.

(2) שינויי נוסח המובעים בניקוד

בסעיף זה נדון רק באותן תיבות, שניקודן לבדו (ודין אימות הקריאה כדן הניקוד) מלמד על כך, שהנוסח שבמסורתו של הנקדן שונה היה מן הגרסה הנוהגת במסורת טבריה. לא נכלול בסעיף זה תופעות של ניקוד נבדל השייכות לתחום הדקדוק ולא לתחום חילופי הנוסח; תופעות אלה תידונה למטן, (3), (4).

ב, 14: נָפִיק; נה"מ: נָפַק. חילוף זה של זמנים אפשר מקורו בכך, שנקדן כה"י אמון על הארמית המאוחרת, שבה פרץ הבינוני לתחום של העבר יותר מאשר בארמית המקראית. אבל אפשר שהחילוף הוא סגנוני בלבד, שכן מצאנו גם חילופים הפוכים. ראה ב, 27, ועוד.

63 בכתוב אחד (ג, 5) הכתיב הוא 'צלים', אבל הניקוד הוא 'צִלָּם'.

64 ואף הפתח הבבלי בא להורות על משקל זה; לעומת זאת החירק הבבלי בל' מלמד על שווא נח בצ', כלומר על משקל 'קָטִיל'.

65 ראה באומגרטנר, מילון, ערך 'חשח'.

66 ראה י"ב יבין, כתר ארם-צובה (ירושלים, תשכ"ט), עמ' 71.

ב, 16: יִנָּתָן; נה"מ: יִנָּתָן. נקדנו של כה"י שתל כאן צורה עברית, צורת נפעל מן 'נתן', בערוגה שכולה ארמית.

ב, 22: שָׁרִי; נה"מ: שָׁרָא. חילוף שבין בינוני פועל, ככה"י, לבין בינוני-פעול, בנה"מ, והאחרון עדיף.

ב, 27: שָׁאִיל; נה"מ: שָׁאֵל. חילוף בין צורת עבר לבין צורת בינוני, ככל הנראה חילוף סגנוני. השווה לעיל בסעיף זה, ב, 14.

ב, 40: אֲתָרִיעַ; נה"מ: וְתָרַע. הצורה שבכה"י עשויה להתפרש כצורת אֲפַעֵל ע"ד ע"ו, כדוגמת וְתָסַף שבנה"מ (ב, 44; כה"י גורס: וְתָסִיף) או כצורה עברית – צורת הפעיל מן 'רעע'. נראה שצורה עברית לפנינו: צורות הפעיל משורש זה שכיחות במקרא.

ג, 15: יָדִי; נה"מ: יָדִי. חילוף שבין יחיד ורבים בכינוי הצמוד.

ג, 19: חֹזִי; נה"מ: חֹזָה. חילוף שבין בינוני פועל, ככה"י, לבין בינוני פעול, בנה"מ, ונראה שהנקדן נשתבש, והשווה לעיל בפרק זה ב, 22.

ג, 24: תָּהָ; נה"מ: תָּהָה. חילוף שבין בינוני לעבר, המצוי גם במקומות אחרים (ראה לעיל ב: 14, 27).

ג, 25: מִהֶלְכִּין; נה"מ: מִהֶלְכִּין. הצורה שבנה"מ, הדומה ל'מהלכים' בזכריה ג, 7 והנראית כצורת אֲפַעֵל, צורת פֻּעַל היא (מִהֶלְכִּין < מִהֶלְכִּין, בהשמטתו של הדגש בל' השוואית)⁶⁷, ואילו בניקודו הבלבי של כה"י לפנינו צורת פֻּעַל רגילה (לצורת פֻּעַל מן 'הלך' ראה דניאל ד, 26)⁶⁸.

ד, 22: יִטְעָמוּן; נה"מ: יִטְעָמוּן. וכן בפסוק 29 ופרק ה, 21: יִטְעָמוּנָה (נה"מ: יִטְעָמוּנָה). חילוף שבין בניין פֻּעַל לבניין אֲפַעֵל.

ד, 23: קִימָא; נה"מ: קִימָה. חילוף שבין צורת שם התואר, בנה"מ, לבין צורת הבינוני, בניקוד כה"י.

ה, 7: יִחְוֹנָנִי; נה"מ: יִחְוֹנֵנִי. חילוף בין צורת יחיד בניקוד נה"מ לבין צורת רבים בניקוד כה"י. חילוף כזה נוהג בשורש זה גם בכתוב אחר: יִהְוֹנָה (ב, 11; יִחְוֹנָה). ראה לעיל, ב, (2).

ה, 9: מִתְבָּהִיל; נה"מ: מִתְבָּהֵל. חילוף שבין בניין הִתְפַּעֵל לבניין הִתְפַּעֵל.

ה, 20: תְּקִיפִת; נה"מ: תְּקִיפִת. צורות של בניין קל משורש זה מצויות בארמית המקרא, בנה"מ, בעוד שני כתובים (ד: 8, 19) ואילו מבניין פֻּעַל מצוייה רק צורה אחת (ו, 8). משמעות השורש בבניין קל היא "גָּדַל", "נתחזק" ואילו בבניין פֻּעַל – "קָיָם", "אָשַׁר".

67 לעניין ניקודה של 'מהלכים' בזכריה ג, 7 והצורות הדומות לה בארמית המקראית ראה: רפאל קוטשר, לשוננו כח (תשכ"ה), עמ' 93–96; יחזקאל קוטשר, לשוננו כז–כח (תשכ"ד), עמ' 188; לשוננו ל (תשכ"ח), עמ' 23–24; מ' בן-אשר, לשוננו לא (תשכ"ז), עמ' 160.

68 'מהלכין' באה בנוסח המסורה אף בדניאל ד, 34. אלא שפסוק זה חסר בכתב-היד.

אין בדינו לדעת, כיצד נוקדו בכה"י שתי הצורות האחרות של 'תקף', שנה"מ רואה בהן בניין קל, שכן כתובים אלה לא שרדו בכה"י.

ה, 21: חִיִּיתָא; נה"מ: חִיִּיתָא. ניקודו של כה"י מלמד על צורת ריבוי בעוד שבנה"מ גורס צורת יחיד.

ה, 21: יִדְעָ; נה"מ: יָדַע. חילוף בין צורת בינוני לצורת עבר, שרבים כמותו בכה"י.
ז, 4: קָדְמִיתָא; נה"מ: קְדָמִיתָא. צורת הרבות שבניקוד כה"י אין לה טעם מבחינה עניינית, ואפשר היא שיבוש שנשתבש בו הנקדן.

שם: רָגִלִין; נה"מ: רָגְלִין. המרת צורת הווי בצורת הריבוי, ותן דעתך על כך שאין כאן ווגי אמיתי, המציין את המספר שניים בניגוד לריבוי (כדוגמת יוֹמִים, שָׁנִים), אלא צורת ווגי המציינת ריבוי (כדוגמת עֵינַם). נטייה זאת להמרת צורת הווי שבניקוד נה"מ בצורת הריבוי מתגלה בניקודו של כה"י גם במקומות אחרים (ראה להלן ז, 7; השווה גם יא, 20) והיא מעידה על זיקה לשימוש לשונה של הארמית הבינונית, שהווגי נצטמצם בה ביותר⁶⁹.

ז, 7: רֶשֶׁן; נה"מ: רֶשֶׁן. השווה לעיל, ז, 4.

ז, 9: יִתִּיב; נה"מ: יִתְב. דוגמה נוספת לחילוף של צורת בינוני בצורת עבר.

ז, 15: בָּגָלָא; נה"מ: בָּגָל נִדְנָה. נוסח כה"י מעניין וחשוב⁷⁰, ונראה שיש בו להוות פירוש לנה"מ, שהוא סתום. משמעו של נוסח כה"י הריהו "בתוך הנדן" ונראה שפירושו של הכתוב "אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה" הוא "נצטערה נפשי, אני דניאל, בתוך גופי". השימוש ב'נדן' שימוש מיטאפורי הוא: מה הנדן מחזיק בתוכו את החרב, כך הגוף מחזיק בתוכו את הנפש⁷¹.

ז, 20: חֲבֵרְתָּה; נה"מ: חֲבֵרְתָּה. בכה"י צורת יחיד צמודת כינוי ואילו בנה"מ – צורת ריבוי. מבחינת העניין נראה נה"מ.

69 לתופעה מקבילה בלהגים ערביים עיין במאמרו של H. Blanc, Dual and Pseudo-Dual in the Arabic Dialects. *Language* 46 (1970), pp. 42–57.

70 הכתיב 'נדנא' נמצא בשני כתבי יד הרשומים אצל קניקוט.

71 השווה גינוברג, מחקרים בדניאל, עמ' 71 הע' 4. יפה העיר גינוברג על המקבילות המיטאפוריות שאפשר הן בורות על כתוב זה בדניאל, בבבלי סנהדרין קח, ע"א (לא ידן רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה) ובבראשית רבה כו, ו (לא ידן רוחי ר' הונא בשם ר' אחא אמר: בשעה שאני מחזיר הרוח לנדנה איני מחזיר רוחי לנדנה). גינוברג מתרגם "My spirit was troubled within me" ומציע לקרוא 'נדנה', אבל סיומה של התיבה בכנוי הצמוד לנסתרת אינו הכרחי לשם פירוש זה, ואפשר לקיימו גם לפי הנוסח שבכתב היד. – הפירוש הבנוי על המיטאפורה הרואה את הויקה שבין הנפש לגוף כויקה שבין החרב לנדן רוח אצל מפרשי ימיהביניים (עיין, למשל, ברש"י ובראב"ע; וכן במדרש דניאל לר' שמואל מסנות, מהדורת י"ש לגנה וש' שורץ, ירושלים תשכ"ח, עמ' 70). ואין צריך לומר, שאין לקבל תיקוני שיבוש הגורסים 'בָּגָל דָּנָה' או 'בָּגִין דָּנָה' תמורת 'בָּגָל נִדְנָה' (ראה *Biblia Hebraica*).

ח, 9: מַצְעִירָה; נה"מ: מַצְעִירָה. בכה"י לפנינו צורה פועלית, צורת בניין הפעיל; נה"מ מוקשה כאן ביותר, והניקוד שבכה"י שבו פירוש סביר למהותה של התיבה. צורות הפעיל של 'צער' אינן מצויות במקרא, אבל בכל זאת נראה שהמשמעות שנקדנו של כה"י ביקש ליתן לתיבה מחוורת היא: מסתבר שהנקדן ניקד את התיבה כפי שניקד מתוך שהניח שלפניו צורת הפעיל מן 'צער', שעניינה קטנות וזעירות. עובדה מעניינת היא, שהניקוד שבכה"י מתאים בדיוק להצעת תיקון הניקוד שהציעה אוואלד: מַצְעִירָה.⁷²

ח, 10: וְתָפַל; נה"מ: וְתָפַל. קשה ליישב כאן צורה של בניין קל, שהרי בהמשך הפסוק מדובר על 'צבא' ועל 'כוכבים' שהקרן הפילה אותם ארצה ורמסה אותם. ח, 13: תַּת וְקָדַשׁ; נה"מ: תַּת וְקָדַשׁ. וכיו"ב בפסוק 14: וְנִצְדָּק קָדוֹשׁ וְנִה"מ: וְנִצְדָּק קָדַשׁ. משמעות הכתובים קשה, הן בגרסת כה"י והן בגרסת המסורה. גרסת כה"י שבה התאמה ל'אַחַד קָדוֹשׁ' הבא כמושא בראשיתו של פסוק 13 וכנושא בהמשכם של הדברים, אבל ספק אם התאמה זאת מחוירה את משמעות הכתובים. מבחינה עניינית נראה שבפסוק 13 מתאימה יותר הצורה 'קָדַשׁ' (אם נניח, שמשמעות הצרף 'תַּת וְקָדַשׁ' וְצָבָא מִרְמָס' היא "תַּת את הקודש והצבא [ראה פסוק 10] למרמס",⁷³ אבל מחמת קשיי הטכסט אין להכריע הכרעה של ממש, ובפסוק 14 דומה ששתי הגירסאות (וְנִצְדָּק קָדַשׁ – וְנִצְדָּק קָדוֹשׁ) הן סתומות באותה מידה.

ט, 2: לְמִלְאוֹת... שְׁבָעִים שָׁנָה; נה"מ: לְמִלְאוֹת. צורת המקור של בניין פֻּעַל מן 'מלא', לְמִלְאוֹת, משמשת במקרא בשלוש הוראות: (א) לעניין מילוי של חלל ריק, והוא מונח טכני של מלאכת האמן (שמות לא: 5; לה, 33). והשווה לעניין זה 'אבני מְלָאִים' (שמות כה, 7; לה, 9; 27; דהיי"א כט, 2) ו'מִלְאוֹת אֶבֶן' (שמות כח, 17); (ב) לעניין קיום דבר (דהיי"ב לו, 21); (ג) לעניין גמר תקופה (דהיי"ב שם, שם: לְמִלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה' ובכתוב שבו אנו עומדים בדניאל). פעם אחת מוצאים אנו את הניב 'לְמִלְאוֹת יְדוֹ' (דהיי"א כט, 5) במשמעות שעניינה הוא, "העמדת היכולת הטכנית, יכולתו של האמן, לרשות פלוגי".⁷⁴ להוציא את הכתובים שבהם באה צורת המקור שלפנינו במשמעות הראשונה,

72 (1870) Lehrbuch עמ' 664, הע' 1. רוב מפרשי המקרא החדשים מקבלים את הצעת התיקון של ביוואן הקורא במקום 'קרן אחת מַצְעִירָה' – 'קרן אחרת צעירה' כתרעום של 'קרן אחרי זעירה' (8, t); ראה, למשל, מונטגומרי, שם, וצ'ארלס, 203. – צורתו של בניין הפעיל עשויות, כידוע, לציין את שיוכם של תכונה או מצב לנושא של הפועל. השווה למשל, את שימוש צורות ההפעיל מן 'אֶרֶךְ' בהוראת "להיות ארוך" (שמות כ, 12; דב' ה, 16; 1, 2; מל"א ח, 8; דהיי"ב ה, 9) או את שימוש צורות ההפעיל מן 'אֶמֶץ' בהוראת "להיות אמיץ" (תה' כו, 14; לא, 25). פירושה של 'מַצְעִירָה' הריהו, לפיכך, "צעירה", "קטנה".

73 כך מפרשים גם אחדים מחוקרי המקרא החדשים. ביוואן (עמ' 135) ומפרשים אחרים (ראה למשל מונטגומרי, עמ' 341) קוראים: "תַּת קָדַשׁ וְצָבָא לְמִרְמָס".

74 המיטאפורה המובעת בניב 'מִלְאָ יָד' בכתוב זה שכדבריי-הימים משמעותה שונה מעיקרה

אופייני שימושה של צורה זאת לספרות המקראית המאוחרת⁷⁵. לעומת זאת צורת המקור של הקל 'מִלְאָת' (או בכתיב 'מִלְאוֹת') רווחת הרבה במקרא (ויק' ח, 33; יב, 4; כה, 30; במד' ו: 5, 13; ירמ' כה, 12; כט, 10; יחז' ה, 2; אסתר א, 5; דניאל י, 3), והיא המשמשת לעניין נמר התקופה. סופר כה"י המיר אפוא צורה שהיא מיוחדת ללשון המקרא המאוחרת בצורה הרווחת בתקופות שונות של לשון המקרא.

ט, 24: לְכָלֵּא הַפֶּשַׁע; נה"מ: לְכָלֵּא הַפֶּשַׁע. נראה שטעמו של חילוף זה, חילוף של בניני הפועל, הוא בכך, שהנקדן תמה על הכתיב בא' של הצורה 'לכלא', שמורגל היה בו לגבי צורת מקור שעניינה 'לאסור'–היינו, צורת הקל מן 'כלא'–ולא היה מורגל בו לגבי צורת מקור שעניינה "לשים קץ ל...". – צורת מקור של פִּעַל מן 'כלא' שהוא 'כלה'. עניינו של הכתוב שלפינו מלמד, שכאן צורת מקור בהוראה האחרונה. כתוב זה הוא היחיד במקרא שבו אנו מוצאים צורת מקור של פִּעַל מן 'כלה' בכתיב הזהה לכתיבה של צורת המקור מן 'כלא', ולפיכך נתקשה הנקדן במהותה של התיבה לפניו, וניקדה על דרך צורות המקור של פועלי ל"א בבניין קל, שהמקרא משופע בהן.

י, 16: אֲהֵנָּה כְּדָמוֹת כֵּן אֲדָם נָעָה; נה"מ: בְּנִי אָדָם נָעָה. דרכה הרגילה של לשון המקרא היא שבפסוקי היצג הפותחים בתיבת 'נהה' באה צורת הביעני; מכל מקום ראוי להעיר, שהניקוד שבכה"י מתאים לגרסתם של תיאודוטיון והוולגאטה⁷⁶.

יא, 14: יִנְשְׂאוּ; נה"מ: יִנְשְׂאוּ. צורות התפעל שבהן ת' הבניין מידמית לנ' שהיא פ"א הפועל, כדוגמת הצורה שלפינו בנה"מ ואחותה, בת אותו השורש, בבמד' כד, 7 וכדוגמת הַנְּחִמְתִּי ביחז' ה, 13, נדירות במקרא, ובניקודו של כתב־היד הומרה צורה, שהיא קדומה ונדירה, בצורת נפעל שהיא שכיחה.

ממשמעותה של מיטאפורה זאת בכתובי המקרא שעניינם הסמכת כהנים לתפקידם (כגון: 'ומלאות יד אהרן יד בניו'–שמות כט, 9; שם: 29, 33, 35; כח, 41; ויקרא ח, 33; כא, 10), ואף בסיפור מיכה המשמעות האחרונה היא היא (שופ' יז, 5, 12), וכן בדברים האמורים על דרכם של כהני הבמות בימי ירבעם (מל"א יג, 33; דה"ב יג, 9), אף 'ומלאו ידו' שביחז' מג, 26 לעניין הכשרת המזבח לתפקידו, קרובה משמעותו למשמעות הסמכת כהנים לתפקידם. ואין צריך לומר, שאף 'איל המלאים' (שמות כט, 22, 27, 31; ויק' ח: 22, 29), 'סל המלאים' (שם, 31), ו'ימי המלאים' (שם, 33) עניינם הסמכת הכהנים לתפקידם.

הדעת נותנת, שהגיב 'מלא ידו' במשמעות זאת אליפטי הוא, ובצורתו השלמה הריהו 'מלא ידו לכהן' (כך בויק' טז, 32; במד' ג, 3). לגיוון תחבירי־סגנוני של הניב ראה מל"א ח, 15 (והמקבילה בדה"ב ו, 4) ושם, 24 (דה"ב שם, 15).

75 במשמעות (ב). לעניין קיומו של דבר, מוצאים אנו את צורת הפעל מן 'מלא' אף במל"א ב, 27 (אלא שכאן צורת המקור היא 'לְמַלֵּא'). שימוש צורת הפִּעַל משורש זה בניב 'ומלאותי את דבריך' במל"א א, 14 שונה משהו: אין כאן קיומו של דבר אלא אישורו של דבר.

76 על גרסה זאת מעירים מהדירי הקטע מספר דניאל שנמצא בקומראן (ראה לעיל, ב, (3). שצורת הפועל בכתיב זה בו היא נוף הנסמכת בעבר: [ננ]עה.–אין צריך לומר, שההתאם התחבירי בנה"מ בין צורת הריבוי של הנושא לבין צורת היחיד של הנשוא הוא קשה.

יא, 16: וְכָל־הַבָּיִד; נה"מ: וְכָל־הַבָּיִד. נה"מ נראה עדיף ודומה שהצרף הוא אליפטי, תולדת השמט, ומתכונתו של הצרף המלא ערוכה הייתה מעין 'וכלה יעשה בידו'. אבל אפשר ליישב גם את הניקוד שבכה"י: בלשון המקרא המאוחרת שכיחות ביחס צורות פִּעֵל מן 'כלה' שאין אחריהן מושא או צורת מקור (נחמ' ג, 34; דהי"ב כ"ט, 17; לא, 7). יא, 20: בְּאֵפִים; נה"מ: בְּאֵפִים. מתנלה כאן נטייה להמיר את צורת הזוגי, שבניקוד נה"מ, בצורת הריבוי. תופעה זאת מעידות עליה שתי צורות שבפרקים הארמיים (לעיל: ז, 4; ז, 7). האם יש להניח שדרכו של הנקדן, המעדיף צורות ריבוי ארמיות על-פני צורות הזוגי בניקודה של הארמית, השפיעה גם על ניקודה של הצורה העברית שלפנינו?

יא, 24: יָבוֹר; נה"מ: יָבוֹר. חילוף זה של בניינים מקורו ככל הנראה בכך, שצורת פִּעֵל מן 'בור' מצויה במקרא אף בכתוב אחר (תה' סח, 31); ואילו צורת הקל שבנה"מ אין לה אחות. ואפשר פעל כאן אף גורם נוסף: 'פור', עצמוכשרו של 'בור', שימושו הרגיל הוא בבניין פִּעֵל.

יא, 25: וְיָעַר כָּחוּ; נה"מ: וְיָעַר כָּחוּ. לפנינו חילוף של שורש ושל בניין. נוסח כה"י מקיים צורת פִּעֵל מן 'ערה' ואילו נה"מ – צורת הפעיל מן 'עור'. נה"מ עניינו ברור, שכן שכיח במקרא שימושו של 'הָעֵיר', שנושאו הוא ה' ומושאו הוא, בדרך כלל, רוחו של פלוני, בהוראה של "השרה [על פלוני] השראה אלוהית המביאה לידי פעולה" (ישע' מא, 2 [השווה גם שם, 25 ומה, 13]; ירמ' נא, 11; חגי א, 14; עזרא א: 1, 5; דהי"א ה, 26; דבהי"ב כא, 16; לו, 22). אמנם בכתוב שלפנינו מושאי של 'וְיָעַר' הם 'כָּחוּ וּלְבָבו', אבל המשמעות מחזורת: מלך הצפון יפנה את כוחו ויכחן את לבבו למלחמה במלך הנגב. הניקוד שבכה"י יש בו פירוש שונה: 'וְיָעַר כָּחוּ' משמעו "יגלה, יחשוף, את כוחו". והשווה לעניין זה את המיטאפורה של 'חשיפת הזרוע' (ישע' נב, 10), פירושו זה של הנקדן יש בו טעם לגבי המושא 'כחו' אבל קשה הוא לגבי המושא 'לבבו'.

שם, 25: יִחְשְׁבוּ עָלָיו מַחְשָׁבוֹת; נה"מ: יִחְשְׁבוּ עָלָיו מַחְשָׁבוֹת. בקיומה של צורת הפִּעֵל מן 'חשב' מתאים נוסח כה"י לגרסה העולה מן הניקוד, הן הניקוד שבכה"י והן הניקוד של נה"מ. בפסוק 24, שבו נאמר: יִחְשְׁבֵי מַחְשְׁבֹתָיו.

יא, 26: וְחִילוּ יִשְׁטָף; נה"מ: וְחִילוּ יִשְׁטָף. דומה שמבחינה עניינית עדיפה צורת הנפעל שבניקודו של כה"י; צורת הקל מן 'שטף' שבניקוד המסורה חסרה נושא. יא, 35: לְצַרְף בָּהֶם; נה"מ: לְצַרְף בָּהֶם. נראה שצורת הפִּעֵל שבנוסח כה"י מקורה בהתאם שבגירירה (attraction) לצורות הפִּעֵל של 'ברר' ו'לבן' שבהמשכו של הכתוב. צורות הקל מן 'צרף' מצויות במקרא בכתובים הרבה, ואילו צורות הפִּעֵל רק בשני כתובים, ושניהם במלאכי (ג, 2; 3).

יא, 35: וְלִלְבָן; נה"מ: לְלָבָן. ככה"י צורת פִּעֵל ואילו בנה"מ צורת הפִּעֵל נשולת ה"א הבניין, דוגמת 'לְמָרוֹת' (ישע' ג, 8; תה' עח, 17) והדומות לה.

יא, 40: וְבַעַת קָץ; נה"מ: וּבַעַת קָץ. צרפים שבהם הנסמך מיודע, כבכה"י, נדירים במקרא (השווה, למשל, דניאל ח, 13 ודהי"ב ח, 16).

יב, 7: וְכָלֹת נֶפֶץ; נה"מ: וְכָלֹת נֶפֶץ. שני חילופי גרסה כאן. אשר לראשון, החילוף שבניקודה של 'ככלות', אפשר לקבל את גרסת כה"י ואת גרסת נה"מ כאחת. 'ככלות' אינה נמצאת אלא פעם אחת במקרא (תה"עא, 9), ואילו 'ככלות' שכיחה, ואפשר שצורת הקל שבניקודו של כה"י יסודה בויקה לצורה 'תכלינה' בהמשכו של הפסוק. אשר לחילוף השני אפשר לראות בצורה 'נֶפֶץ' מקור של פֶּעַל (לצורות מקור של בנין זה בתבנית 'קטל' השווה 'חלץ' – ריק' יד, 43; 'נאץ' – שמ"ב יב, 14; 'שלחו' – דהי"א ח, 8); אבל גם אם נאמר שבניקודו של כה"י לפנינו צורת עבר של פֶּעַל אפשר לקיים את הצרף התחבירי שבכה"י: מוצאים אנו במקרא צרפים שבהם 'סמיכות' של שם (או מלית-יחס) לפועל, ובעיקר בעת שהצרפים ביטויי זמן הם⁷⁷.

(3) לדקדוקה של העברית כפי שהוא משתקף בניקודו של כתב-היד

(אא) ענייני הגייה⁷⁸.

1. הגיית השווא.

במקרים בודדים מוצאים אנו בניקודו של כה"י פתח כמקבילו של חטף-פתח טברני או, בהיפוכם של דברים, שווא כמקבילו של פתח טברני: גָּלִי (ב, 19; נה"מ: גָּלִי), לֹאֲתוֹנָא (ג, 19; לֹאֲתוֹנָא), לֹאֲשָׁפִיא (ה, 7; לֹאֲשָׁפִיא)⁷⁹, אֶפְדֹּנִי (יא, 45; אֶפְדֹּנִי). פעם אחת מצאנו בכה"י שווא כמקבילו של חטף-סגול טברני: חִיִּי (ה, 10; נה"מ: חִיִּי)⁸⁰. תופעה זאת, המלמדת על הגייתו של השווא כפתח, מצויה אף בכתב-יד בבליים אחרים⁸¹.

בכמה תיבות נמצא בכה"י חירק כמקבילו של שווא טברני הבא לפני י': מִשְׁתִּיא (ה, 10; מִשְׁתִּיא); לִיִּצְבָּא (ז, 19; לִיִּצְבָּא); בִּידֹ (ח, 25; יא, 11, 16; בִּידֹ), לִימִים (ח, 26; יב, 12; לִימִים), יִרְמִיָּהוּ (ט, 2), בִּידֹ (ט, 10; בִּידֹ). תופעה זאת של הגיית השווא הנע הבא לפני י' כחירק היא כידוע קורייחוד קבוע של מסורת ההגייה הטברנית⁸², ונוהגת הייתה גם במסורת ההגייה הבבלית⁸³.

77 כען 'ביום דְּבַר ה' (שמות ו, 28). 'אַחֲרֵי נִמְכַּר' (ויק' כה, 48). עיין בדברי ראב"ע לבראשית א, א, וראה גוניס § 130d.

78 בפרק זה עוסקים אנו גם בענייני הגייה השייכים לדקדוקה של הארמית, משום שלא ראינו טעם להפריד כאן בין עברית לארמית.

79 ניקודה של התיבה בכתובים אחרים (ראה למטן 4, ג), (2), מלמד שלפנינו תצורה במשקל 'קטל'.
80 אבל בדרך כלל צירי (או צירי מלא) הוא מקבילו של חטף-סגול טברני: ראה לעיל, פרק א, (1).
81 ראה מורג, העברית, עמ' 159 הע' 3; ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 308.

82 ראה מורג, העברית, עמ' 160 ואילך. 83 שם, עמ' 168.

2. נעים ונחים בגרוניות.

בכמה תיבות מוצאים אנו בניקודו של כה"י גרונית נחה כמקבילתה של גרונית שניקודה הטברני בחטף: נַחְרָצָה (ט, 26; נה"מ: נַחְרָצָה), יַעֲשִׂיר (יא, 2; נה"מ: יַעֲשִׂיר). תכונה זאת אופיינית היא לעברית שבמסורת בבל⁸⁴, אבל בניקודו של כתב-היד היא נדירה ביחס, ובמרבית המקרים לפנינו שווא נע כמקבילו של חטף טברני: וְנַחְלִיתִי (ח, 27), וְאֶעֱשֶׂה (שם, 27), וְתַהֲנוּנִים (ט, 3), רַחֲמֶיךָ (שם, 18), וְנַחְרָצָה (שם, 27) ועוד. במקרים בודדים מקביל שווא נע בניקודו של כה"י לשווא נח הבא בגרונית: תַעֲצֹר (יא, 6; תַעֲצֹר). חטף-קמץ בבלי מופיע בתיבות בודדות: וְבִאֲנִיּוֹת (יא, 40), אֶהְלִי (שם, 45).

(בב) עניינים שבין הגייה לתצורה (סוגיות מורפופונימיות).

1. תופעות תלויות בהטעמה⁸⁵. יש שבניקודו של כה"י מופיע חולם כמקבילו של קמץ טברני, שהוא אלטרנאטה מורפופונימית של חולם – הוא הקמץ המכונה "קמץ קטן" – ויש שהיחס בין הניקוד שבכה"י לבין ניקוד המסורה הוא הפוך: לֹא יַעֲמֹד בִּי (י, 17; לֹא-יַעֲמֹד-בִּי; וְלֹא תַעֲצֹר כָּךְ (יא, 6; תַעֲצֹר). חילופים אלה משקפים את ההבדלים שבין מסורת הקריאה שלאורה נהג המנקד לבין מסורת טבריה בתחום הקפת התיבות וההטעמה⁸⁶.

בכמה תיבות מופיע בניקוד כה"י פתח כמקבילו של צירי טברני, צירי שמבהינה היסטורית הוא תולדת התנועה i: כֹהֲתָם (ח, 23; פְּהִתָם), וְלֹהֲתָם (ט, 24; וְלִהֲתָם)⁸⁷, לֹהֲלָחִם (י, 20; לְהִלָּחִם), וְתַנְתָן (יא, 6; וְתַנְתָן). תופעה זאת מצויה בעברית הכבלית⁸⁸, והיא מלמדת שתחולתו של חוק פיליפי בה רחבה יותר מאשר בעברית הטברנית; בעברית הטברנית i שמית-קמאית נעשית a (פתח) בהברה מצעית מוטעמת ובהברה סופית מוטעמת טעם משני, ואילו בעברית הבבלית i זאת נעשית a אף בהברה סופית מוטעמת טעם עיקרי⁸⁹.

⁸⁴ ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 227 ואילך.

⁸⁵ בפרק זה אנו כוללים גם תופעות-לשון, שלפי דרכה של מסורת טבריה הן תלויות בהטעמה, ואילו במסורת בבל אפשר שאין הן תלויות בגורם זה, ודוגמה לכך קיומו של חולם בהברה סגורה בלתי מוטעמת. כגון בתיבה 'אִלְקָם' – שבה תנועת החולם נוהגת במסורת בבל (ראה ייבין, הנקוד הבבלי, עמ' 283) – על אף העובדה שההברה האחרונה לא הייתה, ככל הנראה, מוטעמת במסורת הזאת.

⁸⁷ הכתיב: ולחתם.

⁸⁸ השווה, ייבין, שם.

⁸⁹ לצורות המקור של הנפעל – ראה ייבין, שם, עמ' 410; לצורות העתיד של הנפעל – ראה שם, עמ' 403; לצורות המקור של ההפעיל של פועלי ע"ע – שם, עמ' 533.

⁸⁹ ייבין, שם, עמ' 403, סבור, שיותר משיש לראות בפתח בצורות פועל אלה תופעה שהיא תוצאת הרחבתם של כללי תחולתו של חוק פיליפי בעברית הבבלית, יש בו מגילויה של

פעם אחת מוצאים אנו בכה"י פתח (=סגול) במלית 'אֵת' כמקבילו של צירי טברני במלית זאת (יא, 2). עובדה זאת קשורה לסוגיית הקפת התיבות. הם הדברים באשר לניקוד 'לֵעֵת' (ח, 17) כמקבילו של הניקוד הטברני לְעֵת.

ניקודו של כה"י מלמד, שתנועות שבמסורת הטברנית מתגלגלות לתנועות אחרות או נחטפות בעת שההטעמה נעתקת, נשארות בעינן. הדברים אמורים לגבי הקטיגוריות הבאות:

(א) חולם שהוא תולדת u מתקיים בצורות הריבוי והנטייה של 'מעוז': מַעֲזוֹים (יא, 38, 39; מַעֲזוֹים). מַעֲזוֹ (יא, 10; מעזה כ' מַעֲזוֹ ק').

(ב) צרפיי-סמיכות שבהם צורת הנסמך כצורת המוכרת: נִגְיֵד בִּרְיָת (יא, 22; נִגְיֵד בְּרִית), לִדְרָאֵן עוֹלָם (יב, 2; לְדִרְאֵן עוֹלָם), לְבוֹשׁ הַבָּדִים (שם, 7; לְבוֹשׁ). שתי קטיגוריות אלה ידועות לנו גם מכתבי-יד בבליים אחרים⁹⁰, והקטיגוריה השנייה – אף ממסורותיהן החיות של עדות⁹¹. בתיבה אחת מצאנו, בהפכו של דבר, את היחטפותה של תנועת הקמץ בצורת הסמיכות של הריבוי לעומת קיומה במסורת טבריה: פְּרִיִצִי (יא, 14; פְּרִיִצִי). אבל ראוי שניתן דעתנו על דרכה של מסורת טבריה שאינה עקיבה בקיומה של תנועת הקמץ בתיבה זאת בצורות הסמיכות והריבוי – היינו, כשהיא מרוחקת לפחות כדי שתי הברות מן ההברה המוטעמת: בשלושה כתובים היא מתקיימת (פְּרִיִצִים – פְּרִיִצִים: ירמ' ז, 11; יחז' ז, 22; ובכתוב שלפנינו בדניאל) ובאחד היא נחטפת (ופְּרִיִץ חיות – ישע' לה, 9).

צורות רבות של 'העתיד המהופך' אין חילופי התנועות הרגילים במסורת טבריה מחמת ההטעמה המלעילית נוהגים בהן בניקודו של כה"י, והם הדברים באשר לאותן צורות העתיד של דרך הפיקוד (jussive), שהמסורת הטברנית מקיימת בהן תנועות שונות מתנועותיהן של צורות העתיד של דרך החיווי (indicative): רִיבֵן (ט, 22; רִיבֵן), רִיִּשׁ (יא, 28; וְיִשׁ). דרך זאת של תצורה שכחה בעברית הבבלית⁹².

2. צורות של הפסק.

מרובה ביחס מספר המקרים, שבהם אין ניקוד כה"י מקיים צורות של הפסק בתיבות שבהן נוהג נה"מ צורות אלה: הַצְבִּי (ח, 9; הַצְבִּי), בַּפְּשֶׁע (שם, 12; בַּפְּשֶׁע), מְדִי (ט, 1;

הנטייה הרווחת בעברית זאת לנקד את עה"פ ברוב הצורות הפועליות בתנועת-א⁹⁰. מאחר שאף תופעות אחרות שבעברית הבבלית מלמדות על הרחבת תחולת חוק פיליפי (ראה ייבין, שם, עמ' 289 לגבי השמות במשקל 'לֵב' = 'לֵב') נראה יותר, שיש לפרש את הפתח בצורות שלפנינו לפי חוק זה, אבל אין להכריע הכרעה מוחלטת. 90 פורת, עמ' 90.

91 במסורת לשון חכמים של יהודי בבל של ימינו ואף של עדות אחרות. לתופעה זאת במלים עבריות שנשתקעו בידיש ראה מ' ווינרייך, לשוננו כו-כח (תשכ"ג-תשכ"ד), עמ' 140 ואילך.

92 ראה ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 540-541 (לגבי צורות העתיד קל של פועלי ע"ו: 556-557 (לגבי צורות העתיד של ההפעיל).

מְדִי, וּמְרִדְנֹו (שם, 5; וּמְרִדְנֹו), סִכְתִּי (י, 3; סִכְתִּי), לֹךְ (יא, 2; לֹךְ), יִתְחַבְּרוּ (שם, 6; יִתְחַבְּרוּ). במספר כתובים מוצאים אנו בכה"י צורות הפסקיות בנסיבות תחביריות של הקשר, ואשר בהן הצורות שבנה"מ צורות של הקשר הן: בְּשִׁמְךָ (ט, 6; בְּשִׁמְךָ), אֲדַבְּרָה (י, 16; וְאֲדַבְּרָה), הִחֲזַקְתִּי (שם, 19)⁹³, יַעֲמְדוּ (יא, 14; יַעֲמְדוּ), עֲמֹךְ (שם, עֲמֹךְ), יִשְׁטְפוּ (יא, 22; יִשְׁטְפוּ), וְנִכְשְׁלוּ (שם, 33; וְנִכְשְׁלוּ), יַעֲזְרוּ (שם, 34; יַעֲזְרוּ), יִכְשְׁלוּ (שם, 35; יִכְשְׁלוּ), יִמְלִטוּ (שם, 41; יִמְלִטוּ), הִשְׁמִים (יב, 7; הִשְׁמִים).

בחמישה כתובים באות בכה"י צורות של הפסק בהתאמה לדרכו של נה"מ: אֱלֹהִי (ט, 20), אֱתָהּ (שם, 23), רֵעִי (יא, 40), מִצְרַיִם (שם, 43), עֲמֹךְ (יב, 1).

העניין הראשון שעיינו בו בפרשה זאת, קיומן של צורות הקשר בניקוד כה"י לעומת צורות הפסק בנה"מ, אפשר שהוא תלוי בהבדלים שבין דרכי ההפסק בעברית הבבלית לבין דרכים אלה בעברית הטברנית, שהרי, כידוע, יש שאנו מוצאים בעברית הבבלית מפסיק קטן כמקבילו של מפסיק גדול בעברית הטברנית (ובהפכם של דברים)⁹⁴. אבל הסבר זה אין הוא שריר לגבי כל הצורות הללו: אחת מהן, 'הַצִּבִּיר' (ח, 9), באה בסוף פסוק, ואף אחרות, הבאות בנה"מ באתנח, באות בנסיבות תחביריות המחייבות הפסק ברור. נראה איפוא להניח, שמסורת הלשון, שהניקוד משקפה, נהגה קפידה פחותה מן המסורת הטברנית בעניין קיומן של צורות הפסק בקביעות בנסיבות תחביריות של הפסק, וזאת משום שבמסורת זאת – כפי שנראה בהמשך דברינו – נהגו צורות של הפסק לשמש אף בהקשר. מכאן אתה אומר, שבמסורת זאת של העברית דין היחס שבין צורות ההפסק לבין צורות ההקשר היה, במקרים רבים, כדין היחס שבין גווי-צורנים (allomorphs) – אבל גווי-צורנים שאין שימוש כל סוג בהם מותנה כל עיקר.

העניין השני – קיומן של צורות הפסק בהקשר, ידוע מכתב-יד שניקודם בבלי, אבל אופייני הוא למסורת הבבלית של לשון חכמים⁹⁵, ולא ממנה לבדה הוא עולה, אלא ממקורות רבים הזורעים אור על להגים וטיפוסי לשון שונים של העברית שלאחר המקרא – ממגילות ים-המלח, מן הפיוט, מתעתיקים וממסורות העדות, והדברים ארוכים⁹⁶. לעניינו חשובה העובדה, שבניקודו של כה"י שלפנינו, שכתב-יד של מקרא הוא, מתגלה תופעת לשון האופיינית למסורת הבבלית של לשון חכמים.

93 נה"מ כאן: הַתְּחִיבְתִּי.

94 ראה ייבין, שם, עמ' 193.

95 ראה ייבין, שם והביבליוגרפיה בעמ' 194.

96 לפירוטם של דברים ראה ייבין, קוטשר, מגילת ישעיהו, עמ' 255 ואילך; ספר חנוך ילון (ירושלים, תשכ"ג), עמ' 277 ואילך. לנסיון להסבר שונה של מהות התופעה ראה קרית-ספר לו (תשכ"א), עמ' 28.

3. שונות

צירי בפועלי לה"פ ר' כמקבילו של פתח בנה"מ: תִּאֲחֹר (ט, 19; תִּאֲחֹר).

(ג) ענייני תצורה.

ניקודו של כה"י מעלה לפנינו חומר מועט ביחס באשר לענייני התצורה שבמסורתו העברית של המנקד. מכל מקום ראוי לרשום גם עניינים אלה, שכן על אף מיעוטם אין הם נטולי-חשיבות.

1. הפועל.

א. משקלי הבינוני של בנין קל.

בשני כתובים מקיים ניקודו של כה"י משקל פִּעַל, באותה צורה, כמקבילו של משקל פועל בנה"מ: שָׁמַם (ח, 13; ט, 27; שָׁמַם, שוּמָם).

ב. צורות המקור של בנין פִּעַל.

שלוש פעמים, בו בכתוב, מקיים הניקוד צורות מקור של בנין זה, של' התכלית בראשן, בתבנית 'לְקַטֵּל'; צורות כאלה מצויות במסורת בבל במקרא ובלשון חכמים⁹⁷ ובמסורת תימן בלשון חכמים: לִצְרֹף... וּלְבָרֵךְ וּלְלַבֵּן (יא, 35; לְצִרּוֹף...⁹⁸ וּלְבָרֵךְ וּלְלַבֵּן). בכתובים אחרים נהוגות הצורות הטברניות: לִבְקֹשׁ (ט, 3), לִדְבֹר (י, 17).

ג. בנין הִתְפַּעֵל.

שתי עדויות לתצורה זאת, הרווחת במסורת הבבלית, של המקרא ושל לשון חכמים⁹⁹, ובמסורת תימן של לשון חכמים: יִתְקַמֵּם יִתְגַּדֵּל (יא, 36; יִתְרומֵם יִתְגַּדֵּל)¹⁰⁰.

ד. בנין נִפְעַל.

בשתי צורות נהוג ניקודו של כה"י קמץ בעה"פ של צורת הנסתר של בנין נפעל, עבר: וְנִלְשָׁל וְנִפְלָל (יא, 19; וְנִקְשָׁל וְנִפְלָל). בצורה אחרת מקיים הניקוד צורת נפעל: וְנִלְחָם (יא, 11). בכתב-יד בבליים מצויות כמה וכמה צורות נפעל – אשר צורות עבר הן במסורת הטברנית – שעה"פ באה בהן בקמץ¹⁰¹.

2. שם-העצם.

א. חילופי משקלים בין ניקוד כה"י לבין נה"מ.

97 ייבין, שם, עמ' 90.

98 לענין החילוף בין צורת בנין קל בנה"מ לבין צורת בנין פִּעַל בכה"י ראה לעיל בפרק

זה, (2). 99 ייבין, שם, עמ' 453.

100 לענין החילוף בין 'ויתרומם' שבנה"מ לבין 'ויתקמם' שבכה"י ראה לעיל, א, (1).

101 ייבין, שם, עמ' 395.

וְהַצִּפִּיר (ח: 5, 21; וְהַצִּפִּיר), חֲזוֹת (ח: 5; חֲזוֹת), וְחֲרוֹץ (ט: 25; וְחֲרוֹץ)¹⁰², בְּמִרְאָה (י: 16; בְּמִרְאָה), וְכִחְזָקָתוֹ (יא: 2; וְכִחְזָקָתוֹ), נְסִיכָהֶם (שם: 8; הַצִּירִי בִסְ—שִׁיבוֹשׁ? נה"מ: נְסִיכָהֶם), סֹלֶלֶה (שם: 15; סֹלֶלֶה), הִדָּר מְלֹכָתוֹ (שם: 20; הִדָּר מְלֹכָתוֹ)¹⁰³, הִשְׁטָף (שם: 22; הִשְׁטָף)¹⁰⁴, וְחֲצִי (יב: 7; וְחֲצִי). באחדות מן התיבות הללו מקיים ניקודו של כה"י צורות של סמיכות – צִפִּיר, חֲזוֹת, חֲצִי; בתיבה אחת, הִדָּר מְלֹכָתוֹ, אין להכריע, אם לפנינו צורת סמיכות מן 'הִדָּר' או שמא חילוף בין משקל הסגוליים (נה"מ: הִדָּר) לבין משקל 'קִטֵּל' – מקבילו הארמי של משקל הסגוליים העברי.

שם העצם 'שר' ניקודו בקמץ. בכל הכתובים שבהם הוא בא, להוציא כתוב אחד שבו הוא משמש נסמך: שֶׁרְכָם (י: 21; שֶׁרְכָם)¹⁰⁵, הִשָּׁר (יב: 1; הִשָּׁר); אבל: שֶׁר הִצְבָּא (ח: 11). צורות שמניות אחרות משרשי ע"ע ניקודה של האות הראשונה בהן כבנה"מ: רָב (יא: 5), עֲמָךְ (יב: 1). התופעה שלפנינו, תצורת ע"ע על-דרך ע"ו, מצויה במסורת הבבילית, בעיקר במסורת לשון חכמים¹⁰⁶, ובמסורת לשון חכמים של בני תימן¹⁰⁷. ככל הנראה זיקה כאן לארמית, שבה ניטשטשו והלכו התחומים בין שתי הגורות, עד שבלהגים מסוימים של הארמית הבינונית – בעיקר במנדעית, ובמידה ידועה אף בארמית הבבילית – הם מהוהים לגמרי.

עניין בניקודה של התיבה וְגִלְתּוֹ (י: 6; וְגִלְתּוֹ). תצורת שמות משרשי ל"י (ול"א) במשקל 'קִטֵּה' – כגון בְּרִיָּה, פְּרִיָּה וְרִבְיָה, קְרִיָּה (קְרִיָּת שְׁמַע) – רווחת הרבה במסורות שונות של העברית ובלהגים ארמיים¹⁰⁸.

ב. צורות של סמיכות.

וְשִׁכְעַ בְּחֵי הָעוֹלָם (יב: 7; נה"מ: בְּחֵי). ניקודה של התיבה בפתח בכתוב זה נמצא גם בקטע גניזה שניקודו ארץ-ישראלי¹⁰⁹.

¹⁰² אין להניח שכאן חילוף פונולוגי של שורק וחולם, שכן חילופים כאלה אינם נוהגים בניקודו של כתב-היד. משמעות התיבה ככל הנראה "חריץ" בהוראת "תעלת הגנה" (והשווה כתובת זכר, שו' 2: 'והעמקו חריץ': צ'ארלס, עמ' 243; מונטגומרי, עמ' 380).

¹⁰³ לשינוי בנוסח ראה לעיל ב, (2). ¹⁰⁴ אבל בט, 26: בִּשְׁטָף.

¹⁰⁵ הצורות הנטיות וְשִׁינִי (ט, 6), וְשִׁינִי (שם, 8), ניקודן כבנה"מ.

¹⁰⁶ ראה ייבין, שם, עמ' 519. ¹⁰⁷ ראה מורג, העברית, עמ' 110.

¹⁰⁸ העמידנו עליה, ועל רקעו הפוניטי של התהליך שביסודה, "קוטשר: ספר חנוך ילון (ירושלים, תשכ"ג), עמ' 271–277.

¹⁰⁹ ראה קאהלה, Mdw II, עמ' 77 (בכתב-יד באה הח' בקמץ ארץ-ישראלי, אבל הקמץ משמש כאן כפתח). השווה גם דבריו של ח' ילון, פרקי לשון (ירושלים, תשל"א), עמ' 138–139. חילופי 'ח' ו'ח' בכתוב זה שבדניאל ובצורף 'חי העולמים' שבתפילה סוגיה סבוכה היא, ומרובה החומר לגביה, ועניין ב'האגרון' לרס"ג, מהדורת ג' אלוני, עמ' 220–221, 401, 537 ובספרות המובאת שם.

ג. צורות של ריבוי.

מַלְכִּיּוֹת (ח, 22; מְלָכִיּוֹת). סיומת הריבוי 'יּוֹת' לשמות עצם, שצורת היחיד שלהן סיומה ב'יּוֹת', רווחת בכתב-יד של הספרות שבלשון חכמים (במקרא אין צורות הריבוי של שמות עצם אלה נמצאות אלא בכתוב זה בדניאל ובירמ' לו, 16: חֲנִיּוֹת), הן בכתב-יד בבליים והן בכתב-יד אחרים, ובכללם כתב-יד קאופמן¹¹⁰, ונראה שרקעה של סיומת זאת, 'יּוֹת', הוא בתהליך של היבדלות (דיסימילציה): $u - o > i - o$.¹¹¹
צורות ריבוי אחרות שניקודן ככה"י נבדל מניקודן בנה"מ: רַבָּאוֹת (יא, 12; רַבָּאוֹת), בְּחֶלְקוֹת (שם, 32; בְּחֶלְקוֹת).

ד. נטיית הרבוי.

בשני כתובים לפנינו תצורת-נטייה של שם סגולי, הבנויה על הבסיס 'קְטָלִי-', לפני כינויים שעמם בא במסורת טבריה הבסיס 'קְטָלִי-': מַלְכִּינוּ (ט, 6; מְלָכִינוּ), לְמַלְכִּינוּ (שם, 8; לְמַלְכִּינוּ).

(דד) ענייני תחביר.

העדרו של היידוע.

לפני תיבות אחדות באות מליות היחס בניקוד המלמד על בואו של שם-העצם ללא יידוע, בעוד שנה"מ מלמד על יידועו: לְפַלְמוֹנִי (ח, 13; לְפַלְמוֹנִי), בְּשֹׁטֶף (ט, 26; בְּשֹׁטֶף), בְּשָׁבִי (יא, 8; בְּשָׁבִי), לֶקֶץ (יב, 13; לֶקֶץ). בתיבות אחרות הפוך הוא היחס בעניין זה בין ניקוד כה"י לבין נה"מ: כְּתָרְשִׁישׁ (י, 6; כְּתָרְשִׁישׁ), לְאִיִּים (יא, 18; לְאִיִּים), ופעם אחת מוצאים אנו את ניקודה המיידע של מלית-היחס אף לפני שם-עצם שהוא נסמך: וְבָעֵת קֵץ (שם, 40; וְבָעֵת קֵץ). במרבית המקרים הללו מתיר ההקשר התחבירי הן את שימושה המיידע של מלית-היחס והן את השימוש שאינו מיידע. אף צרפים כגון לְפַלְמוֹנִי הַמְדַּבֵּר (ח, 13; בניקודו של כה"י), שבהם התואר מידע והשם שלפניו אינו מיידע, מצויים כידוע בלשון המקרא¹¹², והם הדברים אף באשר לצרפים שבהם הנסמך מיידע, שהם מצויים, אלא שהם נדירים יותר¹¹³. ועוד נאמר, שלכאורה עשוי אדם להסביר את החילופים שלפניו בסוגיית היידוע במליות היחס לאור התופעה הפוניטית של חילופי שווא ופתח, אבל קשה להעמיד הסבר זה – שכן אם נעלה אותו יהא עלינו להסביר מה טעם שכיחים חילופים אלה של שווא ופתח דווקא בענייני ידוע המליות. נראה, שרקעם של חילופים אלה הוא צמצום השימוש ביידוע בלשון חכמים, ומחמת צמצום זה ניטשטשו במסורתיה של העברית שלאחר המקרא הגדרים בין צורות מיידעות לבין צורות בלתי מיידעות – ודרךן של מסורות אלה היא המשתקפת בניקודו של כתב-היד בעניין זה כבעניינים אחרים.

¹¹⁰ ראה י' קוטשר, מחקרים בדקדוק לשון חז"ל (לפי כ"י קאופמן). ספר בראשית למדעי

הרוח והחברה, קובץ העשור (תשט"ז-תשכ"ה), ב', עמ' 51-53.

¹¹¹ ראה שם § 127f.

¹¹² גזניוס, § 126a.

¹¹³ ראה שם, עמ' 52-53.

(4) לדקדוקה של הארמית המקראית כפי שהוא
משתקף בניקודו של כתב-הידיו

(אא) ענייני הגייה.

1. קמץ ופתח.

במקרים בודדים מוצאים אנו בניקוד כה"י פתח בהברה פתוחה שלפני הברה סופית פתוחה: בְּעִידָנָא (ג, 15; בְּעִדְנָא), וּשְׁאֲרָא (ז, 7; וּשְׁאָרָא). אבל במרבית הגדולה של המקרים נשאר הקמץ בעינו בנסיבה פונולוגית זאת: מְלִכְחָתָא (ב, 44), לְנִסְכָּא (שם, 46), רִזָּא (שם, 47), מְדָאָה (ו, 1; מדיא כ', מְדָאָה ק'). ועוד רבות כמותן. תופעה זאת ידועה לנו מן המסורת התימנית של הארמית הבבלית¹¹⁵, ומניקודו של ספר "הלכות פסוקות"¹¹⁶. פעם אחת מצינו בניקוד כה"י פתח בהברה פתוחה שלפני הברה סופית סגורה כמקבילו של קמץ טברני: חֲטָאָךְ (ד, 24).

2. צירי וחירק.

בהברה סגורה סופית מקיים ניקודו של כה"י צירי כמקבילו של חירק טברני; הדברים אמורים הן באשר לחירק חסר והן באשר לחירק מלא: בְּרִיךְ (ב, 19), תְּשַׁבְּחִיךְ (שם, 44), שִׁית (ג, 1; שֵׁת), יְשִׁיחִיךְ (שם, 17), קְטִיל (שם, 22) ותְּקִיךְ (ד, 17), נְחִיחִיךְ (שם, 20), רְשִׁים (ה, 24), נְזִיךְ (ו, 3), צְבִית (ז, 19), יְהִיב (שם, 22).

חריגים לתופעה – היינו תיבות שבהן נוהג ניקודו של כה"י חירק בהברה סגורה סופית, כבניקודה של טבריה – מצויים, אבל אין הם מרובים: רְשִׁים (ה, 25; אבל שם, 24; רְשִׁים), יְהִיב (ז, 6).

כידוע, אין המסורת הטברנית של הארמית המקראית נוהגת עקיבות במהותה של התנועה, שהיא תולדתה של i קדומה והבאה בהברה סופית סגורה, וצורות בעלות חירק בהברה זאת (כגון 'קְטִיל', 'קְטִיל') משמשות בה ליד צורות בעלות צירי ('קְטִיל', 'קְטִיל')¹¹⁷.

במרביתם של המקרים מקיים ניקודו של כה"י צירי כמקבילו של חירק טברני אף בהברה מצעית פתוחה: יְקִידָתָא (ג: 6, 11, 17, 20, 21, 23, 26 ועוד), פְּרִיסָתָא... וְיִהְיֶה

¹¹⁴ בפרק זה יידונו סוגיות הדקדוק של הארמית המקראית, כפי שהיא עולה מן הנקוד שבכתיב, בדרך קצרה ביותר, וזאת משום שמרביתן של סוגיות אלה נידונו – מתוך השוואה לכתב-יד אחרים שניקודם משקף את המסורת הבבלית של הארמית המקראית – במקום אחר (מורג, א"מ).

¹¹⁵ ראה מורג, מערכת התנועות, עמ' 221 ואילך.

¹¹⁶ מורג, הלכות פסוקות, עמ' 71 ואילך. התופעה מצויה גם בניקודה של ארמית התרגום (ראה דאלמאן, עמ' 89).

¹¹⁷ ראה ב"ל, עמ' 23, 24, 30.

(ה, 28), וְנִטְּלָת (ז, 4), הוֹקִימָת (שם: 4, 5), קִטְּלָת (שם, 11), וְהִיבֵת (שם, 11), יִהְיֶת (שם, 12).

התופעה שעסקנו בה לעיל, מציאותו של צירי בהברה סגורה סופית כמקבילו של חירק טברני, אופיינית היא לכל כתבי־היד הבבליים של הארמית המקראית שנחקרו עד כה¹¹⁸. ועוד נעיר, שבתכונה פונולוגית זאת נשתוותה דרכה של המסורת הבבלית של הארמית המקראית לדרכן של ארמית התרגום ושל הסורית.

במקרים בודדים מוצאים אנו בניקודו של כה"י חירק כמקבילו של צירי טברני. מרביתן של היקרויות אלה הן בתיבה 'חיוא' ובצורות הריבוי שלה: חִיּוֹא (ז, 5; חִיָּה; אבל שם, 7; חִיּוֹא; וכן: חִיּוֹתָא – שם: 19, 23 – כבנה"מ חִיּוֹתָא, חִיּוֹן (שם, 3; חִיּוֹן), חִיּוֹתָא (שם, 17; חִיּוֹתָא). לבד מאשר בתיבה זאת מצויה התופעה בתיבה אִיּוּה (ג, 22; אִיּוּה). תיבה זאת בינוני פעול היא של בניין קל משורש 'אזה', ועצם ניקודה במסורת טבריה, 'אִיּוּה' – בקיזמו של צירי בא', כתמורה לחטף – על דרך מסורת הניקוד הבבלי הוא עשוי (שהרי בניקוד הבבלי צירי הוא מקבילו של חטף-סגול טברני)¹¹⁹. מצוי אף כתב־יד בבלי אחר של ס' דניאל, שבו באה תיבה זאת בי' אחרי הא'¹²⁰. נראה, שאת החירק בתיבה זאת יש לפרש לאור נטייתה של הארמית המאוחרת – תופעה זאת משתקפת בעיקר בארמית התרגום¹²¹ – לקיים חירק בעיצור גרוני, שהוא תחילי בתיבה, כמקבילו של חטף טברני (וכמקבילו של צירי או פתח בשכבות לשון קדומות יותר של הארמית), ומעיד על כך ניקודן של תיבות כגון אִיּוּל, הִוֵּאִי¹²². נוסף ונעיר, שפה ושם אתה מוצא תופעה זאת גם במסורת הבבלית של העברית¹²³. חילוף מיוחד מוצאים בניקודו של כינוי הרמז: דִּיכִין (ז, 20), דִּיכִין (שם, 21), לעומת דִּכִין בנה"מ.

3. חירק בבלי כמקבילו של פתח טברני בהברה סגורה. בתיבות אחדות מופיע בניקודו של כה"י חירק בהברה סגורה שאינה מוטעמת כמקבילו של פתח טברני: קִרְצִיָּהוֹן (ג, 8; קִרְצִיָּהוֹן), יִחְלָפוֹן (ד: 20, 22, 29; יִחְלָפוֹן), וּפְרָסִין (ה, 25; וּפְרָסִין). יש שהיחס הוא הפוך-היני, פתח בניקודו של כה"י כמקבילו

¹¹⁸ ראה מורג, א"מ, עמ' 122.

¹¹⁹ צורת בינוני פעול של ל"י ראוי לה שתנוקד, לפי דרכה של מסורת טבריה, אִיּוּה (או אִיּוּה – ואפשר להסביר את חטף-הסגול). צורה אחרת של הארמית המקראית במסורת הטברנית שבה בא צירי כתמורה לחטף, על דרך הניקוד הבבלי, היא אִיּוּל – "לִךְ" (עזרא ה, 15); ראה ב"ל, עמ' 67.

¹²⁰ ראה שטראק, עמ' 31 (מובא אצל ב"ל, עמ' 168).

¹²¹ דאלמאן, עמ' 93.

¹²² דאלמאן, שם.

¹²³ ייבין. הניקוד הבבלי, עמ' 226.

של חירק טברני: לַמְגְלִי (ב, 47; לַמְגְלִא), אבל אין בידי אלא עדות זאת. התופעה הפונולוגית שלפנינו מצויה במסורת הבבלית של העברית ושל הארמית המקראית.¹²⁴

4. שורק כמקבילו של קמץ קטן טברני.

בתיבות הארמיות שבכה"י – אבל לא בתיבות העבריות¹²⁵ – שורק הוא מקבילו של קמץ קטן טברני, כגון: וְשׁוֹלֵטָן (ז, 6), כּוֹרְסִיָּה (שם, 9), וכן בדרך כלל. תופעה זאת, מציאותו של שורק כנציגה של u קדומה בהברה סגורה שאינה מוטעמת אופיינית, כידוע, למסורת הבבלית.

5. הדו־תנועות.

ניקודו של כתב־היד מלמד שבמסורתו של הנקדן נתכווצה בדרך כלל הדו־תנועה ay: לְבִיתִיָּה (ב, 17; לְבִיתָה), לְהִיתָאָה (ג, 13; לְהִיתָה), בְּחִילִיָּה (שם, 20; בְּחִילָה), רְבִיעִיתָא (ד, 19; רְבִיתָה), בְּנִיתָה (שם, 27), עֵינִי (שם, 31), בְּחִיל (ה, 7), הִיתִי (שם, 13), בִּיתִיָּה (שם, 23), עֵינִין (ז, 8, 20), כְּעֵינִי (ז, 8), רְבִיעִיתָא (ז, 23; רְבִיעִיתָא). הדו־תנועה נתקיימה, בהברה סופית, בתיבה אִיתִי (ב, 28), ונתפרקה בתיבה בְּחִיל (ג, 4; בְּחִיל), הבאה בהפסק. תופעה זאת של התכווצות הדו־תנועה נוהגת גם בכתב־יד בבליים אחרים של הארמית המקראית¹²⁶ ובדרך כלל גם בארמית התרגום.¹²⁷

6. גרוניות בשווא נח.

ניקודו של כה"י מקיים גרוניות נחה בתיבות שבהן נוהג הניקוד הטברני חטף מצעי: לְהוֹי (ב, 20; לְהוּא), תְּהוֹי (שם, 40, 42; תְּהוּא), אוֹחְרִי (ז, 5, 6; אוֹחְרִי), הַחֲסִינוּ (ז, 22; הַחֲסִינוּ), ואין צריך לומר, שבתיבות שבהן נוהג הניקוד הטברני שווא נח, שווה לו הניקוד הבבלי בעניין זה: הַעֲדִיו (ה, 20; ז, 12; הַעֲדִיו), יַעֲדִי (ז, 14; יַעֲדָה). תופעה זאת של קיומה של הברה סגורה הנחתמת בעיצור גרוני מצויה בניקוד הבבלי – של הארמית ושל העברית¹²⁸ – אלא שאין דרכו של הניקוד הבבלי אחידה, ומוצאים אנו בו אף קיומה של תנועה בעיצור הגרוני ובואו של שווא בעיצור שלפניה, כגון תַעֲמֹד¹²⁹, ואף דרכי ניקוד אחרות נוהגות בו בעיצורים גרוניים.

7. התנועה שלפני עיצור גרוני.

תיבה אחת מלמדת שהתנועה שלפני עיצור גרוני נשארת בעינה במסורת הלשון

124 מורג, א"מ, עמ' 120. 125 ראה לעיל א, (6).

126 לעניין זה במסורת הבבלית של הארמית המקראית ראה מורג, א"מ, עמ' 122.

127 דאלמאן, עמ' 91.

128 ראה מורג, א"מ, עמ' 120–121 (ומראי המקומות המובאים שם בהע' 20).

129 ראה ייבין, שם, עמ' 232. השווה גם דאלמאן, 93 (באשר לצורות כגון יַעֲרוֹק).

הארמית המשתקפת בניקודו של כתב־היד: יַעֲדִי (ז, 14; יַעֲדָה). תופעה זאת רווחת בניקוד הבבלי¹³⁰.

8. תנועת העיצור הגרוני.

בתיבה אחת נוהג ניקודו של כה"י חירק בח' כמקבילו של סגול טברני: אֲחֻזָּה (ז, 20; וְחֻזָּה. אבל ז, 15: וְחֻזִי – נה"מ: וְחֻזִי). אף תופעה זאת ידועה מכתב־יד בבליים אחרים, והיא אופיינית אף למסורת הבבלית של העברית.

(בב) עניינים שבין הגייה לתצורה (סוגיות מורפו־פונימיות).

בתיבה אחת מתקיימת תנועת־החולם, תנועה שהיא קצרה מעיקרה, בהברה שאינה מוטעמת במסורת טבריה: חֲרָטֻמִּין (ה, 11; חֲרָטֻמִּין). השווה לעניין זה את קיומה של תנועת החולם בצורות עבריות של מסורת בבל, כגון מַעֲוִים (לעיל, (3), (בב)).

(ג) ענייני תצורה.

1. הפועל.

א. משקל 'קָטַל' בעבר של הקל כמקבילו של 'קָטַל' טברני בשני פעלים: בָּנָס (ב, 12; בָּנַס), אָהִיב (ה, 19; יָהִב).

ב. צורת המדבר בעבר.

בבנין קל: עֲבָדִית (ג, 15; עֲבָדַת), נִטְלִיָּה (ד, 31; נִטְלַת), וְשִׁמְעָה (ה, 14; וְשִׁמְעַת), שִׁמְעִיָּה (שם, 16; שִׁמְעַת), קָרִיבָה (ז, 16; קָרִיבַת), נִטְרִיָּה (ז, 28; נִטְרַת). בבנין פֻּעַל: בָּרִיכַת... שִׁבְחִיָּה וְהִדְרִית (ד, 31; בָּרַכַת... שִׁבְחַת וְהִדְרַת). בבנין הִפְעִיל: הִשְׁכִּיחַת (ב, 25; הִשְׁכַּחַת)¹³¹, הִקְיִיָּה (ג, 14; הִקְיַת). תצורה זאת מתאמת לדרכה של ארמית התרגום¹³² והיא נוהגת אף בכתב־יד בבליים אחרים של פרקי המקרא הארמיים¹³³.

ג. צורת הנוכח בעבר.

המסורת הטברנית של הארמית המקראית נוהגת, כידוע, צורות נוכח שסיומן 'ת' ליד צורות נוכח שסיומן 'ת'. אף מניקודו של כה"י עולים שני סוגי הצורות, אלא שאין התאמה בין נה"מ לבין ניקודו של כה"י במקרים הפרטיים. נקביל את ניקודו של כה"י לניקוד המסורה:

130 ייבין, שם, עמ' 347.

131 הי' בתיבה זאת היא בחינת כתיב ולא קרי. התיבה נמצאת, בסיומת שלפנינו, 'ית', אף בכתב־יד אחר של ס' דניאל שניקודו בבלי (מורג, א"מ, עמ' 126, הע' 49).

132 ראה שם, עמ' 126.

133 ראה שם.

סיום 'ת' בנה"מ ובכה"י כאחד¹³⁴: חֲזִיתָא (ב: 43, 45), יְכִילָתָא (שם, 47), שְׁמָתָה (ג, 10)¹³⁵.

'ת' בנה"מ ו'ת' בכה"י: חֲזִיתָא (ב, 41; ד, 17), תְּקִילָתָה (ה, 27).
'ת' בכה"י ו'ת' בנה"מ: רַבִּיתָא וְתִקְפָּתָא (ד, 19).
'ת' בנה"מ ובכה"י כאחד: וְהִשְׁתַּכַּחַתָּה (ה, 27).

ד. צורת הנסתר של העבר בבנין קל:

נִפְתָּח (ב, 13; נִפְתָּחָה, סְלִיקָה (1: 8, 20; סְלִיקָה, סְלִיקָה). תצורה זאת, המצויה אף היא במספר כתבי־יד בבליים של הארמית המקראית¹³⁶, מתאמת גם היא, כתצורה 'קטלית' של גוף המדבר (ומקביליה בבנינים האחרים), לדרכה של ארמית התרגום¹³⁷.
דין שנעיר, שאף במסורת הטברנית של הארמית המקראית נוהגת בה צורה אחת: בְּטִילָתָה (ג"א: בְּטִילָתָה; עזרא ד, 24).

ה. חולם כתנועת עה"פ בעתיד של בנין קל ובצווי של בנין זה: יִפְלִי רִיסְגֹר (ג, 6; 10; יִפְלִי וְיִסְגֹר), יִיכֹל (ד, 30; יִאכֹל), תִּיכֹל (ה, 16; תוכל כ', תְּכִיל ק')¹³⁸, פְּרוֹק (ד, 24; פֶּרֶק). אף תופעה זאת מצויה בכתבי־יד בבליים אחרים של הארמית המקראית¹³⁹, ואף בעניין זה מתאימה דרכה של המסורת הבבלית של הארמית המקראית לדרכו של הניקוד הבבלי של התרגומים¹⁴⁰.

ו. בינוני פעול של בנין פִּעַל.

בשלוש צורות תנועת ע"ן הפועל היא u: ומסִתְרָתָא (ב, 22; ומְסִתְרָתָא), מְכַפֵּתִין (ג, 24; מְכַפֵּתִין)¹⁴¹, מְשַׁנֵּיָא (ז, 7; מְשַׁנֵּיָה). בצורות אחרות של הבינוני הפועל של בנין זה דרכו של כה"י היא, באשר לתנועת עה"פ, כדרכו של הניקוד הטברני: מְבַרֵךְ (ב, 20). מְעַרְבֵי (שם, 41), מְעַרְבֵי (שם, 43), וצורה אחת שבה תנועת עה"פ היא u בכתוב אחד, באה בכתוב אחר בתנועת a: מְכַפֵּתִין (ג, 23). צורות אלה של הבינוני הפועל מן הטיפוס 'מְקַטְל' אינן מצויות, ככל הידוע לנו, בכתבי־יד אחרים של פרקי הארמית

¹³⁴ אין אנו נוטנים דעתנו כאן על שאלת הכתיב, היינו על הא' הסופית שבצורות אלה ועל הה' הסופית שבצורה 'שמתה'; ראה לעיל פרק א, (3).

¹³⁵ פ"א הפועל בפתח. ראה למטן, יא. ¹³⁶ ראה מורג, א"מ, 126. ¹³⁷ ראה שם. ¹³⁸ בפסוק זה באה התיבה פעם נוספת בנה"מ באותן צורות של כתיב וקרי, אבל בפעם השנייה הכתיב והניקוד בכה"י הם 'תולל' – ככל הנראה ע"ד העברית.

¹³⁹ ראה מורג, א"מ, עמ' 125.

¹⁴⁰ השווה לעניין זה את ניקודן של הצורות המובאות אצל דאלמאן, עמ' 267.

¹⁴¹ הפתח הטברני בא לתקן את הניקוד הבבלי ולהתאימו לניקוד הטברני. ראה לעיל בפרק זה, (1).

המקראית שניקודם בבלי¹⁴², אבל הן מצויות, ליד צורות 'מקטל', בארמית התרגום¹⁴³ ובארמית הבבלית¹⁴⁴. אף מערכת התצורה של הלהגים הארמיים החדשים מלמדת על מציאותה של צורת 'מקטל' בשלב ההתנבשות של מערכת זאת. המעיין בשאלת היחס ההיסטורי בין צורת 'מקטל' לצורת 'מקטל' יעלה, כי הראשונה קדומה לאחרונה, שכן היא, הראשונה, מקיימת בפ"א הפועל את התנועה המצינית את הסביל, התנועה u, ואילו האחרונה – תנועת a – שבפ"א הפועל שבה נולדה, ככל הנראה, מתוך אנלוגיה לתנועת a של צורת הבינוני הפועל 'מקטל'.

ז. בינוני של בניין התפעל.

בצורה אחת נוהג ניקודו של כה"י תצורה על דרך העברית: מִסְתַּכִּיל (ז, 8; מִשְׁתַּכִּיל). אף מסורת טבריה של ארמית המקרא יודעת, ליד מספר צורות של 'מִתְקַטֵּל' כדרך הארמית, צורה אחת של 'מִתְקַטֵּל', כדרך העברית: מִתְחַנֵּן (ו, 12).

ח. בינוני פעול של בניין הפעל.

(1) בצורה מִהִימֵן (ב, 45; ו, 5) מקיים ניקודו של כה"י קמץ בעי"ן הפועל כמקבילו של פתח טברני, מְהִימֵן, ואין כתב-היד שלפניו כתב-היד הבבלי היחיד שבו נוהג ניקוד זה¹⁴⁵. הפתח מתאים לפונולוגיה ההיסטורית של הארמית, ואילו הקמץ משקף, ככל הנראה, תצורה על דרך העברית.

(2) בב, 15 נוסח כה"י הוא מִהִחְצֵפָא, לעומת מִהִחְצֵפָא בנה"מ, ובג, 22 נוסח כה"י הוא מִהִחְצֵפָא לעומת מִחְצֵפָא בנה"מ¹⁴⁶. אפשר מלמד הניקוד שבכה"י¹⁴⁷ על הקריאה mēhahšappā: צורה זאת מופיעה גם בשינויי ניקוד שבכתב-יד טברניים מסוימים לכתוב, ב, 15¹⁴⁸. מסתבר שיש לראות צורה זאת כתולדת הצורה הקדומה muhahšapa, שבה הוכפלה ל' הפועל הכפלה תניינית אחרי תנועה קצרה, כפי שמצינו דרך משל, בתיבה לִשָּׁן¹⁴⁹. הכפלה זאת מנעה את היחטפותה של תנועת עי"ן הפועל, היא ההיחטפות שהביאה ליצירת הצורה הטברנית מִהִחְצֵפָא כתולדת הצורה הקדומה המשוחזרת, שהבאנו לעיל. לשון אחר: מן הצורה הקדומה המשוחזרת muhahšapa

142 ראה מורג, א"מ, עמ' 125. 143 דאלמאן, עמ' 253.

144 בכתב-יד ובדפוסים של התלמוד הבבלי מלמדת הו' שאחרי פ"א הפועל על צורת 'מקטל'. מסורת הקריאה של יהודי תימן בארמית הבבלית נוהגת צורת 'מקטל', בכמה מקרים, גם בעת שבכתיב אין ו' זאת מצויה. ראה מורג, הפועל השלם, עמ' 208.

145 ראה ב"ל, עמ' m 140.

146 הכתיב של נה"מ מקיים צורת הפעל בב, 15 וצורת אפעל בג, 22, ואילו נוסח כה"י אחד הוא בשני הכתובים: ראה לעיל ב. (4).

147 בכה"י בא סימן הפתח בין ה' לבין ה', ואין בידיו לדעת אם סימן זה מכון לח' או לצ'.

148 ראה ב"ל, עמ' 129f.

149 שם, עמ' 56.

נולדו שתי צורות אחיות של הבינוני הפעול של בניין הפעל מן השורש 'חצף'; באחת, מִהֲחֻצָּפָה שבנה"מ, נחטפה התנועה a של עי"ן הפועל כדרכן של תנועות קצרות הבאות בארמית בהברה שלפני הטעם; בשנייה, שאפשר נתקיימה בניקודו של כה"י, מִהֲחֻצָּפָה, ובשינויי ניקוד שבנה"מ, מִהֲחֻצָּפָה, שרדה תנועת עה"פ מחמת היכפלותה של ל' הפועל (והיכפלות זאת כאמור, תניינית היא). עוד נעיר, כי בכתוב ג, 22 מופיעה בכתב-יד בבלי הצורה מִחֻצָּפָה¹⁵⁰, והיא צורה המתאימה לצורה שבנה"מ, אלא שבה נולדה תנועת-עזר a אחרי הגרונית, כרווח בניקוד הבבלי¹⁵¹.

ט. פעלים שעה"פ שלהם גרונית.

ניקודה של תיבה אחת, אֲתִיעֵטוּ (ו, 8; אֲתִיעֵטוּ), מלמד – מכל מקום, בפרט זה; שדרכו של כה"י בעניין הארכת התנועה הבאה כתמורה לדיגוש הגרונית שונה מדרכו של הניקוד הטברני. אין בידי להעלות מסקנות בדוקות לגבי דרכם של כתב-יד בבליים של הארמית המקראית בסוגיה זאת, אבל המסורת הבבליית של העברית נבדלת בה הרבה מן המסורת הטברנית¹⁵².

י. פעלים שעה"פ שלהם ר'.

מניקודו המקורי של כה"י אין בידינו ללמוד על הכפלת הר' בבניינים הכבדים של פעלים אלה. נהפוך הוא, הקמץ בפה"פ בצורות מַעֲרֵב (ב, 43), מַתְעַרֵב (שם) מלמד על הארכת התנועה שלפני הר'. הדגש הטברני בצורה מַעֲרֵב (שם, 41) לא מקולמוסו של נקדן כה"י יצא, אלא מקולמוסו של נקדן מאוחר יותר, שנהג הכפלה בשורש זה¹⁵³. יא. פעלי ע"ו.

(1) ניקודה של התיבה שִׁמְתָה (ג, 10; שְׁמַת) משקף, ככל הנראה, את השפעתה של התצורה העברית. אף בכתב-יד טברניים מסוימים מצוי ניקודה של פ"א הפועל בפתח – אף בהם, כנראה, בהשפעת העברית¹⁵⁴.

(2) בניקודה של הצורה רִם – רִם לִיבִיה (ה, 20; רִם לִבִּיה) – משתקפת תצורה ארמית תקינה, ואילו הניקוד הטברני הוא בחינת *lectio difficilior*¹⁵⁵.

150 ב"ל, עמ' 45i ו-129s. 151 ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 290. – כאמור,

יתכן שאף בכה"י דידן מכוח סימן הפתח בתיבה מִהֲחֻצָּפָה לח'.

152 השווה ייבין, שם, עמ' 214–215. ראה גם מורג, העברית עמ' 10 הע' 4, עמ' 14 הע' 2 ועמ' 16 הע' 3.

153 מסורת לשון חכמים של בני תימן נוהגת הכפלת הר' בצורה אחת משורש זה: עֲרֵב (מורג, העברית, עמ' 34). צורות אחדות מן הבניינים הכבדים בשורש זה בניקוד הבבלי של לשון חכמים, אין בהן הארכת התנועה לפני הר', ואפשר שיש ללמוד מכך על הכפלתה של הר' (ראה שם, עמ' 34–35).

154 ראה ב"ל, עמ' 145i. – אף מבחינת הכתיב בה' הסופית מהווה תיבה זאת חריג, שהרי בדרך כלל נוהג כתב-היד א' סופית אחרי קמץ.

155 ראה ב"ל, עמ' 145j (מן המסורת הבבליית של הארמית המקראית מיובאת שם גם הצורה רִם).

(3) צורת הנסתר סֶפֶת (ד, 30; סֶפֶת) משקפת ככל הנראה תצורה ע"ד ל"י. ניתן להניח, שלתצורה זאת רקע סימנטי, והוא הקרבה בין המשמעות של 'סוף', של העברית והארמית, ושל 'ספה', של העברית.

(4) ניקודה של צורת הבינוני הפועל של בניין אִפְעַל, מֵרִים (ה, 19; מְרִים), הריהו על דרך התצורה התקינה שבארמית, בעוד שהניקוד הטברני, המקיים קמץ – קמץ שמוצאו מתנועה קדומה קצרה – בהברה שלפני הטעם, הוא מוקשה, וככל הנראה יסודו בתצורה על דרך העברית¹⁵⁶. מסתבר, שצורות אלה של המסורת הטברנית, המהוות חריג לדקדוקה של הארמית, לא נהגו (או שהיו מעטות) באסכולה שממנה יצא כתב-היד.

(5) הם הדברים באשר לצורה וְתִסִּיף (ב, 44; וְתִסִּיף). אף כאן מקיים כה"י צורה שהיא תקינה בארמית, ואילו הניקוד הטברני צורה שהיא בחינת חריג – שהרי לפי חוקי הפונולוגיה של הארמית המקראית יש לקיים שווא כתנועת התחילית של צורת עתיד זאת¹⁵⁷.

(6) בצורות מקור נטויות של בניין הִפְעֵל נהג ניקוד כה"י קמץ בצורן התחילי 'ה-', בעוד שהניקוד הטברני מקיים בו חטף-פתח: לְהִתְבַּחֵךְ (ג, 16; לְהִתְבַּחֵךְ). לְהִתְבַּחֵךְ (ו, 4; לְהִתְבַּחֵךְ). נראה, שיש לראות ניקוד זה כעשוי לפי דרכה של ארמית התרגום¹⁵⁸.

יב. פעלי ע"ע.

(1) ניקוד המשקף תצורה על-דרך ע"ו מוצאים אנו בצורת הנסתר של בניין קל, עָל (ב: 16, 24; עָל), ובצורת הבינוני של בניין הִפְעֵל, מִהִדִּיק (ב, 40; מִהִדִּיק). תצורה על-דרך ע"ו נוהגת בבניין קל אף במסורת טבריה של הארמית המקראית בצורת הנסתר מן 'דקק' – דָּקוּ (ב, 35).

במסורת הבבלית – הן של העברית והן של הארמית – רווחת תצורה זאת הרבה, הן בתחום השם והן בתחום הפועל, והיא גוברת והולכת בלהגים ארמיים מאוחרים¹⁵⁹. אשר לצורת הבינוני של בניין הִפְעֵל נעיר, כי צורה אחרת של בניין זה ניקודה בכה"י על דרך ע"ע: תִּדִּיק (ב: 40, 44; תִּדִּיק). אין להכריע בדבר צורת הנסתר של בניין הִפְעֵל: הִדִּיקָתָּ (ב, 45; הִדִּיקָתָּ); אם נראה בשווא הבבלי מקביל של פתח טברני¹⁶⁰, לפנינו תצורה על דרך ע"ע¹⁶¹, ומאידך גיסא – אם נניח שהשווא הבבלי הוא מקבילו

156 ב"ל, עמ' 148g. 157 הצורה 'תסיף' נמצאת בכתב-יד טברניים רבים: ראה קניקוט.

158 ראה דאלמאן, עמ' 324: צורות מקור מן הטיפוס 'אַתְבֵּא' ליד צורות מקור מן הטיפוס 'אַתְבֵּא'.

159 עיין בדברינו לעיל בפרק זה, 3, (ג), 2.

160 ראה לעיל בפרק זה, (1).

161 צירי בפ"א הפועל בתיבה זאת מצוי גם בכתב-יד אחרים של המסורת הבבלית (ב"ל, עמ' 168r ואף בכתב-יד טברניים (שם, עמ' 168s).

של חטף-פתח טברני, לפניו תצורה על דרך ע"ו בתבנית הקימת / הקמת שבמסורת טברני, בחילוף חירק בצירי¹⁶².

(2) בקיומו של הפתח בצורה הַעִלְנִי (ב, 24) מתאים ניקודו של כה"י לניקודם של כתב-יד טברניים מסוימים: אין המסורת הטברנית אחידה בניקודה של תיבה זאת – יש כתב-יד הנוהגים פתח בה' ויש המקיימים בה קמץ¹⁶³.

יג. פעלי ל"י.

(1) תמוה הקמץ בתיבה עֲנֹ (ג, 9; עֲנו). הישנותה של התיבה בניקוד זה יש בה ללמד שאין כאן שיבוש. כלום משקפת תנועתה של פ"א הפועל ניקוד על דרך העברית? מכל מקום, צורה אחרת של הנסתרים בעבר של בנין קל ניקודה תקין: הָוֹ (ה, 19).

(2) צורת הנסתר של בנין אתפעל סיומה ב'־יָאֵת', לעומת ב'־יָת' בנה"מ: אֲחַלְיָאֵת (ז, 15; אֲתַכְרִי־ת). סיום זה של צורת הנסתר רווח בארמית התרגומית¹⁶⁴.

(3) צורות הריבוי של הבינוני הפועל סיומן בדרך כלל ב־ן, היינו an-, ופעם אחת ב־ן, היינו an-. במרביתן של הצורות נוהג ניקודו של כה"י תצורה זאת בניעד לכתוב, המקיים י' לפני הג' הסופית של צורות אלה: שָׁרִיךְ (ג, 25; שָׁרִיךְ)¹⁶⁵, מִשְׁתָּרִיךְ (ה, 6; מִשְׁתָּרִיךְ), שָׁנִיךְ (שם, 9; שָׁנִיךְ), שָׁתִיךְ (שם, 23; שָׁתִיךְ), חָוִיךְ (שם, שם; חָוִיךְ), בָּעֵן (ו, 5; בָּעֵן). פעם אחת לפניו ב־ן' כסיומת הריבוי: עֲנִין (ג, 24; עֲנִין) – כדרך הפועל השלם וכדרכה של העברית (השווה 'עוֹנִין'). תצורה זאת של צורות הריבוי של פועלי ל"י בסיום an (או an) היא קו ייחוד מובהק של להגים מסוימים של הארמית המזרחית והיא עולה מכמה וכמה מקורות¹⁶⁶.

יד. צורות הנסתר של 'הוה' בעתיד של הקל.

מִתְעַרְבֵן לַהֲוֹן (ב, 43; לַהֲוֹן), וְלֹא לַהֲוֹן דְּבִקֵּן (שם, שם; לַהֲוֹן), וכן: לַהֲוֹן (ו, 2; 3; לַהֲוֹן). לַהֲוֹן כצורת הנסתר של העתיד הקל מן 'הוה' אינה מיוחדת לכתב-יד זה לבדו; היא מצויה גם בכתב-יד בבליים אחרים של חלקי המקרא הארמיים שמסורתם בבליה, אבל אין היא נוהגת בכלם; בכתב-יד בבליים מסוימים הצורה היא לַהֲוֹן¹⁶⁷. צורה זאת, 'לַהֲוֹן', בנויה בתבניתה של 'יַהֲוֹן', הנוהגת בארמית התרגום¹⁶⁸.

162 ראה לעיל, בפרק זה, (1).

163 ב"ל, עמ' 167i. 164 דאלמאן, עמ' 342.

165 הניקוד הטברני בא לתקן את הניקוד הבבלי ולהתאימו למסורת הטברנית: ראה לעיל בפרק זה, (1). – בין ניקודו של כה"י והניקוד הטברני חילוף שבין בינוני פועל לבינוני פעול.

166 מורג, א"מ, עמ' 128, הע' 68; הלכות פסוקות, עמ' 75 הע' 31. – קניקוט מצין כי בדניאל ו, 5 גורס כתב-יד אחד 'באען' וכתב-יד אחר 'בען'.

167 ראה מורג, א"מ, עמ' 129. 168 ראה שם.

טו. הפעלים המורכבים.

ציורי של 'חיה': חִי (ה, 10; חִי).

ניקודה של התיבה למֵא (ג, 19; לְמֵא) – צורת מקור של 'אזה' – משקף, ככל הנראה, תצורה על-דרך ע"ו.

ניקודה של הצורה הִתְיִ (ה, 23; הִתְיִ) יש בו צורת הִפְעֵל (השווה ג, 13; ו, 18) לעומת צורת הִפְעֵל בנה"מ. מבחינה תחבירית קשה לקיים כאן צורת הִפְעֵל, שהרי לפני הפועל בא המושא וּלְמֵאנִיָּא.

2. שם העצם ושם התואר.

חילופי משקלים בין ניקוד כה"י לבין נה"מ¹⁶⁹: אֶשְׁפִּין (ב, 27; אֶשְׁפִּין), וכן: לֹא־שִׁפִּיָּא (ה, 7; לֹא־שִׁפִּיָּא), אֶשְׁפִּיָּא (שם, 15; אֶשְׁפִּיָּא), אֶשְׁפִּין (ה, 11; אֶשְׁפִּין)¹⁷⁰; וְרֵב סַנְעִין (ב, 48; וְרֵב סַנְעִין) וכן: סַנְעִיָּא (ו, 8; סַנְעִיָּא); צִלָּם (ג, 1; צִלָּם)¹⁷¹; שַׁעֲתָא (ג, 6; 15; ד, 30; שַׁעֲתָא, שַׁעֲתָא)¹⁷²; אֲנִי (ג, 5; אֲנִי; אבל ג, 10, 15 – אֲנִי, כבנה"מ); וְחִזְתָּה (ד, 17; וְחִזְתָּה); עִיר (שם, 20; עִיר); וּבִאֲסוּר (שם, שם; וּבִאֲסוּר); חוֹלְקִיָּה (שם, 20; חוֹלְקִיָּה); בְּתִקְוָה חוֹסְנִי (שם, 27; בְּתִקְוָה חוֹסְנִי); הִדְרִי (שם, שם; הִדְרִי)¹⁷²*, וכן: וְהִדְרָא (ה, 18; וְהִדְרָא)¹⁷³; וְטוֹפְרוֹהִי (ד, 30; וְטוֹפְרוֹהִי); וכן: וְטוֹפְרוֹהִי (ו, 19; וְטוֹפְרוֹהִי)¹⁷⁴; וְנִהִירוֹ (ה, 14; וְנִהִירוֹ); עֲרוֹדִיָּא (שם, 21; עֲרוֹדִיָּא); שְׁנִילְתֵךְ (שם, 23; שְׁנִילְתֵךְ); רֹאשִׁי (ז, 15; רֹאשִׁי)¹⁷⁵; רֵב (שם, 20; רֵב); שְׁלִטְוִיָּא (שם, 27; שְׁלִטְוִיָּא).

3. הכינוי הצמוד.

תנועת הכינוי הצמוד לנסתרת הריהי בניקודו של כה"י לעולם פתח: בַּפּוֹמָה (ז, 5), וְהִשְׁלֵמָה (ה, 26), וכיו"ב. במסורת טבריה יש בין כתב-יד שנוי ניקוד שבין פתח לבין קמץ כתנועת כינוי זה¹⁷⁶.

¹⁶⁹ בפרק זה לא נביא אלא את רשימת החילופים בלויית הערות מעטות פה ושם, ולא נדון באופן מפורט בסוגיות ההיסטוריות. שחילופים אלה משקפים אותן.

¹⁷⁰ בדניאל ב, 10 גורסים כתב-יד טברניים מסוימים אֶשְׁפִּין (ב"ל, עמ' 30a) – כניקודה של תיבה זאת, השאולה מן האכדית, כחלקיו העבריים של ספר דניאל (א, 20; ב, 2).

¹⁷¹ לניקודה השונים של תיבה זאת ראה לעיל בפרק זה, (1).

¹⁷² אף בכתב-יד בבליים אחרים (ב"ל, עמ' 241v).

¹⁷³ * לניקוד ראה הוספות ותיקונים.

¹⁷⁴ עיין לעיל בפרק זה ג, (3), (ג), 2.

¹⁷⁵ ה' ב'טפריה' יתירה. – קניקוט מציין כי בדניאל ד, 30 הכתיב בכתב-יד אחד הוא 'טופרוה' ובפרק ז, 19 מצויים בכתב-יד אחדים הכתיבים 'טופרה', 'טופריה'.

¹⁷⁶ על דרך העברית. ¹⁷⁷ ראה ב"ל, עמ' 73.

4. שונות.

וְאֵלֹ (ז, 8 – פעמיים; וְאֵלֹ) – צורה שאינה מצויה בארמית המאוחרת הומרה בצורה שכיחה בארמית התרגומית¹⁷⁷; הֵן (ג, 15; הֵן) – ככל הנראה שיבוש, שכן בהמשך אותו פסוק הניקוד הוא וְהֵן, וכן ג: 17, 18; וְתִלְתִּי (ה, 7; וְתִלְתִּי) – ככל הנראה כתוצאה התאם ל'תִּלְתָּא' (ה: 16, 29); הֵן 'תִּלְתִּי' והן 'תִּלְתָּא' משמשות כמספר סודר, "שלישי", ושתיהן באות באותו צרף: וְתִלְתִּי בְּמִלְכוּתָא יִשְׁלֹט' (ה, 7) – וְתִלְתָּא בְּמִלְכוּתָא תִּשְׁלֹט' (שם, 16; וכיו"ב שם, 29).

ד. דברי סיכום

כתב־היד שעיינו בכתיובו ובניקודו, בשינויי הנוסח ובדיוקי הלשון העולים מאותיותיו ומסימני התנועות שבו, יש בו ללמד על דרך מדרכי המסירה של נוסח המקרא ולשון המקרא בקהילות ישראל, והדברים אמורים הן לגבי פרקים עבריים והן לגבי פרקים ארמיים מפרקי המקרא.

כתב־היד נכתב, ככל הנראה, בתימן, אבל עיקר עניינו אינו במקום כתיבתו של כתב־היד, אלא באסכולה שאותה הוא משקף. העיון מעלה, שאפשר לגלות שיטה מכוונת בדרכו של סופר כתב־יד זה, שאותיותיו נאות, ניקודו כמעט מלא, והשיבושים בו מעטים. בעיקרון חשוב אחד מזכירה שיטתה של האסכולה, שאת דרכה משקף כתב־היד, את מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים־המלח: מגילה חשובה זאת, אף על פי שהיא מרוחקת מכתב־היד שלפנינו ריחוק של זמן ושל מקום, יש בינה לבני קווי דמיון מרובים במהותה של השיטה. סופר כתב־היד, כסופר מגילת ישעיהו, מבקש בכתיובו ובמידה מרובה בניקודו, לקרב את לשונו של ספר דניאל ללשון שהיא בתחום ידיעתו והיכרותו של בן־תקופתו, ובכך לעשותה מובנת יותר וקלה יותר לקריאה. שיטה זאת שנקט בה הסופר – גילוייה אף בכתיובו, וראשי עקרונותיה:

(א) עשייתו של הכתיב מלא יותר, ובכך חד־משמעי יותר ופשוט יותר לקריאה. הדברים אמורים בעיקר לגבי השימוש באימות הקריאה¹⁷⁸ ולגבי כתיבן של ה' הכפולה וה' הכפולה¹⁷⁹. דין הוא שנעיר, שדרך זאת של הכתיב המלא מיוחדת לחלקים הארמיים של ספר דניאל, ואין היא משמשת בחלקיו העבריים. לעובדה זאת חשיבות, משום שהיא מלמדת שבאסכולה, שהסופר מייצג, כתיבו של הנוסח העברי כבר היה מגובש וקבוע קביעות יחסית וקרוב לנוסח המסורה, ולא חלו בו שינויים. לעומת זאת, בפרקי המקרא הארמיים לא נהגה קביעות זאת בסוגיית הכתיב.

¹⁷⁷ עניין להעיר, שמסורת הארמית הבבלית של בני תימן מקיימת את 'אֵלֹ' כמלית היצג, כבארמית המקראית, ומבחינה בינה לבין 'אֵלֹ'. שמלית תנאי היא.

¹⁷⁸ ראה לעיל, פרק א, (1).

¹⁷⁹ ראה שם, (7).

(ב) עשייתו של הכתיב מתאים לתקני הכתיב של הספרות הארמית שהקורא מורגל בה, וספרות ארמית זאת הרי היא הארמית הבבלית וארמית התרגום. הדברים אמורים לגבי השימוש בא' כאם קריאה סופית¹⁸⁰, כגון בתיבה לְהוֹבֵדָא (ב, 12; נה"מ: לְהוֹבֵדָה), לגבי שימוש של י' כאם קריאה סופית בהקבלה לה' שבנה"מ, כגון 'עֲנִי' (נה"מ 'עֲנִי')¹⁸¹ ולגבי כתיבתה של 'ס' כמקבילתה של 'ש' שמאלית שבנה"מ¹⁸². ואין תימה בדבר, שכן טבעי הוא, שבקהילה הדוברת ארמית או המרבה להשתמש בארמית תהא הארמית המקראית נתונה להשפעתה של הארמית בת התקופה של הסופר, והדברים אמורים אף על הכתיב.

הרינו רואים איפוא כי בסוגיית הכתיב מתגלה שיטה – והדברים אמורים על החלקים הארמיים. נבוא עתה להעלות מסקנות כוללות אחדות מן העיון בפרשת חילופי הנוסח המתגלים בכתיב, והיא פרשה נכבדה שעסקנו בה בפרק השני של חיבורנו. בפרק זה ראינו, שהחילופים שבין נוסח המסורה לבין נוסח כה"י גילוייהם בכמה סוגיות – חילופי אותיות, תוספת אותיות והעדרן, תוספת תיבות והעדרן, ושינויי נוסח תחביריים וסגנוניים. העיון הכולל מעלה, שמעטים החילופים שבהם ברור, שסופר כתב-היד נשתבש; חילופים אחדים – כגון חילופי מליות היחס ב' וכ' או קיומה של ו' החיבור והשמטתה – רגילים בכתב-יד של המקרא; חילופים אחרים כגון 'כהיום הזה' (ט, ז) בכה"י לעומת 'כיום הזה' בנה"מ הם בתחום הגיון הסענוני החופשי. לעומת זאת, הרינו מוצאים שבמספר לא קטן של חילופים מתגלות לפנינו תופעות המצטרפות למסכת כוללת. החשובות שבתופעות אלה הן:

(א) נטייה להמרת צורות שהן אופייניות לארמית המקרא ואינן רגילות בארמית הבינונית, כגון המרתו של הכנוי הרומז 'דָּנָה' ב'הִדָּן'.

(ב) נטייה להמרת צורות, ששימושן הוא בחינת חריג בארמית המקראית, בצורות רגילות, כגון המרתה של התיבה 'אָנָן' בכתוב היחיד שבו היא משמשת ככינוי רומז (ב, 44), בתיבה 'אֵלִין', ששימושה ככינוי רומז הוא רגיל¹⁸³.

(ג) המרת צורות שהן קשות או נדירות מבחינת עצם התצורה בצורות שתצורתן מחזורית, והדברים אמורים הן לגבי צורות ארמיות והן לגבי צורות עבריות, כגון המרת 'עֲנִין' (ד, 24) בנה"מ ב'עֲנִין' בכה"י¹⁸⁴.

(ד) נטייה להמרת צורות הבאות בצרפים תחביריים שאינם רגילים בלשון המקרא בצורות אחרות הקרובות להן בכתיבן, לשם פתורן של הקושי התחבירי שבצרף. דוגמות לכך: 'וּבָא בּוֹא' (יא, 10) בנה"מ לעומת 'וּבָא בּוֹ' בכה"י, שכן שימוש צורת

182 שם, (8).

181 שם, (5).

180 ראה שם, (4).

183 לעניין 'דָּנָה' – 'הִדָּן' ראה לעיל, פרק ב, (4); לעניין 'אָנָן' – 'אֵלִין', ראה שם.

184 ראה שם, לכתוב זה.

המקור אחרי צורת עבר הוא נדיר בלשון המקרא¹⁸⁵; 'עד שר הצבא הגדיל' (ח, 11) שבנה"מ לעומת 'על שר הצבא הגדיל' שבכה"י – שימוש מלית היחס 'עד' עם 'הגדיל' הוא נדיר ביחס¹⁸⁶; 'כעת מנחת ערב' (ט, 21) בנה"מ לעומת 'כמנחת ערב' בכה"י – שימושה של 'כעת' כמילת-זמן נדיר במקרא¹⁸⁷.

(ה) נטייה להמרת תיבה בחברתה, שיטודה בכך, ששימוש לשון, שהוא אופייני לשכבותיה המאוחרות של לשון המקרא, לא היה נהיר לסופר כה"י. תופעה זאת מתגלה מתוך העיין ביחס שבין הגרסה 'ובא בשלוה' (יא, 21) שבנה"מ לבין הגרסה 'ולא בשלוה' שבכה"י, עיין המלמד, שסופר כה"י משמעותה של התיבה 'שלוה' בהוראת "הַעֲרָמָה" לא הייתה נהירה לו¹⁸⁸.

(ו) יש שההמרה מקורה בכך, שסופר כה"י מעדיף צורה או שמוש לשון שהם אופייניים ללשון המקרא בכללה על פני צורה או שימוש לשון שהם שכיחים בעיקר בשכבותיה המאוחרות של לשון המקרא. לאור הנטייה להמרה מסוג זה יש להסביר את החילוף שבין 'היך' (י, 17) בנה"מ לבין 'איך' בכה"י¹⁸⁹, וכן את החילוף 'ובלבבו יגדיל' בנה"מ (ח, 25) – 'ולבבו יגדיל' בכה"י¹⁹⁰.

(ז) עתים ההמרה מקורה בתפיסה שונה מתפיסת נה"מ באשר ליחס בין מרכיבי התחביריים של הפסוק. כך יש להסביר למשל את חילופי הגרסה שבין המינים – 'לה' בנה"מ לעומת 'ליה' בכה"י בכתוב ז, 4; 'גִּשְׁמָה' בנה"מ לעומת 'גִּשְׁמִיה' בכה"י בכתוב ז, 11¹⁹¹.

(ח) יש חילופים שמקורם בכך, שגרסת נה"מ לא היתה מחזרת מבחינה עניינית לסופר כה"י. נראה שכך יש להסביר את החילוף שבין 'בֵּין אוֹלֵי' (ח, 16) בנה"מ לבין 'בֵּין אוֹלֵי' בכה"י¹⁹², והם הדברים באשר לחילוף שבין 'וְהַיִּלְדָּה' (יא, 6) שבנה"מ לבין 'וְהוֹלִידָה' בכה"י¹⁹³. מסתבר, שעתים מנסה סופר כה"י לפרש כאן גרסה מוקשה שהייתה לפניו – אבל לא תמיד הגרסה שהוא נקט בה ברורה ומחוזרת כל הצורך אף היא, ואין צריך לומר, שאין לקבוע בוודאות בכל המקרים שגרסת כה"י בניה על נה"מ, שהרי אפשר שכה"י משקף גרסה שהייתה מעיקרה נבדלת.

הערמים שנמנו כאן יש בהם להסביר לנו את רקעם של כמה וכמה חילופים, אבל אין בהם לפרש את מהותם של כל החילופים בענייני נוסח בין כה"י לבין נה"מ. כאמור, לא מעטים מחילופים אלה עניינם המקרה הפרטי – וניסיון לפרשם חילוף לעצמו חילוף לעצמו במקומם. מכל מקום, הערמים שמנינו אותם, המצרפים את החילופים לכדי קטיגוריות מהותיות, מלמדים על השיטה שהסופר נוקט בה – וכאמור, נראה,

185 לפירוטם של דברים ראה שם, לכתוב זה.

188 שם, (1).

187 ראה שם, (6).

186 ראה שם, (7).

191 שם, (4).

190 שם, (3).

189 שם, שם.

193 ראה שם, (4).

192 ראה שם, (3).

שדרכו של הסופר מייצגת דרכה של אסכולה, שעיקרה עשייתו של נוסח המקרא קרוב יותר ללשון שהקורא מורגל בה וברור יותר.

נעבור עתה לעיין בפרשת שינוי הנוסח המתגלים בניקוד, וכאן ראוי להעלות את השאלה, אם סופרו ונקדו של כתב־היד חד הם. לשאלה זאת בחינה טכנית¹⁹⁴ ובחינה טכסטואלית. באשר לבחינה האחרונה נעיר, כי ענין אחד עשוי ללמד שאין נקדנו של כה"י זה לסופר, והוא העובדה שצורות הריבוי של הבינוני של ל"י אין הניקוד בהן הולם את הכתיב: צורות אלה כתובות 'קטין' כגון 'שרץ', 'בעץ', ואילו ניקודן הוא על דרך התצורה 'קָטַן', היינו 'שָׁרֵץ', 'בָּעֵץ'¹⁹⁵. אבל גם עובדה זאת אין בה הוכחה גמורה שהניקוד לא יצא מקולמוסו של הסופר, שהרי ייתכן שבכתיבתו קיים הסופר את הכתיב המסורתי, ובניקוד הוא נהג בהתאם לדרך התצורה שהיה רגיל בה; בינך ובינך, לא שאלת הזהות שבין הסופר לבין הנקדן היא המכריעה מבחינת חשיבותה, אלא השאלה אם השיטה והאסכולה שהנקדן מייצג אותן שוות בעקרונותיהן לשיטתו ולאסכולתו של הסופר, ועיונו יראה שאכן כך הוא. הבה נראה מה הם הערמים שהביאו לידי שינוי הגרסה המתגלים בניקוד. העיקריים שבגרמים אלה הם:

(א) נטייה להמרת תצורה שהיא בחינת חריג לגבי דקדוקה של ארמית המקרא בתצורה רגילה. נטייה זאת מתגלה בחילוף שבין 'מֶהֱלִיךְ' (ג, 25) שבנה"מ לבין 'מֶהֱלִיךְ' שבכה"י.

(ב) נטייה להמרת תצורה הנוהגת בארמית המקראית, ואשר אינה רגילה בארמית הבינונית, בצורה הרגילה בארמית הבינונית. לאורו של גורם זה אפשר להסביר את המרת צורות הזוגי 'רִגְלִיךְ' (ז, 4), 'שִׁצֵּץ' (שם, ז) שבנה"מ בצורות הרבוי 'רִגְלִיךְ', 'שִׁצִּץ'¹⁹⁶.

(ג) נטייה להעדפת שימוש תחבירי הרווח יותר בארמית הבינונית: לאור עובדה זאת אפשר להסביר את ארבעת המקרים (ב, 14; ג, 24; ה, 21; ו, 9) שבהם נוקט כה"י צורת בינוני כמקבילתה של צורת עבר בנה"מ¹⁹⁷.

(ד) נטייה להמרת צורות שהן אופייניות ללשון המקרא המאוחרת בצורות הרווחות בלשון המקרא בכללה. לאור נטייה זאת יש להסביר את החילוף שבין 'לְמַלְאוֹת' (ט, 2) שבנה"מ לבין 'לְמַלְאוֹת' שבכה"י, וכן את החילוף שבין 'לְכַלְא' (ט, 24) שבנה"מ לבין 'לְכַלְא' שבכה"י¹⁹⁸.

(ה) נטייה להמרת צורות שהן נדירות במקרא בצורות שהן רווחות יותר, והדברים אמורים הן לגבי שימוש של שורש בבנין מסוים והן לגבי עצם שימוש של בנין נדיר:

194 מבחינת צבע הדיו אין בידי לקבוע אם הנקדן אינו זהה לסופר.

195 ראה סרך ג, (4), (ג). 196 ראה שם, (2).

197 ראה שם. מן הראוי להעיר, שפעם אחת לפנינו חילוף שבין צורת בינוני בנה"מ לבין צורת

עבר בנוסח כה"י (ב, 27). 198 ראה שם.

יְבוֹזֹר' (יא, 24) בנה"מ לעומת יְבוֹזֹר' בכה"י; יִנְשָׂא' (יא, 14) בנה"מ לעומת יִנְשָׂא' בכה"י¹⁹⁹.

(ו) נטייה להתאם מורפולוגי בין צורה פלונית לבין צורה אחרת – התאם של גרירה (attraction), שמקורו בהשפעתן הצורנית של תיבות סמוכות. התאם זה מתבטא באחדים מחילופי הבניינים בין כה"י לבין נה"מ. כך, למשל, בכה"י לְצָרָה' (יא, 35) לעומת לְצָרוֹף' בנה"מ, מתוך התאם לצורות לְבָרִי' וְלַלְבָן' שבהמשכו של אותו כתוב, וכן יִחְשְׁבוּ עָלָיו מִחֲשָׁבוֹת' (שם, 25) שבכה"י לעומת יִחְשְׁבוּ שְׁבוֹה"מ, מתוך התאמה לצורת הַפְעֵל שבפסוק 24²⁰⁰. אין צריך לומר, שנטייה זאת עשויה להיות בלתי-מודעת לנקדן, שהרי גורמי הגרירה הפועלים בלשון הם בדרך-כלל בלתי-מודעים.

תופעות אחרות אינן מתפרשות כתולדת פעולתם של הגורמים שמנינו כאן – כגון חילופי הבניינים שבין יִטְעֶמְךָ' בנה"מ (ד: 22, 29; וכיו"ב ה, 21: יִטְעֶמְנָה) לבין יִטְעֶמְךָ', יִטְעֶמְנָה' שבכה"י ובין מִתְבַּהֵל (ה, 9) בנה"מ לבין מִתְבַּהֵיל' בכה"י, שאפשר שרקעם במסורת הלשונית שנקדן כה"י הלך לאורה. ועוד מצויים חילופי גרסה המובעים בניקוד שעניינם המקרה הפרטי, אשר אין בידי לעמוד על גורמי הרקע שלהם, ואינם מצטרפים לכלל קטיגוריה²⁰¹. אבל ראוי להעיר על שינויי גרסה שבניקוד שיש בהם הצעת פירוש שונה: 'בְּנֹוֹ נִדְנָא' (ז, 15) בכה"י – בְּנֹוֹ נִדְנָה' בנה"מ; 'מִצְעִירָה' (ח, 9) בכה"י – מִצְעִירָה' בנה"מ; 'וִיעֵר כָּחֹו' (יא, 25) בכה"י – וִיעֵר כָּחֹו' בנה"מ, ואולם גם 'תַּת וְקָדוֹשׁ' (ח, 13) בכה"י – 'תַּת וְקָדֹשׁ' בנה"מ²⁰². בשניים מבין המקרים הללו – הכתובים שבהם נה"מ הוא 'בְּנֹוֹ נִדְנָה', ו'מִצְעִירָה' – נראה שהניקוד שבכה"י מציע גרסה מחזורית יותר. ואפשר שגם הגרסה 'תַּת וְקָדוֹשׁ' מקורה בנסיון לפרש כתוב מוקשה ביותר. באשר לשינויי הגרסה שבניקוד שיש בהם פירוש שונה, יש לומר את אשר אמרנו לגבי שינויי הגרסה שבכתוב שיש בהם פירוש שונה: לא בכל המקרים יש בידינו לקבוע בוודאות, שגרסת כה"י בנויה על נה"מ, שהרי יתכן שיש בכה"י גרסאות שנבדלות היו מעיקרן מנה"מ.

המסורת הלשונית המשתקפת בניקודו של כה"י מעורבת היא. ניקודה של העברית המקראית זרוע יסודות בבליים, אבל אין הוא משקף את המסורת הבבליית בטהרתה – שכן תופעות שהן אופייניות לכתב-יד שמסורת ניקודם בבליית כמובהק, כגון ניקודה של ו' החיבור בחירק בעת שהיא באה לפני עיצור שואי, אינן נוהגות בכתב היד שלפנינו²⁰². עם זאת, משקף הניקוד תופעות לשון לא מעטות משל המסורת הבבליית²⁰³.

199 ראה שם.

200 ראה שם.

201 בכתוב אחד (ב, 16) לפנינו חילוף שבין צורה ארמית בנה"מ לבין צורה עברית בכה"י: יִנְתָן' – יִנְתָן'. אבל מקרה בודד זה אינו מצטרף לכלל קטיגוריה.

202 ראה ג, (2).

202 ראה הוספות ותיקונים.

203 ראה לפירוטם של דברים פרק ג, (3), בעיקר סעיפים (בב) ו-(ג).

ניקודה של הארמית המקראית מלמד על זיקה מרובה לארמית התרגום, ועל כך מעידות תופעות רבות, ובכללן צורות המדבר והנסתרת של העבר ²⁰⁴, צורות הבינוני הפעול של בניין פִּעַל ²⁰⁵, צורות הריבוי של הבינוני של ל"י ²⁰⁶ ועוד. השוואת דקדוקה של הארמית המקראית שבכתב־יד זה לדקדוק הארמית המקראית העולה מכתב־יד אחרים שניקודם בבלי ²⁰⁷, מראה שכתב־היד שלפנינו מצוין מכתב־יד אחרים בריבוי מידת השפעתה של ארמית התרגום על דקדוקה של הארמית המקראית. בתופעה אחת, קיומו של שורק בכה"י, בתיבות 'הארמיות', כמקבילו של קמץ קטן טברני ²⁰⁸, רואים אנו, שמידת הזיקה של הארמית המקראית שבכתב־היד למסורת הבבלית עולה על מידת זיקתה של העברית המקראית למסורת זאת. עתים מלמד ניקודה של הארמית המקראית שבכתב־היד על נטייה להימנע מצורות שהן בחינת חריג לגבי דקדוקה של הארמית, כגון 'רם' (ה, ²⁰; בכה"י: רם) ²⁰⁹ 'מרים' (שם, ¹⁹; בכה"י: 'מרים') ²¹⁰, 'ותסף' (ב, ⁴⁴; בכה"י: ותסף).

סיכום של עיונו מלמד, שכתב־היד שלפנינו יש בו מעין נוסח עממי של ספר דניאל, מהדורה שהיא ככל הנראה פרי עבודתה של אסכולה שביקשה לעשות את ספר דניאל קל יותר לקריאה, ולקרב את נוסחו ולשונו לדעתם ול־"מעגלותיהם הלשוניים" של בני התקופה ²¹¹. העובדה, שמסורתו הלשונית של כתב־היד איננה מסורת בבלי טהורה אין בה ללמד על כך, שאסכולה זאת היא דווקא בת תקופה מאוחרת ביחס; מחקר מסורות המקרא של יהודי בבל בתקופת הגאונים מראה שאסכולות שונות, מהן שמרניות־קלאסיות ומהן מחדשות־עממיות, אפשר להן שתי־מצאנה בתקופה אחת במקומות שונים ²¹², ואולי אף באותו מקום עצמו, אלא שמטרותיהן היו נבדלות. האסכולות הקלאסיות־שמרניות ביקשו לקיים את הנוסח המסורתי העתיק ולהעבירו לדורות הבאים; האסכולות העממיות אמרו ליישר הדורים שבנוסח העתיק ולעשותו ברור יותר ²¹³. דוגמה קלאסית לדרך שאסכולה עממית נקטה

204 ראה פרק ג: (4), (ג), 1, (ב) ו־(ד).

205 שם, (ו).

207 להשוואה זאת ראה מורג, א"מ.

208 ראה פרק א, (6). 209 פרק ג, (4), (ג), 1, יא. 210 שם.

211 לענין "המעגלות הלשוניים" ראה קוטשר, הלשון, עמ' 10.

212 השווה לענין זה, ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 23.

213 ברור מהותם של פליגיה של המסורת הבבלית של המקרא בענייני כתיב ונוסח חיקתם של פלגים אלה לדרכי הניקוד השונות של העברית הבבלית מחייב דיון מפורט. לענין 'מדנחאי' ו'מערבאי' ראה ייבין, הניקוד הבבלי עמ' 26 והספרות המובאת שם. חילופי הגרסה שבין 'מדנחאי' ל'מערבאי' עיקרם במלות־יחס, כתיב וקרי וכיו"ב, והם שונים במהותם מן החילופים שבין כה"י שלפנינו לבין נה"מ.

בה, בתקופה קדומה יותר, עולה משיטתו של סופר מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים-המלח בענייני כתיב ונוסח, שיטה אשר, כאמור לעיל, קרובה היא בעקרונות הרבה לשיטה המתגלה בדרכו של סופר כתב היד של ספר דניאל, שתיארנוהו בחיבור זה.

חשיבותו של כתב-היד שלפנינו, שהוא מן הגדולים שבכתב-היד של ספר דניאל שניקודם בבלי הידועים לנו²¹⁴, היא בכך, שהוא בחינת נציג מובהק של האסכולה העממית – או של אחת האסכולות הללו – והדרך שנקט בה סופרו מלמדת במפורט על העקרונות שאסכולה זאת נקטה בהן. לימודם של עקרונות אלה יש בו להבהיר את הפרשה החשובה של גלגלי נוסח המקרא בקהילות ישראל קודם שנתייצבה בהן המסורת הטברנית כמסורת הקובעת והמחייבת, וגם אם נכתב כתב-היד בתימן, נראה ששיטתו משקפת את דרכה של אסכולה בבלית.

ועוד נאמר בחתימת הדברים, ששיטתו של כתב-היד מלמדת על קדמותם של נוסח המקרא, המשתקף בכתיב ובניקוד של אסכולת טבריה, ושל דקדוק הלשון העברית העולים מן המסורת הטברנית²¹⁵, והם הדברים באשר לדקדוק הארמית המקראית שמסרני טבריה החזיקו בו. עימותי הנוסח והגרסאות מראים במרביתם שמסרני טבריה דבקו בנוסח קדום של מסורת אבות, אף הקפידו לקיים קווי-ייחוד של תצורה וניקוד שאופייניים הם לשכבותיה המאוחרות של לשון המקרא²¹⁶. לאסכולות אחרות של מסורה, כאסכולה שכתב-היד שלפנינו מייצגת, לא היו קווי-ייחוד אלה ידועים.

214 לכתב-יד בבליים של ספר דניאל ראה ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 116 ואילך; לפרטים באשר לכתב-יד בבליים המחזיקים את החלקים הארמיים של דניאל ראה מורג, א"מ, עמ' 117–119.

215 לענין קדמותה של המסורת הטברנית של הארמית המקראית ביחס למסורת הבבלית של הארמית המקראית ראה מורג, א"מ, עמ' 130–131.

נספח

לאחר שחיבור זה נמסר לדפוס, עלה בידי הרב יוסף קאפח להסיר את רובו של דף הנייר שהודבק מצדו השני של דף צא של כתב-היד המקורי, ובכך נחשף העמוד השני המקורי של דף זה. עמוד זה מחזיק את הכתובים ז, 23 (מן 'תהוי' – ז, 27 (עד 'לעם'). אבל לא כל התיבות בעמוד זה ניתנות לקריאה, אם מחמת הקרעים שבו, אם מחמת שרידי הדף שהיה מודבק עליו אשר אי אפשר היה להסירם. נעתיק כאן עמוד זה:

ז, 23: [תַּחַת מַלְכוּתָא] ² דִּי 2. תַּשְׁנָא מַלְכוּתָא ³ [4 שִׁנָּה
וְתַדְקִינָה
24:] ⁵ מִינָה מַלְכוּתָא עֲסֵרָה מַלְכִין יְקוֹמֹן [⁶ יְקוֹם אֲהֲרִיֶּהוּן
הָלוֹא יִשְׁנֵי מִן קִדְמָאִי וּתְלָתָא מַלְכִין יִהְשָׁפִיל
25: וּמִלְכִין לְצַד עֲלָאָה יִמְלִיל וּלְקִדְשֵׁי עֲלִיוֹנִין יִבְלָא וְיִסְבֵּר לְהַשְׁנִיא וּמִן וְתַתְּהִיבֹן
ב] [עַד עִידֹן וְעִידֹנִין וְפִלֹץ עִידֹן
26: וְדִינָא 8 יִתִּיב וְשׁוֹלְטֵי יִהְעֲדוּן לְהַשְׁמַדָּא וְלִהְוֹבְדָּא עַד סוֹפָא
27: וּמַלְכוּתָא וְשׁוֹלְטָנָא [⁹ וְתָא דִּי מַלְכוּת תַּחַת כָּל שְׁמִיא יִהְיֶבֶת לְעָם
דִּיעוּנו בְּכַתְב־הַיִּד אֵינוֹ כּוֹלֵל צוּרוֹת שֶׁבַע עָמֻד זֶה, שֶׁכֵּן הָעַמֻּד נִחְשָׁף, כֹּאמֹר, לֵאחֲרֵי
שְׁחִיבוּרָנוּ נִמְסַר לְדַפּוּס. לְפִיכָךְ נִעִיר כֹּאן עַל עֲנִינִים אַחֲדִים שֶׁבָּהֶם נִבְדַּל נוֹסח כְּתַב־
הַיִּד בַּעֲמֻד זֶה מִנוֹסח הַמְסוּרָה.
תּוֹפְעוֹת הַכְּתִיב הַמִּתְגַּלְתוֹת בְּתִיבוֹת מַלְכוּתָא (פְּסוּק 23; נה"מ: מַלְכוּתָא), יִשְׁנֵי (24;
נה"מ: יִשְׁנָא), לְהַשְׁמַדָּא וְלִהְוֹבְדָּא (26; נה"מ: לְהַשְׁמַדָּה וְלִהְוֹבְדָּה), מִתְאִימוֹת לְדַרְכוֹ
הֶרְגִּילָה שֶׁל סוֹפֵר כְּתַב־הַיִּד ¹⁰. נִיקוּדָה שֶׁל הַתִּיבָה תַּשְׁנָא (23; נה"מ: תַּשְׁנָא) בִּפְתַח בְּבִלִי
מִתְאִים לוֹוֹאֲרִיאֲנוֹת הַטְּבֵרְנִיּוֹת נִהְיָה (ב, 7; לִיד הַצּוּרוֹת הֶרְגִּילוֹת נִהְיָה, נִהְיָה).
יִהְיָה (ה, 12; לִיד הַצּוּרָה הֶרְגִּילָה יִהְיָה), וְעוֹד ¹¹.
שִׁינֵי נוֹסח עוֹלִים מִן הַכְּתִיב שֶׁל הַתִּיבוֹת וְשׁוֹלְטֵי (26; נה"מ: וְשׁוֹלְטֵי), וּמִן הַנִּיקוּד
שֶׁל הַתִּיבוֹת יִתִּיב (שם; נה"מ: יִתִּב) ¹², מַלְכוּת (27; נה"מ: מַלְכוּת), חִילוֹף דְּקִדְקִי שֶׁל
תְּצוּרָה מִתְגַּלְתָּ בְּתִיבָה קִדְמָאִי (24; נה"מ: קִדְמִיא): הַצּוּרָה שֶׁבָּכָה"י בְּנוּיָה לְפִי דְרָכָה
שֶׁל אֲרָמִית הַתְּרַגּוּם ¹³, שֶׁהַצּוּרָה שֶׁלָּה הִשְׁפִּיעָה, כִּפִּי שְׂרַאֲיִנו, עַל תְּצוּרָת הָאֲרָמִית
הַמִּקְרֵאִית שֶׁבְּנוֹסח כְּתַב־הַיִּד.

- 1 עֵינִין בְּדַבְרֵי הַמְּבֹאֵר.
- 2 שְׁתֵּי הַתִּיבוֹת הַפּוֹתְחוֹת עֻמְדוֹ זֶה, 'תְּהוּי בִּארְעָא', מְכוּסוֹת בְּשֵׁרִיד שֶׁל דָּף הַנִּייר שֶׁהוֹדֵבֵק עַל הָעַמֻּד.
- 3 בְּצִילּוֹם נִיכְרָת, לְפָנֵי תִיבָה זֹאת, אוֹתָהּ תִיבָה בְּנִיקוּד טְבֵרְנִי ('דִּי'), וְהִיא שְׂרִיד מִן הָעַמֻּד שֶׁל כְּתַב־הַיִּד הַחֲדָשׁ שֶׁהִיא מוֹדֵבֵק עַל כְּתַב־הַיִּד הַמִּקְרִי.
- 3 מְסִימְנֵי הַנִּיקוּד שֶׁל תִּיבָה זֹאת שֶׁרֶד רַק סִימָן הַנִּיקוּד שֶׁעַל הֵם. סִימְנֵי הַנִּיקוּד הָאֲחֵרִים מְכוּסִים בְּשֵׁרִיד שֶׁל דָּף הַנִּייר.
- 4 הַתִּיבוֹת 'וְתַחַת כָּל אֲרָעָא' וְאַרְבַּע הָאוֹתִיוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, 'וְתַדְקִי' שֶׁל הַתִּיבָה שֶׁאֲחֵרֶיהֶן מְכוּסוֹת בְּשֵׁרִיד שֶׁל דָּף הַנִּייר.
- 5 קֶרַע בְּדָף. 6 קֶרַע בְּדָף.
- 7 חֲלִיקֵהֶן הָעֲלִיוֹנִים שֶׁל אוֹתִיוֹתֶיהָ שֶׁל תִּיבָה זֹאת וְסִימְנֵי הַנִּיקוּד שֶׁמַּעֲלֶיהָ אֵינֶם, מִחֲמַת קֶרַע.
- 8 מְסִימְנֵי הַנִּיקוּד שֶׁמַּעַל תִּיבָה זֹאת שֶׁרֶד רַק סִימָן הַשּׁוּאָה שֶׁמַּעַל הוּ'; סִימְנֵי הַנִּיקוּד הָאֲחֵרִים אֵינֶם, מִחֲמַת קֶרַע.
- 9 שְׁלוֹשׁ הָאוֹתִיוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁל תִּיבָה זֹאת, 'וְרִב', מְכוּסוֹת בְּשֵׁרִיד שֶׁל דָּף הַנִּייר.
- 10 רָאָה לְעִיל, פֶּרֶק א. 11 ב"ל, עמ' 24.
- 12 לְפִי שִׁיטַּתְנוּ בְּחִיבוּר זֶה דִּינָם שֶׁל חִילוּפֵי כְּתִיב בְּאִימוֹת הַקְּרִיאָה כְּדִין חִילוּפֵי נִיקוּד.
- 13 הַשּׁוּאָה קִדְמָאִי בְּתַרְגּוּם אוֹנְקְלוֹס לְדַבְרִים י, 10.

הוספות ותיקונים

1. זריות אחדות בניקודו של כתב־היד:

(א) ב, 26: בִּלְטָשְׁצָר. מעל ה'ט' בא סימן שאינו רגיל, הדומה לסימן הרפיון ('קיפאי'). בכתובים אחרים שבהם באה תיבה זאת בכה"י אין סימן זה מופיע.

(ב) ב, 47: לִמְגְלִי (נה"מ: לִמְגְלָא): כל' חירק כמקבילו של שווא טברני (שלא לפני י'), ואיני יודע לתופעה זאת אחיות בכה"י. – החילוף שבין כה"י לבין נה"מ בניקודה של המ' (פתח לעומת חירק בהברה סגורה שאינה מוטעמת) הוא תופעה אופיינית למסורת הבבלית, העברית והארמית. ואפשר נשתבש כאן הנקדן, וניקד את התיבה כצורת בינוני של בנין פֻּעַל (מְגַלִּי) ולא כצורת מקור של בנין קל. (ג) ג, 10: לִצְלִיָּם. הפתח שמעל המ' מקורו ככל הנראה בטעות.

(ד) ד, 27: הִדְרִי. מעל הר' צירי – ככל הנראה, בטעות, במקום חירק.

(ה) ז, 7: פִּרְלָלִי לִיָּהּ. מעל הל' בא סימן הדומה לסימן החולם הבבלי, אבל אינו שווה לו, ואיני יכול לפרנס לו הסבר של ממש. כלום מקורו בטעות, או שמא ביקש הנקדן לציין, שעל הקורא להקפיד על נתינת רווח "בין הדבקים", בין הל' של 'פרול' לבין הל' של 'ליה'?
2. לפרק ג, (1), (ה): לתיבות שבהן מצויים סימני ניקוד בבלי וסימני ניקוד טברני כאחד יש להוסיף שְׂרִי (ב, 22; נה"מ: שְׂרָא); וּלְצִלִּים דִּהְבָּא (ג, 14).
3. שם, שם: השם 'ועבד גו' בא בכתובים ג: 19, 20, 22 ללא פתח טברני מתחת לו' (בכתובים אלה אף באה י' אחרי הב', ומעל הג' אין סימן הריפוי בא; בכתוב ג, 22 בא סימן הריפוי מעל הד').
4. לפרק ג, (4), (אא), (2): תיבה נוספת שבה לפנינו צירי בניקוד כה"י כמקבילו של חירק טברני היא אֵאִמְתָּנִי (ו, 19; בפסוק זה אין התיבה באה בנה"מ, אבל בכתוב ו, 7 ניקודה הוא אֵאִמְתָּנִי).
5. שם, שם, (גג), (2): ניקודה של התיבה 'וני' בכתוב ג, 5 אינו מחזור כל הצורך; נראה לומר, שסימן הניקוד שמעל הו' הוא שווא, אבל אפשר גם להניח שסימן של קמץ כאן, שזרועו התחנתנה ניטשטשה.

רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים

- W. Baumgartner, *Das Aramäische im Buche Daniel*. = באומגרטנר, ארמית = *Zum Alten Testaments und seiner Umwelt*. Leiden, 1959, pp. 68—123.
- L. Koehler—מילון = המילון לארמית מקראית שבתוך
W. Baumgarten, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*.
- A.A. Bevan, *A Short Commentary* = כיוואן
on the Book of Daniel. Cambridge, 1899.
- H. Bauer & P. Leander, *Grammatik des Biblisch-Aramäischen*. = ב"ל =
Halle, 1927.
- A. Bentzen, *Daniel* (Handbuch zum A.T., 19, 1952) = בנצן
H.L. Ginsberg, *Studies in Daniel*. New York, 1948. = ינוברג, מחקרים בדניאל
- G. Dalman, *Grammatik des Jüdisch-Palästinischen Aramäisch*. = דאלמאן
Leipzig, 1905.
- J.B. de Rossi, *Variae Lectiones Veteris Testamenti*. Parma, 1784—1788 = די־רוסי
ייבין, הניקוד הבבלי = ייבין, הניקוד הבבלי ומסורת הלשון המשתקפת ממנו.
ירושלים, תשכ"ח.
- J.A. Montgomery, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel* (ICC). Edinburgh, 1927.
- S. Morag, *Biblical Aramaic in Geonic Babylonia*. *Studies in Egyptology and Linguistics in Honour of H.J. Polotsky*. Jerusalem, 1964, pp. 117—131.
- , הלכות פסוקות = ש' מורג, לתורת ההגה של הארמית הבבליית לפי הניקוד
שבכתב־היד של ס' הלכות פסוקות. לשוננו לב (תשכ"ח), עמ' 67—88.
- , המסורת הטברנית = ש' מורג, המסורת הטברנית של לשון המקרא: הומוגניות
והטרוגיות. פרקים ב (ירושלים, תשל"ב), עמ' 105—144.
- , העברית = ש' מורג, העברית שבפי יהודי תימן. ירושלים, תשכ"ג.
- , הפועל השלם = ש' מורג, הארמית הבבליית במסורת תימן: הפועל השלם. ספר
חנוך ילון, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 181—220.
- , מבוא = סדרי המשנה נזיקין, קדשים, טהרות: כתב־יד בניקוד לפי מסורת תימן.
(מהדורת צילום; ירושלים, תש"ל): דברי מבוא.
- , מערכת התנועות = S. Morag, *Notes on the Vowel System of Babylonian Aramaic as preserved in the Yemenite Tradition*. *Phonetica* 7(1962), pp. 217—239.
- פורת, ל"ח = א' פורת: לשון חכמים לפי מסורות בבליות שבכתב־יד ישנים. ירושלים.
תרצ"ח.

R.H. Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*. Oxford, 1929. = צ'ארלס

P. Kahle, *Masoreten des Ostens*. Leipzig, 1913. = קאהלה, מ"א

P. Kahle, *Der masoretische Text des Alten Testaments nach der Ueberlieferung der babylonischen Juden*. Leipzig, 1902. = קאהלה, מ"ט

קוטשר, הלשון = י' קוטשר, הלשון והרקע הלשוני של מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים-המלח. ירושלים, תשי"ט.

B. Kennicott, *Vetus Testamentum Hebraicum cum Variis Lectionibus*. Oxonii, 1776 – 1780. = קניקוט

H.L. Strack, *Grammatik des Biblisch-Aramäischen*. München, 1911. = שטראק

מפתחות

שורק כמקבילו של קמץ סברני בהברה סגור
רה בלתי־מוטעמת (בתיבות ארמיות) 15,

61, 48

שורק מעל ו' סופית 32

התנועה שלפני גרונית 48

תנועת־עזר a אחרי גרונית 52

ניקוד בבלי וניקוד סברני בה תיבה 31, 32, 64

ניקוד בבלי של התרגומים 50

ניקוד סברני: ר' דגושה 31, 32, 52

ניקוד סברני לצורך תיקון הניקוד הבבלי 32

ניקודו של שם היה 33

ב. ענייני תצורה

בינוני מיועצ צמוד כינוי־הגוף 25

גווי־צורנים (allomorphs) 42

המרת צורות ארמיות בצורות עבריות 34, 51

ראה גם: תצורה ארמית על דרך העברית

הווגי: המרתו בצורת הריבוי 35, 38, 59

הווגי: צמצום השימוש בו בארמית הבינונית 35

חילוף בין בינוני פועל לבינוני פעול 34

חילוף בין צורת שם התואר לבין צורת הבינוני

34

חילופי בניינים 24, 34, 36, 37, 38, 60

חילופי יחיד ורבים 35

חילופי יחיד ורבים בכינוי הצמוד 34

חילופי משקלים בעבר של בניין קל 49

חילופי משקלים בבינוני של בניין קל 43

חילופי משקלים בשם העצם הארמי 55

חילופי משקלים בשם העצם העברי 43—44

חילופי שורשים 38

הכינוי הצמוד 24, 34

כינוי הרמז 22

'העתיד המהופך' 41

צורות 'קטול' (משקל שמות עצם) 26 הע' 43

שם העצם: צורת הנסמך בצורת המוכרת 41

תארי הייחוס: '—ים' / '—ים' 27

תצורה ארמית על דרך העברית 52, 53, 54, 55,

הע' 175

ראה גם: המרת צורות ארמיות בצורות עב־

ריות

המפתחות כוללים רק עניינים וצורות, אשר
תוכן העניינים לא יעמיד את הקורא עליהם.

עניינים הבאים פעמים אחדות בעמוד — צוינה
לגביהם רק היקרות אחת.

לצורך סידורם האלפביתי של הערכים, אין ה־א
הידיעה נמנית.

א. ענייני ניקוד והגייה

הטעמה 40, 41

היבדלות 20

הכפלה תניינית 51

חוק פיליפי 40

ניקוד א"י 44

ניקוד בבלי

גרוניות בשווא נח 40, 48

ד־תנועות, כיווצן 48

הארכת התנועה כתמורה לדיגוש הגרונית 52

הארכת התנועה כתמורה לדיגוש ה' 52

ו' חיבור חרוקה לפני שווא 64

חולם כמקבילו של קמץ סברני בהברה סגורה

בלתי־מוטעמת 40

חולם שהוא תולדות u: קיומו בצורות הריבוי

והנטיה 41, 49

חירק בח' כמקבילו של סגול סברני 49

חירק כמקבילו של חטף סברני בעיצור גרוני

תחילי (בתיבות ארמיות) 47

חירק כמקבילו של פתח סברני בהברה סגורה

בלתי־מוטעמת (בתיבות ארמיות) 47

חירק כמקבילו של צירי סברני (בתיבות אר־

מיות) 47

חירק כמקבילו של שווא סברני 39, 64

פתח כמקבילו של חטף־פתח סברני 39

פתח כמקבילו של צירי סברני 40, 41

פתח תמורת קמץ היסטורי בהברה פתוחה

שלפני הברה סופית פתוחה (בתיבות אר־

מיות) 32, 46

צירי כמקבילו של חטף־סגול סברני 14, 47

צירי כמקבילו של חירק סברני (בתיבות אר־

מיות) 46, 53, 64

צירי כמקבילו של פתח סברני 43

שווא כמקבילו של חטף־סגול סברני 39

ג. ענייני תחביר וסימנטיקה

אליפסיס: ראה השמט
 'בחון' (ירמ'ו, 27) 26 הע' 43
 'מבצר' (ירמ'ו, 27) 26 הע' 43
 בניין הפעיל לציון תכונה או מצב 36 הע' 72
 'הגדיל' 20—21, 30
 גרירה 28, 29, 60
 הפסק 41, 42
 התאם בין מינו של הכינוי הצמוד לבין מינו של הפועל 24
 הקשר 42, 45
 השמט 21, 30, 37 הע' 74, 38
 התאם בין הנושא לנושא 21
 חילוף שבין עבר לבינוני 33, 34, 35
 יידוע הנסמך 39
 יידוע, העדרו 45
 'פַעַל' לציון הזמן 29
 מיטאפורה 35 הע' 71, 36 הע' 74, 38
 'מלא': צורת המקור של בניין קל 36
 'מלא': צורת המקור של בניין פֶעַל 36
 'מלא יד' 36 הע' 74
 מלית היחס כ': שימושה לציון השיווי בזמן 28—29
 מלית היחס 'על' 28
 מקור מוחלט אחרי הפועל 25—27
 סגנון 25, 26, 28, 33
 "סמיכות" של שם לפועל 39
 'צִרְף' (ירמ'ו, 29) 26 הע' 43
 ראייה < שמירה והתגוננות 26 הע' 43
 'השיב חרפה' / 'שם חרפה' 18
 'שלוה' 19, 58

ד. כתב־יד, מגילות ים־המלח, מסורות לשון, מסורה ונוסח, להגים וטיפוסי לשון של הארמית, תולדות העברית

ארמית א"י 15 הע' 6
 ארמית בבליה 44, 46, 51, 57
 ראה גם: מסורת הארמית הבבליה של יהודי תימן
 ארמית בינונית 24, 35, 57, 59
 ארמית גלילית 18 הע' 14
 ארמית חדשה 51
 ארמית, להגים 54, 55
 ארמית מזרחית 15 הע' 6, 54
 ארמית נוצרית 18 הע' 14
 ארמית תדמורית 18 הע' 14
 ארמית התרגום 22 הע' 25, 23 הע' 32, 24 הע'

34, 46 הע' 117, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57,

61, 63

כתב־יד קאופמן 45

כתב־יד בבלים של חלקי המקרא הארמיים
 ראה: המסורת הבבליה של הארמית המקראית.

כתב־יד של מקרא 14 הע' 5, 16 הע' 8, 17 הע' 13, 18 הע' 15, 20 הע' 17 ו־18, 21 הע' 22, 23 ו־27, 23 הע' 29, 24 הע' 36, 33, 35 הע' 70, 55 הע' 170, 63

כתיב וקרי 16, 49 הע' 131, 54, 59

כתיב אותיות כפולות 23

לשון המקרא המאוחרת 14 הע' 5, 19 הע' 16, 21, 27, 28, 29, 37, 38, 58, 59, 62

לשון הפיוט 42

מגילות ים־המלח 17 הע' 14, 21 הע' 21, 37 הע' 62, 56, 42, 76

מנדעית 44

מלים עבריות ששתקעו בידיש 41 הע' 91
 מסורה

סבירין 31 הע' 52

רווח "בין הדבקים" 64

מסורות העדות 41, 42, 44

מסורת הארמית הבבליה של יהודי תימן 46, 51 הע' 144, 56 הע' 177

המסורת הבבליה של הארמית המקראית 48, 49, 50, 51, 52 הע' 155, 53 הע' 161, 54, 55 הע' 176, 61, 62

המסורת הבבליה של לשון חכמים 42, 43, 44
 מסורת לשון חכמים של יהודי בבל (של ימינו) 41 הע' 91

מסורת לשון חכמים של יהודי תימן 43, 44, 52 הע' 153

סורית 23 הע' 32, 47

ערבית, להגים 35 הע' 69

תעתיקים 42

lectio difficilior 19, 22, 31, 52

ה. שינויי גרסה ונקוד שיש בהם
 ענין מיוחד (מבחר)

בעת שמוכאות שתי גרסאות מקבילות, הראשונה היא גרסת המסורה והשנייה — הגרסה שבכתב־היד, שניקודו הובא כאן בסימנים סברניים.

וְתַרְעָ : וְתַרְעָ (ב, 40) 34

מהלכין (ג, 25) 32, 34, 59

45	מַלְכִּיּוֹת / מַלְכִּיּוֹת (ח, 22)	22	עֲנִין / עֲנִין (ד, 24)
37	לְכָלֵּא / לְכָלֵּא (ט, 24)	29	לְקִימָה קָים / לְקִימָה קָים (ו, 8)
44	וְגִיתוֹ / וְגִיתוֹ (י, 6)	24	בְּחִיוֹ / בְּחִיוֹ (ז, 13)
25 – 24	וְהַיְלִדָּה / וְהַיְלִדָּה (א, 6)	60,35	נִדְנָה / נִדְנָה (ו, 15)
38	וְכָלָה / וְכָלָה (יא, 16)	30	קִאֲמִיא / קִמִּיא (ו, 16)
38	וְיַעַר כָּחוֹ / וְיַעַר כָּחוֹ (יא, 25)	60,36	מַצְעִירָה / מַצְעִירָה (ח, 9)
44	בְּחֵי הָעוֹלָם / בְּחֵי הָעוֹלָם (יב, 7)	36	וְתַפֵּל / וְתַפֵּל (ח, 10)
		36	תַּת וְקִדָּשׁ / תַּת וְקִדָּשׁ (ח, 13)

צילומי כתבי-היד

דניאל

1 בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא גבוכדנאצר
 מלך בבל ירושלם ויצר עליה : פי אסנה אתלטה מן מלך יהויקים
 מלך יהודה ואפא בכת נצר מלך באבל ירושלם פחאצרהא :
 2 ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלים
 וביאם ארץ שנער בית אלהיו ואת הכלים הביא בית אוצר
 אלהיו : פאצפרה אלה ביהויקים מלך יהודה ובבעץ אניה בית
 אלה פאתא בהא בלד שנער בית מעבודה ולאניה אתא בהא
 3 כדאניה מעבודה : ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני
 ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים : ואמר למלך אשפנז
 רייס כדמה באן יאתי מן בני אסר איל ומן נסל למלך ולבטארוקה :
 4 ילדים אשר אין בהם כל מאוס וטובי מראה ומשכילים בכל
 חכמה וידע דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל
 המלך וללמדם קפר ולשון כשדים : בשבאב ליס פיהם שיא
 מן לעב וחסני למניצר וקד אטלעו פיכל עלם ויעלמון א'
 מערפה ויפה מוטא ומן פיהם קוה אן יקימו פיהיכל למלך
 5 ואן יעלמהם כט לכסדאניין ולגוהם : וימן להם המלך וימר
 יום ביומו מפת בג המלך ומיין משתיו ולגדלם שנים שלש
 ומקצתם יעמדו לפני המלך : וויצף להם למלך גארי יום ביום מן

כנז

כבזה ואומה וכמר שרבה ואן ירבוך כדאך תלאת סנין פאדא
אנקצות יקפון בין ידי למלך : ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה
מישאל ועזריה : פנאן פיהם מן בני יהודה דניאל חנניה מישא
ועזריה : וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל ב
בלטשאצר ולחנניה שדך חמישאל מישך ולעזריה עבד נגו :
פלךבהם רייס לכדם לקאבא פאמא דניא בלטשצר וחנניה
שדך ומישא מישך ועזריה עביר נגו : וישם דניאל על
לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וכיין משתיר ויבקש
משר הסריסים אשר לא יתגאל : פויצע דניאל פי נפסו
אן לא יתלוות בשירמן כבד למלך וארמיה וכמר שרבה פלאתם
מן רייס לכרם אן לא ילזמה דרך : ויתן האלהים את דניאל
לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים : פרזקה ללה חצאא
ורחמה ענדה : ויאמור שר הסריסים לדניאל ירא אני את
אדני המלך אשר מנה את מאכלכם ואת משתיתכם אשר לסת
יראה את פניכם זעפים מן הילדים אשר כגילכם וחיבתם את
ראשי למלך : פקא רייס לכדם לדניא כאף אנא מן סייד
למלך אדי ועף מאכלכם ומשרבכם אדי יעצר וגוהכם עא
בסין מן אשיבאב אדי הם אקראנכם פתלאטרו בראשי ללמלך :
ויאמר דניאל אל המלצר אשר מנה שר הסריסים על דניאל

חנניה

חֲנֻנֶה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזָרָהּ : פָּקַד רַחֲמָאֵל לְאַבְרָהָם אֱלֹהֵי וְלֹאֵה רֵיִשׁ
 אֲכֹדֶם עָלַי דַּעַל חֲנֻנִיה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזָרָהּ : נִסְתָּאת אֶת עֲבָדֶיךָ יָמִים
 עֲשֻׂרָה וַתִּתֵּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרִיעִים וְנִאֲכָלָהּ וּמִים וְנִשְׁתָּהּ : אִמְתַּחֲזָן
 עֲבִידֶךָ עֲשֻׂרָה אִיָּאִם יַעֲטֹנָא פִּיהָ מִן לֶחֶבֶב מֵא נֹאמֵל וּמִן אֵל
 מֵא מֵא נִשְׁרַב : וַיִּרְאוּ לְפָנֶיךָ מֵרָאִינוּ וּמֵרָאֵה הַיְלָדִים הָאֻכְלִים
 אֶת פֶּתַח בֵּג הַמֶּלֶךְ וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם עֲבָדֶיךָ : פִּתְתִּי יוֹךְ
 קַחֲנָתָנָא וְסַחֲנָה לְשִׁבְאָב אֲכָלִי טַעַם לְמֶלֶךְ וְאֶרְמָה וְכַחֲסָב מֵא
 תִּרְאֶה אֶסְתַּעֲמִלָּה מִעַ עֲבִידֶךָ : וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדַבָּר הַזֶּה וַיָּנֻסֻם
 יָמִים עֲשֻׂרָה : פָּקַד מִנֵּהֶם קוֹלָהֶם הוּא וְאִמְתַּחֲנָהֶם עֲשֻׂרָה
 אִיָּאִם : וּמִקְצֵת יָמִים עֲשֻׂרָה נִרְאֶה מֵרָאֵהֶם טוֹב וְכִרְיָא פֶּשֶׁר
 מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֻכְלִים אֶת פֶּתַח בֵּג הַמֶּלֶךְ : פִּלְמָא אֲנִקְצִית עֲשֻׂרָה
 אִיָּאִם תִּבְיִינָת סַחֲנָתָהֶם צִבְיָה וְאֶבְרָהָמָה צִכְמָה אֲכֹדֶר מִן
 לְשִׁבְאָב אֲכָלִי טַעַם לְמֶלֶךְ וְאֶרְמָה : וַיְהִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁאָא אֶת
 פֶּתַח בֵּגָם וַיֵּין מִשְׁתֵּיהֶם וַתֵּן לָהֶם זֵרַעִים : פִּכְאָן לְאַבְרָהָם יֹאכֹר
 לְנַפְסָה כְּבָדָהֶם וְאֶרְמָהֶם וְכֹמֶר עוֹרְבָהֶם וַיַּעֲטֵהֶם חֲבֹבָא : ו
 וְהַיְלָדִים הָאֵלֶּה אַרְבַּעַתָּם נָתַן לָהֶם הָאֱלֹהִים מִדַּע יְהִי שְׂכָל בְּמִן
 קֶפֶר וְחִכְמָה וְדִנְיָאֵל הַבֵּין בְּכָל חֲזֹן וְחִלְמוֹת : וְהָאֵלִי לְשִׁבְאָב
 לְאַרְבַּעַה רִזְקָהֶם לָלֶה מִעֲרֵפָה וְעַקֵּל פִּי כָל כְּתָאב וְחִכְמָה
 וַיַּפְעִלָהֶם דִּנְיָאֵל בְּכָל חֵלֶם וְרוּיָא : וְלִמְקַצֵּת הַיָּמִים אֲשֶׁר אָמַר

המלך

הַמֶּלֶךְ לְהֵבִיאֵם עֵשׂוֹר הַקְּרִיסִים לִפְנֵי גְבוּד־נִצָּךְ : וְלִמָּא אֲנִקְצֹדֹת
לְאִי־אִם אֲדִי אֲגַלְהֶם לְמֹדֶךְ אִי אֵן יִחַצְרוּ פִּאֲחֲצֹהֶם רִיִּים לְכֹדֶם בֵּין יְדֵי־
בִּכְת נִצֹר : וַיִּדְבֹּךְ אֶתְּךָ הַמֶּלֶךְ וְלֹא נִמְצָא מִכְלִים פִּדְנִיָּא חֲנֻנִיָּה מִי־שֶׁאֵל
19 וְעֲזָרִיָּה וַיַּעֲמִדּוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ : פִּכְלִמָהֶם לְמֹדֶךְ וְלֹם יִגְרַם מִי־עוֹדֶם נִסְתָּר
20 דִּכְלָ חֲנֻנִיָּה מִי־שֶׁאֵל וְעֲזָרִיָּה פִּאֲחֲצֹהֶם חֲצֹהֶתָהּ : וְכָל דְּבַר חֲכָמָתָהּ בֵּינָהּ אֲשֶׁר
פָּקַדְשׁ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצָאֵם עֵשׂוֹר יְדוֹת עַל כָּל הַחֲרָטְמִים הָאֲשֵׁפִים אֲשֶׁר
בְּכָל מַלְכוּתָהּ : וְכָל אִמֹר וְחִכְמָא וְפֶהֶם לְתַמְסָה מֵהֶם לְמֹדֶךְ וְגִרְהֶם פִּיהָ
עֲשִׂרָה אֲצֵעָאֶךְ עַל־סֵאִיר לְחִכְמָא וְלִמְנַגֵּמִין אֲדִי־פִי־גִמִּיעַ מִמְלֹכְתָהּ :
21 וְהָיָה יִדְנִיָּא עַד שְׁנַת אַחַת לְכֹדֶשׁ הַמֶּלֶךְ : פִּאֲקֹאֶם דִּנְיָא אִי סִנַּת אַחֲדִי עֵשׂוֹר
לְכֹדֶשׁ לְמֹדֶךְ : וְשְׁנַת שְׁתֵּים לְמַלְכוּת גְּבוּד־נִצָּךְ חֲלָם גְּבֻד־נִצָּךְ
1 חֲלָמוֹת וְגִתְפָּעִם רוּחוֹ וַיִּשְׁתָּו נְהִיָּתָה עֲלָיו : וְפִי אִסְנָה לְתַלְמִינָה מִן מֹלֶךְ
2 בִּכְת נִצֹר רֵאֵא חֲלָמָא פִּכְרָב רוּחָהּ וְתַנְגֵּן נִמְמָה : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְקֹרָא
לְחֲרָטְמִים וְלְאֲשֵׁפִים וְלְמַכְשָׁפִים וְלְכַשְׂדִּים לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ חֲלָמָתָהּ
וַיָּבִיאוּ וַיַּעֲמִדּוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ : פִּאֲמֹר בֵּאֵן יִדְעָא בְּאִחְכָּמָא וְלִמְנַגֵּמִין
3 וְלִסְחָרָה וְלִסְרַאֲבִין לִיעֲרָפֹנָה רִיִּיָּהּ פִּגְמָא וּוְקִפּוֹ בֵּין יִדְיָה : וַיֹּאמֶר
לְהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלָם חֲלָמָתִי וְתַפְּעִם רוּחִי לִדְעָתָהּ חֲלָם : פִּקֵּא לְהֶם
4 לִי־יָד קֹרֵאֵת רִיִּיָּהּ פִּכְרָב רוּחִי אִי־אֲעֲרֹפָה : וַיִּדְבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לְמֶלֶךְ
אַרְמִיָּת מֶלֶךְ לְעֶלְמִין תִּי אֲמֹר חֲלָמָא לְעִבְרִיָּהּ וְפִשְׁרָא נְחוּא :
פִּכְלִמָהּ בְּאִנְטִיָּה אִמָּא לְהָ בִּקֵּא לְמֹדֶךְ קֵל אֲרִיָּה לְעִבְרִין וְנִכְבֵּר

בְּתַפְסִירָהּ :

בתפסירהא : ענה מלכא ואמר לכשדיא מלתא מגי אזרא הן לא
 תהודעו עני חלמא ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון גולי יתשמוין :
 אגאבהס וקא קד גד מני לאמר באנכם אן לס תערפוני ארויא ותפסירהא
 אעצא תפעלון וביותכם צואפי יתציירון : והן חלמא ופשרה תהחון
 מתנן וגבזבה ויכר שגיא תקבלון מזקדמי להן חלמא ופשרה החוני : ואן
 ארויא ותפסירהא תכבדון הבאת וגואיז וקאר ועז כבד תרפעון מן קדאמי
 לדאך ארויא ותפסירהא אכברוני : עני תענות ואמרין מלכא חלמא ואמר
 לעבדוהי ופשרה גהחון : אגאבה תאניה וקא אמלך יקול ארויא פנכברה
 בתפסירהא : ענה מלכא ואמר מדי עיכידע אנה די עדנא אנתון זבנין כל
 קבל די חזיתון די אזרא מגי מלתא : אגאבהס וקא אנני לאעלם יקינא :
 אנכם אנמא תשתרון סאעתכם ודאך למאראיתם גד לאמר מני : די
 החלמא לא תהודעני חדא היא דתכון ומלה כדבה וישחיתתה הזמנתון
 למימר קדמי עד די עדנה יעוניה להן חלמא אמרו לי ואנכדעדי פשרה
 תהחוני : באנכם אן לס תערפוני ארויא פסבילכם ואחד ואנמא אעתדתם
 כלאם כדב וזור אן תקולוה בין ידי אי אן תתגור אסאעה ותנגלי לכן
 קולו לי ראת ארויא חתי אעלם אנכם צאדקיין פי אכבארי בתפסירהא :
 עני כשדיא קדם מלכא ואמרין לא איתי אנשי על יבשתא די מלת מלכא
 יוכל להחיה פל קבל די כל מלך רב ושלט מלה כדנה לא שאל לכל חרטס
 ואישא וכשודי : אגאבהס אכסראנין בחצרה אמלך וקא לים : יסאן עלי
 אארץ יקד אן יכבר במא קא אמלך ודאך אן כל מלך גליל וסדטאן
 לס יסא קט מתל הדא אקול לאי חכים או מנגם או כסראני : ומלתא
 די מלכא שאל יקירה ואחרן לא איתי די יחוינה קדם מלכא

א
ד

5

6

7

8

9

הזמנתון

א
ד

10

11

ויהי היום קרם מלכא להן חלם קרם מלכא להן
 עתה כדליתא ליה חתונה ואלהם ארץ ים ענה
 למלך עדיד וליס אבד סוואנה יקדד אץ יכבר
 במחלל למלך לא למלחמה ארץ לים מסכנהם
 מע אלהם כל קביל רנה מלכא בנס וקצח סגי
 ואמר להופדא לכל חמיבבלו פענדראך
 שחט למלך וצבט גרדא ואמר בנותי גמול
 חכמה בארץ יתה נפיקת וחכימיה מתקטין
 ובעורניאל חכמה ליתקטלה ופדג לתוקיע
 בראך והורא יקתלון אחכמה ובאר רכיאר
 ואחכמה אץ יקתלון
 בחדין
 ויהי היום עיטא וטענים לארץ רבטבחה
 רי מלכא רי נפיק לקטלה להפמיבבלו חניר
 דפענטי לקינה לי ארץ רי ים קדחמי למלך
 ארץ נפד אץ יקתל חכמה בארץ עני ואמר
 לארץ שליטא רי מלכא על מה רתא מהחנה
 מוז קרם מלכא חירין מלכא הורע ארץ לרין
 יסלה ויול עלי מארדא ואמר חתמך עכ
 למלך חניר ערפה ארץ לקינה ויניח ער
 ובעא מן מלכא רי דמך יתכן ליה ופער

להחזיקה למלכה: כתסבברניל לי אן סלמך
 חזנינדרה חבלה חתי ערמה לרוע ותכסיונה
 בארץ רניאל לביתה חזל ורחנניה מישה
 ועזריה חבלה מילתה חזל: חנינך צהר
 רניאל לי ביתה וערך חכניה מישה לו עזריה
 חננח חבה לקנה: ורחמיך למבע: מן קדס אלה
 עשה על רשע רנארי: לה יהוה ברוך רנאל וחבלה
 עם שאר חכימי בבל: ורחמיך: ילתמסו
 לרחמה מן ענר לרב כיהרי: ללח יהלכו
 רניאל וחנח חבה מעבדקי חכמה באבול ארץ
 לרניאל בחזון ארי ליליה לרנאגלי ארץ רניאל
 בריך לה אלה שמיא: חנינך כשח אלה ושלך לט
 לרניאל כירייה לליל כסבח רניאל רב לטמא:
 עני רניאל ורחמיך להוי שמיא רי אלה א מברך
 מן עלמא ועד עלמא רי חלמתה וגבורתה
 רי ליה היא: בחזק לי כוח אסם אלה מברכה
 מן חול לעלם לי חכמה ארי לחכמה וגבורה
 לה: והוא מה שני עירייה ורחמינה מהע ימליך
 ומהקים מלכין יהי חלמתה לחכימין ומנרעה
 ליה עינינה: והו מגיד לחוק את ולא חמון עחזל

מלך

פני

22

23

24

25

מלך ונאצב מלך מעטי להכמה לאחכמה
והעלם לעהרפי שרהם הואגלי עמי קתא ומסתרתה
העמלאבח שוה ונהורא עמיה שלי ודו כי
כחשף לעמיקאת ולמסתוראת יעלס מא כי
לצלמאת ולגור סהכז ענדהולך חלה אבהתי
מהורדי ושל שבה הנחרי חוכמתה וגבורתה
יהבתלי וכעץ הורעתני ריבעינא מיכר דימלת
מלכא הורעתנא לך יתאה אבהינא שאכר
מלכה למא קר רדתני מן אחכמה וגבדרוה
ולאף ער כתני מא סאתך ותי מסלה למלך
כל קביל רנא רניא על עלהריון
די מני מלכא להובר א לחכימי בבל חזל ופיץ
אמר ליה לחכימי בבל אלתא ובר העילני קדם
מלכא ופשי לא למלכא אחויי כעבר דלך נהר
וניל לי אריוך לרי ולאה למלך ליביר חכמה
באבל פק ליה לאתהלך אחרא מנהם ארבידני
לי למלך אערקה לרויח ותמסירה
איריץ אריוך בהתבהלא הנעל לרנין
קדם מלכא ופיץ אמר ליה רי עשכית גבד
די מן בני גלותא רי יהוירי פשרה למלכא

יהודע: חנינך במבחרך הרב לרצונך
 לי אמר וקללה אני וגרת רחל מן ההלל אלהיה
 ליהודי וכבר חנה יערה אמר לאיית ותפסי ילדיה
 עני מלכא ואמר לרניאל רי שמה בלתי שיהי
 האיתך כהיל להודעו תני חלמא דר' יצחק וקשריה
 פאפודיה אמר וקל יארניא לרי לך פלג
 שער הל תקדרר חן תעדקני לריוח אתי דחיתה
 ותפסידהא עני רניאל קרם מלכא ואמר דזה
 רי מלכא שחיל ללא חכימין השכיז חרשו חן
 גדרין יכליך להוואה למלכא אגאבה רניאל
 וקלסר לרי לתמס אמר לא חכמה ולמנגמין
 ופסדא חנין ולחכמה יקדרון חן יפברוז כה
 בדס איתי חל פשמה גלי רדין והודע למלכא
 נבוכד נצר מאווא להוי באחרית חלמיה
 חלמך וחזוי רישך על משכבך רנא הוא רבן
 לזאה לרי כי אסמא וכאשך להסדאך ערה
 בכת נצר מאו סיכוז כי חכר לדמאן חלמיה
 ומה נלדנה עינאך עלי מינגעך הוה רי
 חקולה: ^{אנא} חנתא מלכא רע
 רעיונך על משכבך סליא מאו ולהוי אחר

26

27

28

29

דָּבָהּ וּגְלִית רָצִית הוֹדַעַךְ מֵאֲדִי לֵהוּא " יֵא אִיהָא אִמְךָ
 כִּאֵן אִפְכֵאֲרֵךְ קִבֵּל נֹמֵךְ חֵלֵת פִּי מֵא יִכּוֹן בַּעַד הָדָא
 לֹאִיאִם פִּאסְעֵפֶךְ כִּאֲשֵׁךְ לֹאסְרֵאֲר בִּאֵן עֲרֵפֶךְ דִּלְךָ "
 וְאַנְהָ לֹא בְחֻכְמָהּ דִּי אִיתִי בִּי מִן כָּל חֵיִיא רָצִית דָּבָהּ גַּלְ
 לִי לֵהֵן עַל דְּבִרְתִּי דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַעֵן וְרַעֲיוֹנֵי
 לְבָבְךָ תִּנְדַּע' וְאַנִּי פִלִּים אַחֲכִם אֲנִיאם כִּשְׁףִי לִי הָדָא אֲ
 לִסְרֵךְ לִכֵּן בִּסְבֵּב אֲדִי יַעֲרֹפּוֹן לְמַלְךְ אֶתְפַּסִּיר וְלִכִּי תַעֲרֹף
 מֵרֵאד נִפְסֵךְ "

אֲנִיָּה מַלְכָּא חֲדָה הָיִית וְאֶלֹי צִלְם חַד שְׂגִיָּא צִלְמָא
 דִּכֵּן רַב וְחִוּוּה יִתִּיר קִיאָם לְקַבְּלֵךְ וְרוּחַ דְּחִיל " יֵא אִיהָ
 לְמַלְךְ רֵאִית כִּאֲנֵךְ מִתְבַּצֵּר פִּאדִי בַצֵּנִם עֲצִים דִּאֵן
 אֲצֵנִם כְּבִיד לֵה בִּהְגָה כְּתִירָה וְהוּ קִיאִם אִמְמֵאֵךְ וְלִרֵי
 דִּיעָה הָאֵלִיה " הָיִיא צִלְמָא רֵאֲשִׁיה דִּי דְּהַב טֹב חֲדָוְרֵי
 וְדִרְעוּהִי דִּי כִסֶּף מַעֲוֵהִי וְיִרְכָּתֶיהָ דִּי נָחֵשׁ " דִּלְךָ אֲצֵנִם
 רֵאִסָּה מִן דְּהַב כֹּאֵץ צִדְרָה וְדִרְאֵעִיה מִן פִּצְהָ בִטְנָה
 וְאִפְכֵאֲרֵיה מִן נַחֲאִם " שְׂקוּהִי דִּי פִרְצֵל רִגְלֹוְהִי מִנְהוֹן
 דִּי פִרְצֵל וּמִנְהוֹן דִּי חֶסֶף " סִאקִיָּה מִן חֲרִיד רִגְלֵאֲרֵה
 בַּעַל אֲגִזְאֵהָא מִן חֲרִיד וּבַעֲצֵהָא מִן כֹּזֶף " חֲזִירָה
 הָיִית עַד דִּי הִתְגַּזְרֵת אֲבָן דִּילָא בִּידִין וּמִחֵת לְצִלְמָא

עַל־דְּגֻלוֹתָיִי דִּי־פִרְזָלָא וְחִסְפָּא וְהִדְקָת הַמּוֹזִן " תָּם
 רֵאיוֹת כְּאֵן חָגַר קֵד אֲנִקְטֵעַ לֹא בִיד אַחַד פְּצָרֵב
 דְּאֵךְ לְעֵנִם עַל־י רַגְלֵיהּ לְאִי מִן אַחֲרִיד וְלִכְזָק פ
 פִּרְקָהָא פִּסְקִיט " בְּאֲדִין דְּקוֹ כְּחִלָּה פִּרְזָלָא חִסְפָּא
 נְחֵשׂא כְּסָפָא וְדִהְבָּהּ וְהוּלְפִעוּר מִן אֲדִירֵי קִיט וְנִשְׂא
 הַמּוֹזִן רוּחָא וְכָל־אֲתָר לֹא הִשְׁתַּבַּח לְהוּן וְאֲבָנָא דִּי־
 מִחַת לְצִלְמָא הוּת לְטוֹר רַב וּמִלֵּאת כָּל־אַרְעָא
 חֵיבֵד אֲנִדְקוּ אֲגַמְעִין אַחֲרִיד וְלִכְזָק וְלִנְחָאס וְלִפְנֵה
 וְלִדְהַב וְנִצְאָרו כְּהֵשִׁים מִן בּוֹאֲדָר לְעִיף תָּם חֲמִלָהם
 לְרִיחַ וְלֹם יוֹגֵר לֵהֶם אֲתֵרָא לְבִתָּהּ תָּם אֵן לְחָגַר לְאִי
 לְאִי צָרֵב לְעֵנִם צָאֵר גְּבִלָא עֲטִימָא וּמִלָּא גַמְיַע
 תֵּלַךְ לְאַרְץ " דְּנָה חֲלִמָא וְפִשְׁרָה נִאֲמַר קְדָם
 מֶלֶכָּא " וְאֵר הָדָא לְרוּיָא נִקּוּל תַּפְסִירָהָא
 בֵּין יָדֵי לְמַלְךְ " אֲנִתָּרָה
 מֶלֶכָּא מֶלֶךְ מֶלְכֵיָא דִּי אֱלֹהֵי שְׂמִיָּא מֶלְכֵי־דָא
 חֲסִנָּא וְתִקְפָּא וְיִקְרָא יְהִב לָךְ " יֵא אִיה לְמַלְךְ
 אַנְתָּ מֶלֶךְ לְמִלּוּךְ אִדְ רַב לְסַמָּא לְמֶלֶךְ וְלֹאֲתָק
 וְלֹאֲתֵיִד וְלִכְרִס רִזְקָךְ " וּבְכָל־דִּי דְּאֲרִין בְּנִי־אֲנִשְׁתָּ
 חִילֵת בְּרָא וְעוֹף שְׂמִיָּא יְרֵם בִּי־יָךְ

35

36

37

38

אֲנִתָּה

י

דְּאֲרִין

י

וְהַשְׁלֵטָךְ

42

43

ע
חספה

44

45

וְאַחֲרַיִם עָלֶיךָ לֵאמֹר מִנְהוּן כִּדְלֹ וּמִנְהוּן חֶסֶף נָךְ
 חֶסֶף מִלְכּוּתָהּ תִּהְיֶינָה תִּקְיָנָהּ וּמִיָּנָה תִּהְיֶינָה תִּבְיָנָה
 וְתִהְיֶינָה לְאֵלֶיךָ עַל אֵת מִנְהַח חֲדָרִיר וּמִנְהַח בִּדְחָה
 אֵין יָד בַּעֲץ לֹא מִלְכָּה כְּלֹכָה וּבַעֲצָה מִנְכְּסָה
 רִי חֲדִיתָה כִּדְלֹה מִעֲרַב בָּהּ טִינָה מִתְעַרְבִין
 לְהוֹץ בִּדְרֵעַ אֲנִשָּׁה וְלֹא לְהוֹץ רִבְקָה רִנָּה עֵה
 רִנָּה הִיא כִּדְלֹה לֹא מִתְעַרְבֵּב חֶסֶף טִינָה וְחֶסֶף
 מִחֲדָרִית מִן הַכְּתֻלָּה טִינָה כִּתְּהוּ לֹא הֵן יִכְתְּלוּ
 הוֹלֵהִי בְּלִמְנַחֲסָהּ וְלֹא יִכְתְּלוּ בְּאִכְלִיָּהּ הֵן
 אַחֲרֵי רִיבְּהוּלָּהּ בְּאִכְלָהּ וְלִי מִיָּהוּן רִי מִלְכָּה
 אֵלֶיךָ יָקִים אֱלֹהִים שְׁנֵי מִלְכּוּ יִלְעַלְמִיךָ לֹא
 תִּתְּחַבֵּל מִלְכּוּתָהּ לְעַם הָאָרֶץ לֹא תִשְׁתַּבֵּיךָ
 תִּרְיֶיךָ וְתִסִּיךָ כֹּל אֵלֶיךָ מִלְכּוּתָהּ וְהִיא תִּתְּקֹן
 לְעַלְמָה וּבַעֲדָה מִדְּתָה אֵתֵךְ לֹא מִלְכּוּתֵךְ יָקִים
 לֹא לִסְמָה מִמִּלְכָּה לֹא תִפְסַד לִי אֲרֵהוּ וְלֹא
 יִתְּרָךְ מִלְכָּה לֹא מִה אֲכָרִי כִּהִי תִרְדָּךְ גְּמִיעָהוּ
 לֹא מִלְכָּךְ וְתִסִּיפָהּ וְהִיא תִּתְּבַת לִי אֲרֵהוּ כֹּל קִבְּלָהּ
 רִי חֲדִיתָה רִי מִטּוֹלָה הַתְּגִדְתָּ אֲבָרֵי לִי
 בִּידֵיךָ וְהִדִּיקָתָה כִּדְלֹה נִחַשָּׁה חֶסֶף כֶּסֶף
 וְהִיא אֵלֶיךָ רֵב הוֹדֵינִי לְמִלְכָּה מִלְכָּה לֹא הוֹדֵינִי

אֲחֵרֵי־דָנָה וַיֵּצֵא חֲלֹמָה וּמָה יִמָּץ פְּשָׁלֶיהָ וּדְהָךְ
 בַּיּוֹם הַהוּא מֵאֲרָדִית חֶזְקָהּ הִנֵּק טַעַם מִן אֲבָבֶל
 לְאֲבִיר פֶּדֶךְ אֲחִירֵי וְאֵנָה אִסּוּ וְאֶפְדָּה וְאֵלֶּה
 גְּמֻלָּהּ אָמַר אֵין אֱלֹהִים לְכַבֵּד עֲדָהּ לְמֶלֶךְ מִהָיָה יָכוֹן
 כִּי אֲכַר אֲחִיָּהּ כְּאֵלֶּיָּהּ צָחִיחַ וְתַפְסִידָה צָחִיחַ
 בְּאֵי־יָץ מֶלֶכָּהּ בְּכֹכֶד נֶצֶד נֶכֶן
 עַל אֲחֵרֵי וְלֹא־נִי־הָלָה סִגִּיר וּמִנְחָה וּכְחֹחִין אָמַר
 לְכַסֵּא־לִי־הָיָה חִינִיד וְקַע לְמֶלֶךְ בְּבֵת נֶצֶד עֲרֵי
 וְגַהֵה וּסְגֵר לִרְכִּיל וְהָמַר בְּחֶזֶק תִּקְדְּבֹה הָרָדִיָּה
 וְשִׁמְחִים עֲנִי מֶלֶכָּהּ לִרְנִי־הָלָה וְהָמַר מִן קִשְׁוֹת
 רִי אֱלֹהִים כֹּחַ הָיָה אֱלֹהִים הָלָה־יָץ וְהָמַר מֶלֶכִּי־וְגַלִּי
 לִרְיָיִם יִכְלֹתָ לְמַגְלִי רִדָּה הָרִי־יָץ וְתַסֵּק אֶל־לֹהֶ
 מִן אֲחֵךְ לְצָחִיחַ אֵין רַב־בָּם הֵן אֵלֶּה אֵלֶּה וְסִידֵר
 לְמֶלֶךְ וּבְהַשֵּׁף לְסִידֵר אֵין בְּכֹכֶד אֵין בְּשִׁת
 הָרִי־לִסְרֵי אֲדִי־יָץ מֶלֶכָּהּ לִרְנִי־הָלָה וּמִתְנַץ רַב־בָּן
 סִגִּיָּהּ יִהְיֶה וְהַשְׁלִטָּה עַל־כָּל־מֶדִּינָתָם בְּכָל
 וְכָל סִגִּיָּהּ עַל־כָּל־חֲכִימֵי־בָבֶל חִינִיד כְּתֹר לְמֶלֶךְ
 רִנִּי־הָלָה וְהַבִּלָּה עֲטָהִיחַ כְּפִיסָה גְּלִילָה וְצִלְטָה
 עַל־גְּמִיעַ מִדִּינָה בְּחָבֶל וּמִדָּה עַל־גְּמִיעַ חֲכָמָה
 בְּחָבֶל וְרִנִּי־הָלָה עַל־מֶלֶךְ וּמִנִּי עַל־עֲבִידָתָהּ

יְרֵי מַרְיָנָת בְּבֹל לְשֶׁרֶדֶךְ מִיֶּשֶׁךְ וְעַבְדִּי נָגוֹ וְדַנְיָא
 בְּתִרְעָה מַלְכָּה: תָּם אֲזָרְנִי אֶלֶס לְמַלְךְ אֵין יוֹרֵךְ
 עָלֵי אֶנְמָא מַרְיָנָה בְּהַבֵּל שֶׁרֶדֶךְ מִיֶּשֶׁךְ וְעַבְדִּי
 נָגוֹ וְהַקָּהֶסֶה בְּבֹהֶב לְמַלְךְ:

נְבוֹכַדְנֶצַּר מַלְכָּה עֲבָרָה עָלֶיךָ יְרֵי
 רָהֵב רוֹמִיָּה אֲמִיץ שְׂתִיץ כְּתִיָּה אֲמִיץ עֲשֵׂה
 אֲקִימָה בְּבֹקֶעֶת רֹלָה בְּמַרְיָנָת בְּבֹל: תָּם אֵין
 בְּכַת נְצַר לְמַלְךְ אֲחֵלָה צִנְמָה מִן רָהֵב דְּפַעַד
 סְתִיץ רָחֵעַ וְעַד צִה סְתָה וְנִצְנָה כִּי בְּבֹקֶעֶת
 רֹלָה כִּי מַרְיָנָת בְּבֹל: וְנְבוֹכַדְנֶצַּר מַלְכָּה
 שָׁלַח לְמַלְכָּשׁ לְאַחַשְׁדָּרְכְּנִיָּה סְגִנְיָה וְכַחֲוֹתָה
 אֲרִלְגָּזְרִיָּה גְּרַבְרִיָּה רִתְבְּרִיָּה תַּמְתָּהּ וְכָרִי
 שְׁלֹטוֹנֵי מַרְיָנָתָה לְמִיתִי לְחַנוּכָת צִלְמָה יְרֵי
 הָקִיס נְבוֹכַדְנֶצַּר מַלְכָּה: תָּם חֲנָה בַּעֲתָה לִיחַמֵּן
 לְבִטְיָרָקָה וְלֹא מִדָּה וְלֹא לִפְתָּה וְלֹא חֶפְזָה וְלֹא עֲמָלָה
 וְלֹא כְתָחֵב וְלֹא שְׂרִיץ וְסִיחִיר צִלְמִיץ לְבִלְרָחֵץ
 לִי וְכַחֲרָה לְצִנְסֵי לִרִי נִצְבָּה: בְּהִירִיץ מִתְכַּנְעֵץ
 אֲחַשְׁדָּרְכְּנִיָּה סְגִנְיָה וְכַחֲוֹתָה אֲרִלְגָּזְרִיָּה
 גְּרַבְרִיָּה רִתְבְּרִיָּה תַּמְתָּהּ וְכָרִי שְׁלֹטוֹנֵי מַרְיָנָתָה
 לְחַנוּכָת צִלְמָה יְרֵי הָקִיס נְבוֹכַדְנֶצַּר מַלְכָּה

ע

וְיָמִיץ לִקְבִּיל עֲלֵמָה רִיָּה קִיס נְבוֹכַדְנֶצַּר
וְיִנְיָר חֲגִית מַעֲוָל בְּטִיחָהּ וְלֹא מִדָּה וְלֹא כֹלָה
וְלֹא כֹחַם וְלֹא עֲמָל וְלֹא כֹתָב וְלֹא שְׂרֵיץ וְסִדִּיר
עֲלֵמָה טִיב לְבָרִיחַ לִי וְכִי אֶרְדֵּי לְעֵנִס לֹא יִנְצֵב
בְּכֵת נֶצֶד וּוְקִיבִיץ יִרְיָה וְכִלּוֹדָה קְדִיבָהּ לִי
לְכֹף צִמְדִּיץ עֲמָמִיחַ אֲמָמִיחַ וְלִישְׁנִיחַ וְלֹא מִנְחָה
יִנְאָרִי בַּחוּוָה לְכֵס יִחַ מַעֲשֵׂה שֶׁדֶּשֶׁר לִשְׁעוֹב וְלֹא חֵס
וְאֶהֱלֵל לְאֵלֵהֶם בְּעִירָנָה רִי תִשְׁמַע עֵוֶץ קֵל קֶדְשָׁהּ
מִשְׁרוֹקֵי תֵּחַ קֶדְשׁ סִבְכָּה כְּסִנְתִּירִיץ סֹמֶמְנִי
וְכָל דְּנִי דְמִלֵּחַ תִּכְלֹץ וְתִשְׁעֲרִיץ לְכִילֵס רִהָבָה
רִיָּה קִיס נְבוֹכַדְנֶצַּר מִלְכָּהּ כִּי וְקִתְחֹן תִּסְמַעוֹן
צוֹת אֲבוֹק וְלֹא עֲכָהֶדֶה וְלֹא רֶחַ וְלֹא טִבֵּל וְלֹא צִנְג וְלֹא חִי
וְסִחִיר חֲנוּחַע לְמִלְחָהּ תִּכְדֹּר וְתִסְגֵּר וְלִצְנֵס
לְרֵהֵב לֹא יִנְצֵב בְּכֵת נֶצֶד לְמִלְכָּהּ וְלִמְדָּה לֹא
יִכְלִי וְיִסְגֹּר בֵּה שְׁעָתָה יִתְרַמִּי לְגֹן אֲתוֹן נוֹלָה
יִקְיֹרֶתָהּ וְקִיץ מִנְכֵס לִס יִכְרֵי וְיִסְגֵּר וְלִמְדָּה שְׁעָתָה
יִדְמַחֲבֵה לִי אֲתוֹן לִנְהֹר לְמִתְוִקֶּה כֹּל קְבִיר
רִיָּה בֵּה דְמִנְחָה פְּרִי שְׁמַעִיץ כֹּל עֲמָמִיחַ קֶדְשָׁהּ
קֶדְשָׁהּ מִשְׁרוֹקֵי תֵּחַ קֶדְשׁ סִבְכָּה כְּסִנְתִּירִיץ וְכָל
מִנִּי דְמִלֵּחַ נִכְלִיץ כֹּל עֲמָמִיחַ אֲמָמִיחַ וְלִישְׁנִיחַ ע

סָגְרִין לְעֵלִיס רַהֲבָה רִי הָקִים כְּבוֹכֵר נֶצֶר מַלְכָּה
כַּעֲנַר לֹאן בַּמַּה בַּחֲזִי יִסְמַע גְּמִיעַ אֲשַׁעֲוֹב צוּן
אֲבוֹק וְאֶפְסָחָה וְאֶרֶץ וְאֶטְבֵּל וְאֶזְכָּב וְסִיִּיר
אֲנוּחַע אֲמִלְהֵי מִן וְקָתָה יִכְרוֹן גְּמִיעַ אֲשַׁעֲוֹב
וְאִמְסֹו אֵהֵל לְגִבָּת כִּי סָגְרוֹן לְאֶזְכָּס אֲרֵהֵב
לְרִי נִזְכָּה בִּכְת נֶצֶר אֲמֹלֶךְ כָּל קָבִיל רַנָּה בָּה
דִּימָנָה קָדִיבֹו גִּבְרִין כְּסֵרֵי אִיץ וְאֶכֹּל קֶדֶר צִיִּין
רִי יְהוֹדֵי וְעֶנְדֵּר לֹאן מִן וְקָתָה תִּקְדֵּם קוֹם
כְּסֵרֵי אֲנִיין כְּסֵעֹו וְגִמְדֹו בְּאִי הוֹדֵי עֲנֹו וְאֵמֶרֶן
לְכָבוֹכֵר נֶצֶר מַלְכָּה מַלְכָּה לְעֵלִיִּין חִיִּי בַּחֲזִי
אֲבִתְרוֹ וְקֹאן לְבִכְת נֶצֶר אֲמֹלֶךְ אֲטֵל אֱלֹהֵי בָקָה
אֲמֹלֶךְ אֲנִתָּה מַלְכָּה שְׁמִתָּה טַעֲיִס רִי כָּרִי
אֲנֵשׁ רִי יִשְׁמַע קָל קֶדֶרֶנָּה מִשְׁרֹוֹיִתָּה קִתְּרוֹס
סִבְכָּה כְּסֵנִתִּירִין וְסוֹמִכֻּנִיָּה וְכָל דְּנִי דְּמֶרֶה
יִכּוֹל וְיִסְגּוֹף לְעֵלִיס רַהֲבָה וְמִץ רִי לֵא יִכּוֹל
וְיִסְגּוֹף יִתְרֵמִי לְגֹו אֱתוֹן כּוֹלֵה יִקְיִרְתָּהּ יֵה
חִיָּה אֲמֹלֶךְ אֲנִתָּה אֲמִדָּת בַּחֲזִי כָּל אֲנִסְחִין יִסְמַע
צוֹת אֲבוֹק וְאֶפְסָחָה וְאֶרֶץ וְאֶטְבֵּל וְאֶזְכָּב וְלֵא
וְסִיִּיר אֲנוּחַע אֲמִלְהֵי יִכְרוֹן וְיִסְגֵּר לְאֶזְכָּס אֲרֵהֵב
וְמִץ לֵס יִכְרוֹן וְיִסְגֵּר כִּיר מֵאֲבָה לִי אֲתוֹן אֲנִחַר אֲמִתְמָקָה

8

9

10

11

12

אֵתִי בּוֹבְרִין יְהוֹרֵאִין רִי מְנִיתָה יִתְהוֹז עַל
 יִבִּידַת מְרִינַת בְּבֹל שְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ וְעֵבִיר כָּגֹן
 גּוֹבְרִיָּה אֶלֶךְ לֹא שָׁמוֹ עֲלֶךְ מִלְכָּה טַעֲמִים לֹא לֹהֶךְ
 לֹא פִלְחִין וְלִצְלִים רַהֲבָרִי הִקִּימְתָּה לֹא סָגְרִין
 מוֹגוֹר קוֹם יְהוֹר אֶרֶץ וְלִיתָהֶם עָלֶי אַעֲמַלְמִרְעָה
 בִּאֲבֹל שְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ וְעֵבֶר נָגַם אֹלֵאִיד קוֹם לֹם

13

יִקְבְּלוּ לִלְמֹלֶךְ אַמְרָה מַעֲבֹרָה לֹא יַעֲבְרוּן וְלִצְנַס
 לֹרֶהֶב אֶרֶץ נִצְבֹּתָה לֹא יִסְגְּרוּן לֹהֵי בִּהְרִין כְּבוֹבֶר
 כִּצְרִבֶּלֶךְ וּבַחֲמָה אַמֵּר לֹהֵי יִתְהוֹז לִשְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ
 וְעֵבִיר כָּגֹן בִּהְרִין גּוֹבְרִיָּה אֶלֶךְ הִיתִיו קוֹם
 מִלְכָּה חִינִיד אַמֵּר בְּכַת נִצְר בְּרִגְדָּה וְחִמִּיָּה אֶן

14

יִחַצֵּר שְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ וְעֵבֶר נָגַם הִינִיד אַחֲצִרו
 בִּיִּזְרִיָּה עֲנִי כְּבוֹבֶר נִצְר וְחִמֵּר לֹהֵי הִצְרָה
 שְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ וְעֵבִיר כָּגֹן לֹא לֹהֵי לֹא אֵתִיכּוֹן
 פִּלְחִין וְלִצְלִים רַהֲבָרִי הִקִּימְתָּה לֹא סָגְרִין
 כַּחֲבִתִּי וְקִלְחִים אִיקִינָה יִשְׂרָדֶךְ מִשָּׁךְ וְעֵבֶר
 כָּגֹן לֹמַעֲבֹרִי לִים אַנְתִּם עֲחִבְרוּן וְלִצְנַס לֹרֶהֶב

15

אֶרֶץ נִצְבֹּתָה גִיד סַחְגְרִין כַּעֲזָהֶן אֵתִיכּוֹן עֲתִיוֹן
 רִי בַעֲיֶרֶנָּה רִי תִשְׁמַעוֹן קֹל קִדְנָה מִשְׁדּוֹקִיתָה
 קִתְרוֹם סִבְכָּה פִּסְכֵּתִיִּין וְסוֹמ פִּנְיָה וְכָל־זֶכֶי

דמלא תפלוץ ותסגרוץ לבלמה רי עבדית והץ
לח תסגרוץ בה שעתה תתדמוץ לגו אתוץ כולד:
יקידתו מן הגהלה רי ישיב יכסון מן ידיו לאן
בוכו מסתעריץ כיוקת תסמ עון צות לבוץ
ולע כהרה ולרף ולטבל ולענג ולנחי וסדה
הנואע למלכה יתכרוץ ותסגרוץ ללענס ארי
צנעתה והץ לס תסגרוץ מן סהעתכס ירמא
בכס לי אתוץ אנאר למתווקר והי רח רב
יכלצכס מן ידי ענו שדרך מישר ועבד כגו
והמליץ למלכה נכוכר נצר לה חשתיץ הנחנה
על רנה כתבם להתבותך אגה בוח וק לו יה
בכת נצר למלך לה נחתג אן נגיבך עז הרי
בכלמה: הן איתי הלהנה ריהנחנה פלח ילוי
יכללש יצבותנה מן אתוץ כולד יקידתה ונמן
ירף מלכה ישידיבו הו רבנה ארי נעברת
יסתטיע הן יכלצנח מן אתוץ אנאר למתווקר
ומן ירך יה היה למלך יכלצנח: והץ לה יריע
להוי לך מלכה רי לא להך לה חיתנה פלח יץ
ולצלום רהבא ריהק מתה לה פסגורי: והץ לס
יכלצנח מהעלם יה היה למלך הן לא נגבר

16

17

18

מַעֲבוּרָךְ וְלֹא נִסְגַּר לַצֶּנֶס אֲרֵב אֲרֵי נִצְבֹּתָהּ;
 הֲרִיץ נְבוֹכַדְנֶצַּר הַתְּמָלִי חֲמָה וְעָלִים הַנְּסֻוֹי
 הַשְׁתַּנִּי עַל שַׁדְרָךְ מִשֶּׁךְ וְעַבִּיר כֶּגֶן עָנִי וְהִמָּר
 לַמִּדָּה לְהַתְנוֹנָה חֶרֶשׁ שֶׁבַע עַל־רֵי חֲדָי לְמִידָּה;
 חִינִיר אֲמַתְלָה בְּכַת נְצַר חֲמִייה וְסַחֲנַת וְגִהָה
 תְּגִיידָת עַל־י שַׁדְרָךְ מִשֶּׁךְ וְעַבִּיר כֶּגֶן מַחֲמָר
 בַּחֲזִן יִסְגַּר לְהַתְנוֹן לְאוֹחַר סִבְעָה עַל־מָה יִנְבְּגִי
 לֵה חֲזִן יִסְגַּר וְלִגְוֹבִלִין גִּבְדִּי חִיל־רֵי בְּחִילִיהָ
 אֲמָר לְכַתְתָּה לְשַׁדְרָךְ מִשֶּׁךְ וְעַבִּיר כֶּגֶן לְמַדְמִי
 לְגֹן אֲתוֹן כֹּדֶה יִקְיִרְתָּהּ וְהִמָּר קוֹמָה גְּבַחֲדִין
 מִן גִּישָׁה חֲזִן יִכְתֹּן שַׁדְרָךְ מִשֶּׁךְ וְעַבִּיר כֶּגֶן
 לִידְמוֹה בְּהֵם פִּי אֲתוֹן לִנְהַר לְמַתְוֹקֶרֶ בְּהִרְיִין
 גִּבְדִּי אֲלִיךְ כִּפְיָתוֹ בְּסַדְבִּלְהוֹן פֶּטֶשֶׁי־הָרוֹן
 וְהַדְבִּלְתְּהוֹן וְלִבְשֵׁי־הָרוֹן וְלִמְיוֹ לְגֹן אֲתוֹן כֹּדֶה
 יִקְיִרְתָּהּ חִינִיר בְּכַתוֹן אֲוִלְהִיךְ לְקוֹס בְּסַדְהוֹי לְהַתְנוֹס
 וְקַמְצָאֲהֶם וּמִשְׁמָהּ וְהֵם וְסַהִיר לְבַחֲסֶהֶם גְּרָמִי
 בְּהֵם פִּי וְסִי אֲתוֹן לִנְהַר לְמַתְוֹקֶרֶ כְּלָקְבִּיל־רֶנֶה
 מִי־מִלֵּת מִלְכָּה מִהַחֲצֵמָה וְהַתְנוֹנָה אִידִיָּה
 יִתִּיר אֲוִלְהִי אֲלִיךְ רִי־הֵם יִקְיִלְשַׁדְרָךְ מִשֶּׁךְ
 וְעַבִּיר כֶּגֶן קְטִילֵהֶמוֹן שֶׁבִּבְחִירֵי כֹדֶה כְּמָמָה

23

24

25

26

בחן לאמר האתה ולא תוץ סגד כצלה לקום לרין
 באזוב שדרך מישך ועביר נגו קתלהם והג
 אנאד וגובדיה אליו תלתיהון שדרך מישך
 ועביר נגו כמלו לבו התוץ נורה יקירתא מכסתין
 ולאמר אתלתה שדרך מישך ועביר נגו מושעו
 כי וצטיתוץ אנאד למתווקר מכמותין מדין
 נבוכד נצר מלכא תוה וקס בהתבהלה עני
 ואמר להרב ריה הלה גובדין תלתה דמינא
 לבו נורה מכסתין ענין וזה מדין למלכא יציא
 מלכא: חנייר קלקבכת נצר למלך וקראם
 מבאדרה מאבתרה וקלקוהרה לים תלתה
 נמר דמינא בהם לי וצט אנאד מכמותין אגאבוה
 וקלו יקינא יא איה למלך עני מלכא ואמר
 ה' אלהי ח' גובדי צאה בעה שדין מהלכין
 בגו נורה אחבללה היתני צהון וריויה רי ו
 דמנא רמיו לבך הלה ין אגאבהם נקאהור
 אנצר חרב עה נמר מחלליו יתמשוץ כי וצט
 אנאד וליס כיהם ש' חמץ למסחר וחליו
 לרבעת שבה למלכא כה' באיריין קריב
 נבוכד נצר לתרע התוץ נורה יקירתא עני ואמר

אה גציה
 אה גציה

אה גציה
 אה גציה

שְׁדֵרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ עֲבָדוּהִי דִּי־אֱלֹהֵא עֲלֵיָּא פְקוּ
 וְאַתְּוּ בְּאַרְיִין נַפְקִין שְׁדֵרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ מִן־גּוֹא נִרְאָה:
 חִינּוּ תְּקֻדָּם בְּכַת נִצֵּר אֵי בֵּאב אַתּוֹן אֲנֹא פִּנְאָדָא יֵא
 שֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ עַבְדֵּי אֱלֹהֵא אֲעֵלֵי אֲכֹרְגוּ וְתַעֲלֹ חִינּוּ
 שֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ כִּרְגוּ מִן וְצִטְ אֲנֹא: אֲמַתְּ כְּנָשִׁין א
 אֲחֵשְׁדֵּרְפִּלָּא סְגִינָא וּפְחִתָּא וְהַדְּבָרִי מִלְּפָא חֲדָן לְגַדְּבָרָא
 אֵלֶיךָ דִּי לֹא שְׁלִיט נִרְאָה בְּגִשְׁמִחוֹן וְשִׁעֲרֵי רֵאשִׁהוֹן לֹא
 הִתְחַלְּהוּ וְסִרְבִּלִּיהוֹן לֹא שָׁנוּ וְרִיחַ נֹר לֹא עֲתָה בְּחוֹן: וְאִגְתַּמַּע
 אֲבִטְאָרְקָה וְאִמְרָא וְאֲכִלְפָא וְקֹאדֵר אֲמִלְךָ פִּנְצִרוֹ אֲוֹלָאךָ
 אֲקוּם וְתַעֲגְבוּ כִּיף לֹא יִתְסַלֵּט אֲנֹא עֲלֵי אֲגִסְמָהּ מִהֶם וְשֵׁר
 רוּסְהֶם לֹם יִתְשׁוּט וְלִבְאִסְהֶם לֹם יִתְגִּיר וְרֵאשִׁיחַ אֲרִכְאָן
 לֹם תַּעֲבֹק בְּהֶם: עֵנָה נְבֻכַדְנֶצַּר וְאַמֵּר בְּרִיךְ אֱלֹהֵהוֹן דִּי
 שְׁדֵרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ דִּי־שְׁלַח מִלְּאֲכִיָּה וְשִׁיזְבֵּי לְעַבְדֵּיהוֹן
 דִּי הִתְרַחֲצוּ עֲלֵיהִי וּמִלְּתָא מִלְּפָא שְׁנִיו וַיִּהְיוּ גִשְׁמִיחוֹן דִּי
 לֹא יִפְלָחוּן וְלֹא יִסְגְּדוּן לְכָל־אֱלֹהֵי לִהֹן לֹא־לֵהוֹן: תָּם
 אֲבִתְרָא בְּכַת נִצֵּר וְקָא תְּבִאָרְךָ אֵלֵּה שֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדֵּי נָגוּ
 אֲוִי בִּשְׁתָּ בַּמֶּלֶכָה וְכָלִץ עֲבִידָה אֲוִי תֹכְלוּ עֲלֵיהִי וְגִירוּ אֲמֹר

אמלך

למלך וכולו אגסאמהם דון אן יענדון או יסגדון ללאה סוא
 לאההם: ומנ' ש'ס טעם דיכלעס אמה ולשן די יאמר
 של' על אלהון די שדר' מישר ועבד נגוא הדמין יתעבד
 ובית' נול' ישת' כלכל די לא אית' אלה אחרן די
 יכל' להצלה כדנה: והוא אמר באמר אן יכון אי קביל
 או אמה או דו לגה יתקוול למחא עלי' לאה שד' מיש ועב
 נגו אן יעל אעצאא ומנזלה נכלא או לא יוגר לאה
 אכר יסתטיע יכלין כדלך: באדין מלכא הצלה לשדר'
 מישר ועבד נגו במדינת בבל: תם אן למלך אצלה חא
 שד' מיש ועב נגו פי מדינה באבל:

29

30

נבוכדנצר מלכא לכל עממא אמיא ולשניא די דארין
 בכל ארעא שלמכון ישגא: תם אן בכתנצר למלך כתב
 לי' גמיע לשעוב וואמם ודוי אלגאת למקימין פי גמיע
 אכלדאן סלאס אלה עליכס וברכאתה: אתיא ותמהא
 די עבד עמי אלה עליא שפר קדמי להחיה: שאיאת
 ולאעגובאת לי' צנעהא מעי אלה לעאי ראית אן
 אנברכס בהא: אתוהי כמא רברבין ותבזהוהי כמא

31

32

33

בקיפין

תִּקְפִּין מַלְכוּתֶיהָ מַלְכוּת עֹלָם וּשְׁלֹטְנָה עֹסְדָר וְדָר :
 אִי־אֵתָה פִּמָּא אֲכַתְרָהָא וְאֶעֱגֹב־אֹתָהּ פִּמָּא אֲשֻׁדְדָהָ
 1 מַלְכָּה מַלְךְ לַעֲלָם וּסְלִטָאֲנָה פִּי כָל גִּיל וְאֶגִּישׁ : אֲנָהּ
 נְבוֹכַדְנֶצַּר שְׁלָה הָיִית בְּבֵיתִי וְרַעֲנָן בְּהִיכְלִי : אֲנָא בְּכַת
 2 נֶצַר כְּנַת סִיאָא פִּי מִנְזֹלִי וּמִטְמָאֲנָא פִּי הִיכְלִי : חֲלָם
 חֲזִית וַיְדַחֲלֵנִי וַהֲרַחֲרִין עַל מִשְׁכְּבִי וַחֲזִי רֹאשִׁי יִבְהַלְנִי :
 חֲתִי רֹאית חֲלָמָא פִּאפְזָעִנִי וְאֶפְכָּאֲרִי עַלִּי מִצְּגָעִי וְרוּיָא
 3 יִדְעֵרֵנִי : וּמִנֵּי שִׁים טַעַם לְהִנְעֹלָא קְדָמִי לְכָל חֲפִימֵי צְבָל
 דִּי פֶשֶׁר חֲלָמָא יְהוּדֵעֵנִי : פִּאמְחַדָּת בִּאחְצָאֲרִי לֵי גִמִּיעַ חֲכֵמָא
 4 בִּאֲבָל לִיעֲרָפוֹנִי תַּפְסִיר דְּאֵךְ : בִּאֲדִין עֲלָלִין חֲרֻטְמִיָּא
 אֲשֵׁפִיָּא כְּשִׂדְיָא וְהִזְרִיָּא וְחֲלָמָא אֲמַד אֲנָא קְדָמִיהוֹן וְפִשְׁרָה
 5 לֹא מִהוּד עֵין לִי : חִינִיד חֲצֵרוֹ לְחֲכֵמָא וְלִמְנַגְמִין וְלִכְסֵדֵרֵאנִין
 וְלִחְכָּאִם פִּקְצֵצַת עֲלֵיהֶם לָרוּיָא וְלֹס יַעֲרָפוֹנִי תִּאֲוִילָהָא :
 וְעַד אֲתָלִין עַל קְדָמִי דְּנִיָּאֵל דִּי שְׁמָה בְּלִטְשֵׁצֵר כְּשֵׁם אֱלֹהֵי
 6 וְדִי רוּחַ אֱלֹהִין קְדִישִׁין בְּהָ וְחֲלָמָא קְדָמוֹהִי אֲמַרְתָּ : וְאִי אֵן
 חֲצֵר בֵּין יַדֵּי אֲכֻרָהֶם דְּנִיָּאֵל אֲסַמָּה בְּלִטְשֵׁצֵר בִּאֲסִם
 מִעֲבֹדִי וְלֹאֵן פִּיה רוּחַ אֱלֹהִי לְמַקְדֵּם פִּקְצֵצַתָּהָא עֲלֵיהָ :
 בְּלִטְשֵׁאֲצֵר רַב חֲרֻטְמִיָּאֲדִי אֲנָהּ יִדְעַת דִּי רוּחַ אֱלֹהִין קְדִישִׁין

בך

בָּרָךְ וּכְלִרְזָא לֹא אֵינִי לָךְ חֲזוֹן חֲלָמִי דִּי חֲדִית וּפְשִׁירָה אָמַר :
וּקְלַת לָהּ יֵא בִלְט שְׂעֵר רִיִּים לֹחֲכֵמָא לְדִי אַעֲלִם מִנְךָ אִן פִּיךָ
רוּחַ לָלֶה לְמַקְדָּם וּכְלִסְרִפְמָא יַעֲזֹךְ וְלֹדִי קָל לִי אֲנִימָא אֲרוּיָא
וּתְפִסִּירָהָא : וְחֲזוֹן רֵאשֵׁי עַל מִשְׁכְּבִי חֲזָה הָוִית וְאֵלֹהֵי אֵילָן
בְּגֹו אֲרַעָא וְרוּמָה שְׁגִיָא : רִיִּיאִי לֹאֵן עַל מִצְגֵי רֵאשִׁית כֹּאֵן
יִשְׁגָּרָה וְצִט לְאֲרֵץ וְאִסְעָה רַפְעָהָא כְּתִיר : רִבְּהָ אֵילָנָא וְתִקְרָה
וְרוּמָה יִמְטָא לְשִׁמְיָא וְחֲזוֹתָהּ לְסוּף כָּל אֲרַעָא : חֲתִי כְּבֹרֶת
וְעִצְמָת וּכְלָג רַפְעָהָא לִי דִוִּין לְסִמָּא וְשַׁעֲבָהָא לִי גִמִּיעַ תִּלְךְ
לְאֲרֵץ : עֲפִיָה שְׁפִיר וְאֲנִיכָה שְׁגִיָא וּמִזֶּן לְכֹלָא בְּיָה תַחְתָּוִי
תְּטִילִי חַיִּית בְּרָא וּבְעִנְפֹוֹהִי יִרְדּוֹן צִפְרִי שְׁמִיָא וּמִכִּיָּהּ יִתְדִין כָּל
בְּשִׂרָא : וְאֲגִצְאֵנָהָא חֶסֶן וְתִמְרָהָא כְּתִיר וְקוֹת לְאֵכֹל פִּיהָ
וְתַחְתָּהָא יִסְתַּנַּל חִיּוֹן לְצַחְרָא וּפִי אֲגִצְאֵנָהָא יֵאֵוִי טֹאֵד
לְסִמָּא וּמִנָּהָא יִמָּאן כָּל בְּשִׂרֵי הִנָּאךְ : חֲזָה הָוִית בְּחֲזוֹן
רֵאשֵׁי עַל מִשְׁכְּבִי וְאֵלֹהֵי עֵיד וְקִרְיָשׁ מִן שְׁמִיָא נָחַת : תָּם
רֵאשִׁית תִּמָּאָם אֲרוּיָאִי פִי לָלִיל כֹּאֵן מֶלֶךְ קְדוֹם מִן לְסִמָּא קֹדֶר
נָדַל : קָלָא בְּחִיל וּכְן אָמַר וְיֹו אֵילָנָא וְקִצְצוּ עֲנַפֹּוֹהִי אֲתֵרוֹ

עפיה

עָפִיָּה וּבְדָרוֹ אֲנִיבָה תִּגְדֵּי חַיֹּתָא מִן תַּחְתּוֹהִי וְצַפְרִיא מִן
 עֲנַפּוֹהִי : יִנְאֲרִי בַקּוּוֹה וְהַכְרָא יְקוֹל גְּדוֹ אֲשִׁגְרָה וְקַצְצוּ
 אֲגַצְאֲנָהּ וְאֲכָרְטוּ וְרָקְהָא וּבְדָרוֹ תִּמְרָהּא יְזוֹל אֹחֹשׁ
 מִן תַּחְתּוֹהִי וְאֲטָאִיר מִן אֲגַצְאֲנָהּא : בְּרִיס עֵקֶר שְׂרִשׁוֹהִי
 בְּאַרְעָא שְׂכֻקוֹ וּבְאַסְוִרֵי פִּרְזָל וּגְחָשׁ בְּרִתְאָא
 דִּי בְרָא וּבְטַל שְׂמִיא יִצְטַבֵּעַ וְעַם חַיֹּתָא חֲלָקְרָה
 בְּעֵשֶׁב אֲרָעָא : לִכְן סִנַּךְ אֲצוֹלָהּא אֲתִרְכוּהִי פִי אֲרִיץ
 וְשִׁדּוּה בּוֹתָאךְ מִן חֲדִיד וְנַחֲמֵם פִּי כֹלָא אֲצַחֲרָא וּמִן
 נֶרָא אֲסַמָּא יִנְצַבְג וְקוֹתָה מִעַ אֲבַחֲאִים מִן עֵשֶׁב אֵל
 צַחֲרָא : לִבְבָּהּ מִן אֲנִשְׂאָ יִשְׁנֹן וּלְבַב חַיֹּה יִתְיַחֵב
 לָהּ וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִחְלַפּוּן עָלֶיהָ : וְתַמְיִידָה גִּיר מִן
 הָא אֲנָם וְתַכִּיל לְבַחֲאִים יִצְעַל לָהּ וְסַבְעָה אַחֻוֹאֲתַמְצִי
 עָלֶיהָ כּוֹדֵאךְ בְּגִידֵת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאֲמַר קְדִישִׁין
 שְׂאֵלְתָא עַל דְּבִרְתָּ דִּי יִנְדַּעוּן חַיָּא דִּי שְׁלִיט עָלֶיהָ
 בְּמַלְכוּת אֲנִשְׂאָ וּלְמַזְדִּי יִצְבֵּא יִתְנַנֵּה וְשִׁפְלָא אֲנִשְׂאָ
 יִקִּים עָלֶיהָ : וְכֹאן אֲקוֹל בַּחֲתִם אֲמַלְאִיכָה וְגֹאֲבֵי
 מִסָּלָה בַקּוֹל אֲקֻדּוּסִין לְכִי יַעֲלֵם אֲנָם אֵן אֲעֵאִי

וּפְלֵט

מִסֵּלֶט עָלַי מֶלֶךְ לִנְאֻם לִמּוֹן שֶׁאֵאֵשְׁתָּאָה וּמִן שֶׁאֵ
יִנְעֲבֹה לָהֶם וּיְגֹזֵז אֵין יִנְעֹב לָהּ שׁוֹעִיעַ מִנָּהֶם דְּנִהָ
חֲלֵמָא חֲזִית אֲנִי מִלְכָּא נְכוּכְרֵנְעָר וְאַנְתָּה כֹּל
כְּלִטְשָׁאֵר פִּשְׁרָא אֲמַר כָּל קֶבֶל דִּי כָל חֲפִיכִי כ
מִלְכּוֹתִי לֹא יִכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹרְעוֹתֵנִי וְאַנְתָּה כָּהֵל
דִּי רוּחַ אֱלֹהִין קְדִישִׁין כֶּהֱ חֲכֵמָא שְׂרִוּיָא נְעִירָת
אֲנִי שֶׁמֶלֶךְ כִּכֵּת נְעִיר וְאַנְתָּה יֹא כְלִט שְׂעִיר תַּפְסִירָהָא
קָל לֵאגֹל חֲכֵמָא מִמְלַכְתִּי לֵם יִסְתַּטֵּיעוּ תַּפְסִירָהָא
לְתַעֲרִיפִי וְאַנְתָּה תַּסְתַּטֵּיעַ לֵאן מוֹגֹד פִּיד רוּחַ לָלֵה
לְמַקְדֵּם אֲדִין דְּנִיֵּל דִּי שְׂמֵהּ כְּלִטְשָׁאֵר א
אֲשֶׁתוֹמֵם בְּשִׁיעָה תִּרְהֵ וְרַעֲיָהּ יִכְהֲלֵנָה עֲנִי
מִלְכָּא וְאֲמַר כְּלִטְשָׁאֵר חֲלֵמָא וּפִשְׁרָא אֲמַר
יִכְהֲלֵה עֲנֵה כְּלִטְשָׁאֵר וְאֲמַר מִרְאִי חֲלֵמָא
לְשִׁנְאִיָּה וּפִשְׁרָהּ לְעִרְיָה חִינּוּד אֲטֹרֶק דְּנִיֵּאֵל
לְמַסְמָא כְּלִט שְׂעִיר נְחוּסָאֵה וְכֹאֲדָת אֲפִכָאֵרָה
אֵין תִּרְהֵשֶׁה חֲתִי אֲכַתְדִי לְמֶלֶךְ וְקָל יֹא כְלִט
שְׂעִיר

15

וְאַנְתָּה
כֶּהֱוְאַנְתָּה
כֶּהֱ

16

לְשִׁנְאִיָּה
כֶּהֱ
לְעִרְיָה
כֶּהֱ

עכ

לא יהולך לרויח ותקסידהא אבאבה וקל יאסידי
 לרויחל שאכיד ותקסידהא לערווך אילנאדי חזית
 רידבא ותקיד ורדמיה ימטיל לשמיה וחידותיה
 לכל אדעא ותחיל לשגדה אתי רחיתהא קדכדת
 ועצמת ובלג ארתכא עדהא רון אסמא ועשבהא
 אי אקחני תלך אחרץ עלפיה שפיר ואנכיה שבו
 ומדוך לכולא ביה תחיתוהי תרויחיות ברה וב
 ובענפיה ישכנז נימר שמיה ואבצא כהא
 חסח ותמדהא כתר וקות לכל נכדה ותחתיה
 יאוי וחש לכהרי וכי אבצאנהא יסכן טאיר אסמא
 אנתה הוא מלכארי רביתא ותקיפתה ולבותך
 דבת ומטות לשמיה ושלטנך תקי חרעא אנת
 הויא חיה למלך לרי כבדת ועצמת ונות ריחסתך
 פרחנת אסמא ובלג כלטחך אי אקטאר אחרץ
 וריחחא מלכא עיר וקריש נחית מק שמיה ואמך
 גרו אילנא וחבלהי ברם עיקר שורשוהי בארעה
 שבוך ובחיסור רי פרחלונחש בדתא הרי ברה
 ומטל שמיה יצטבע ועם חיות ברה חולקיה
 ער רי שבעה עידנין יחלקון עלוהי ואמא מא
 דאי למלך מלך קדושה בילמא אסמא פקא גר

לשגרה ואקטעוואה לכך סנך הצלהה אתדכו כי
 אחרץ מותוקה בחריר ונחמס פי כלה : אחר
 מן נרה אסמא יכבבג ומע וחש אחרדי קוטה
 לי תמצי עליה ז' אהוא דגה כשרה מלכה
 ובדירת גילהה היא רי מנות עלי מלי מלכה
 פהדי תאוילה יח חיה למלך והו חכם לעלי ארי
 חתם עלי סיירי למלך ולך טרדיז מן הנשה ועם
 היות ברה להוי מדורד : עסבה כתורה לך יעעמן
 ומטל שמייה לך מצבעין ושלמה עירנין יחלפין
 עלך נדרי תנרערי שליט עירזה במלכות
 הנשה ולמך רי יצבי יתנינה באן ינעז מן בין
 אנחם וימיו חשב וחש אחרדי פיגתרי לעשר
 כבבקר ויכבבג מן טל אסמא ותמצי עליה סבע
 אהוא לכרחך חתי תעלם הן לעלי מצלט עלי מלך
 אנחם למך שח עטייה רי אהמו למשבך עיקר
 שורשוהי רי אהלנה מלכותך לך קימה מן רי
 תנרערי שליטיץ שמייה : והמה מאקסלו מן תוך
 סנך הצלה לשגרה כהאוילה חן מלכך סיעור
 איך בער אן תעתרף מצליטחן צאחב אסמא
 להז מלכה מלכי ישפר עירך וחטאך בערקה כיוק

21

22

23

24

וְעוֹיְתֶךָ בְּמַחֲזֵן עֲנוּיִז הֵן תִּהְיוּ אֲדָרְכָּהּ לְשִׁלּוֹתֶךָ
 וְלִכְי יֵהְיֶה אֵלֶיךָ תַּחֲסֵן מְשׁוּדָתִי עֲנֹדֶרְכָּתְךָ
 כְּטִיִּיתֶךָ בְּצִרְקָה וְדִנּוּבֶךָ בְּרִחְסָה לְעַמִּי כִּלְעַל
 25 הֵן תִּכּוֹן מוֹהֵלָה לְנַעֲמָתְךָ כֹּלֵלָה מִטָּה עַל נְבוֹכַדְרֶזַר
 נָצַר מִלְכָּהּ לְכֹלֵלָה לְכִי בְּכַת נֶצֶד לְמֹלֶךְ

לֶךְ צִלְתִּי יִדְחִיץ תִּדְרִיעַ עַל הַיִּבְרָא

מִלְכּוֹתָא רַבָּבִל דְּהַלִּין הָרָה בִּי יִדְחִי תִנָּח עֵשֶׂד
 שֶׁהָרָה כִּחֲזֵן יִתְמַשֶּׁה עֲלֵי הַיִּבְרָא מֹלֶךְ כִּי בִּהְבֵּרָה
 27 עֲנִי מִלְכָּה וְהָמָר הָלָה רָהֵר הֵי עֲנִי בְּלִרְבִּיתֵהּ הֵנָּה
 בְּנִיתָהּ לְבֵית מִלְכּוֹ בְּתִקּוּחַ חוֹסֵנִי וְלִיקָר הָרָרִי
 כִּחְבִּתִּירִי וְקָל הֵן הָרָה בִּהְבֵּרָה לְכִי בְּנִיתָהּ
 לְמִנְבֵּר לְמֹלֶךְ בְּשֶׁרָה וְתִחֲקִי וּפְדִי מִי וּבִהְבֵּרָה
 28 עוֹד מִיִּלְתָּהּ בְּקוֹס מִלְכָּה קָלָמֶךָ שְׁמִיָּה נִכְלָל לָךְ
 אֲמִלִּיץ נְבוֹכַדְרֶזַר מִלְכָּה מִלְכּוֹתָא עֲרֵת מִיִּנְךָ
 בִּינָהּ לְכִלְמָה כִּי כִּהֵּן חֲתִי וְדִרְצוֹת מִן אֶסְמָה
 לָךְ יִקְלֵי אִיחָבְכָּת נֶצֶד לְמֹלֶךְ לְמֹלֶךְ קָרָה עַל עַל
 29 וּמִן אֲנִשָּׁה לָךְ טִרְרִיץ וְעַס חֵיוֹת בְּרָה מִדְּוֹרָךְ
 וְעַסְבָּה פְּתוּרָה לָךְ יִטְעִמוֹן וְשִׁבְעָה עֵדִיץ יִהְיוּ
 לָךְ עֲדֵרִית נִרְעוּ שְׁלִיט עֲלֵהָ בְּמִלְכּוֹתָא נִשְׁמָה
 וְלִמְרִי יִצְבִּי יִתְנֶנָּה וּמִן בִּין אֲנָסִי וּמִעֻוָּשׁ

33

הדרי דזוי יתוב
עלי ולי העפרי
ורכרפני יפעון
ועלם לכותי
הדקנה

34

1

2

אֲלֵיךָ לֹא כְשִׁי מַחֲסוּבִין וְהוּא מֵרֵאשִׁית יִצְנַע כְּגִישׁ אֶל
סִמָּא וְאֶחָל אֶרֶץ וְלִיס מִן יִצְרֵב עָלֶי יִדָּה וְלֹא יִקְוֶה
לָהּ מֵאֲדָא צִנְעָת: בְּהָ זְמַנָּא מִנְדַּעְיִיתוֹב עָלֶי וְלִקְר
מִלְכּוּתֵי הִתְקַנְתָּ וּדְבֹו יִתִּיקָא הוֹסַפְתָּ לִּי: פִּי דְלֶךְ לֹאקֶת
עֲאֵד אֵי עֲקֻלִּי וּקְאֵר מִלְכִּי וּבִהַגְתִּי וּבִהַאִ תְּרֵאגַע אֵי
וְלִי אֶקְוֶאֵד וְאֵרִיִּסָא יִטְלִבּוֹן וְתִבְתַּת פִּי מִלְכִּי וְזִיד לִי
יִשְׂרָף כְּתִיר: פִּלְעֵן אֲנִה נְבוֹכַדְנֶצַּר מִשְׁבַּח וּמְרוֹמָם ו
וּמַחְדָּר לְמַלְכֵי שִׁמְלִיא דִּי כָל מַעֲבָדוֹהִי קִשְׁט וְאַרְחֻתָּהּ
דִּין וְדִי מַחֲלָכִין בְּגִינָה יְכָל לְהַשְׁפִּילָהּ: אֲמֵן אֲנָא בִּכְת
נְצִיר מִסְבָּח וּמִרְפַּע וּמִבְּגֹל לְמֶלֶךְ אֶסְמָא אֲדִי גַמִּיעַ
צִנְעָה אֶחָק וְסִבְלָה אֶחָכֶם וּמִן יִסִּיר בֵּין יְדֵיהּ בִּאֲקֻתָּאֵר
יִקְרֵד אֵן יִחַטָּה: בְּלִשְׁאֲצִיר
מִלְכָּא עֲבָד לְחַס רַב לְרַבְרַבְנָהּ אֱלֹהִי וְלִקְבֵּל אֱלֹהִי
חֲמִירָא שִׁתָּה: תָּם אֵן בְּלִשְׁצִיר אֱמֶלֶךְ אֲצִלָּה טַעֲמָא
כְּתִירָא לֹאֶה רִיִּס מַעַה וּגְלַס חֲדָאֶחָם יִשְׂרָב כְּמִרָא:
בְּלִשְׁצִיר אֲמִרָבְטָעִם חֲמִירָא לְהִיתָה לְמֵאֲנִי רַהֲבָא ו
וְכִסְפָּא דִּי הִנִּפֵק נְבוֹכַדְנֶצַּר אֲבוּהִי מִן הִיכְלָא

בִּירוּשָׁלַם

בִּירוּשָׁלַם וַיִּשְׁתּוֹן בְּהוֹן מִלֵּבָא וּרְבִרְבָּנוּהִי שִׁגְלָזִי רָז
וּלְחֻנְתָּהּ : פִּלְמָא מִלְכָּה רָאִי לֵאמָר אִמְרָאן תַּחְצֹר
אִנְיָה' אֲרֹהֵב וְאִפְעָה לְאִתִּי אֲכֹדָהּ בְּכַת נִצֵּר אֲבִיה מִן
לְהִיכַל אֲדִי פִי מִדִּינָת לְסִלְאָם וּלִי־שֹׁרֵב בְּהָא לְמֶלֶךְ וְלֵא
רוּיִסָא וַחֲרָאֲרִיה וְסִרָאֲרִיה : בְּאַדְיִן הִי־תִּיּוֹ מֵאֲנִי וְהִבָּא
דִּי הִנִּפְקוּ מִן הִיכְלָא דִּי־בֵּית אֱלֹהֵא דִּי בִּירוּשָׁלַם ו
וַאֲשִׁתּוֹ בְּהוֹן מִלֵּבָא וּרְבִרְבָּנוּהִי שִׁגְלָתָהּ וּלְחֻנְתָּהּ :
חִינּוּד אַחְצֵרָה' אִנְיָה' אֲרֹהֵב אֲדִי אֲכֹרְגוּהָא מִן הִיכְלָא בֵּית
לְלָה לְאִתִּי פִי יִרּוּשָׁלַם וְטַפְק אֵן יִשְׁרֵב בְּהָא לְמֶלֶךְ וְלִירוּיִסָא
וַחֲרָאֲרִיה וְסִרָאֲרִיה : אֲשִׁתּוֹ חֲמִרָא וְשִׁבְחוּ לְאֱלֹהֵי י
דְּהָבָא וְכִסְפָּא נַחֲשָׂא פִּרְדָּלָא אַעֲמָא וְאַבְגָּתָא : אֲכֹרְגוּ אֵן
יִשְׁרֵבוּ בְּהָא כְּמִרָא וְסִבְחוּ לְאֱלֹהֵי אֲרֹהֵב וְאִפְעָה וְלִנְחָאָם
וְלִאֲחִידִד וְלִאֲכִשֵׁב וְלִאֲחִגְמָרָה : בְּהָ שִׁעֲתָא נִפְקוּ אַעֲבָעֵן
דִּי יִדְאֲנֵשׁ וְכִתְבֵּן לְקַבִּיל נְכֹרְשָׁתָא עַל־גִּידָא דִּי־כְתָל
הִיכְלָא דִּי מִלְכָּא וּמִלְכָּא חֲזָה פֶּסֶד־אֲדִי כְתִבָּה : מִן
סַעֲתָהּ חֲצִרָת לֹאֲעֲאֲבַע בְּצוּרָת יִד אֲנִסְאָן פִּכְתְּבִידָא
בְּחֹדָא לְמִנְאֲרָה עֲלָא אֲסַפִּידָאג חֲאִיט הִיכְלָא לְמֶלֶךְ וְלִמְלִיךְ
נִצֵּר לִכְפָּה וְהִי תִכְתֵּב : אֲדִי מִלְכָּא זִינוּהִי

אֲנִי

שנוהי ודעיונוהי יבהלוניה וקטלי חרציה
 מינה תליץ וארבוותיה דהלרה נקשן חייב יר
 תגידת סחנתה ואר עדתה אפכארה ובהן כד
 נלבה תהלות ואקבלת דבשתה תנצך ואחזה
 מע לאבריו קרי מלכא בחיל להעלה קדמוהי
 לאשפיה במרמי וקדריה עני ואמר לחבימי
 בבלי כל אנשי קריה כתבא דנח ופסדיה
 יחונני ארבוותא קדמי והמניכא ריהבא ער
 צוריה ותלתי במלכותה שלטו כנארה בקווא
 באחצאר אמגמיז ואפסדאניץ ואחכאס
 פחבתרי וקאלהם אי הנסאן אחסן אי יקרה
 הרי לבתאב ויעדפני תפסידה פליבס אחמדה
 ויטווק בטוק ארהב וילי תלת לממלכה אריץ
 עליץ כל חבימי מלכא ודא פהליץ בתכא למקדי
 ופסדיה להודיעה למלכא חניניד חצר גמריע
 חכמי לממלכה פלי יטידו ון יקדו לבתאב
 קצול אי יערקו אמור תפסידה אריץ מלכא
 בלשצר שביה מתבדיל ודיוהי שניץ עלוהי
 ודבר בננה משונבשין חניניד תחייד למור בלשצר
 בתירה ותגיד לונה עליה ואריסא אריץ מעה

10

11

12

מתשועיך: מלכתא לקביל מילי מלכא ורבר זכוא
 לבית משתייה עלת ענת מלכתא ואמרת מ' יכא
 לעלמא חיי אל יבהלך רעיונך ויחך לא ישתני
 ענר כלחם אמלך ואליסא רבולת למלכה לי
 למגלס כחבתי את וקלל חטל אלה בקא אמלך
 לאתרהלך הפכאךך ולא יתגייך לונך: איתרי
 גבר במלכותך רי רוח אלהיך קדישין ביה ופיומי
 אבוך נהילו וסוכלתנו וזכמה כחכמת אלהיך
 השתכחת ביה ומלכא נבוכד נצר אבוך רנר
 חרטומין אשכין כסר איך גדרין הקימיה
 אבוך מלכא: מוגור פי ממלכתך רנל מן פיה
 רוח אלה למקדס מן איהם אבוך לאיבאח
 ולעקל ולחכמה כחכמה למלאיכה מוגור
 פיה ולדלך נצבה אביך בכת נצר אסתאח
 לחכמה ולמנגמין ולכסר חניין ולחכמה: כל
 קביל רי רוח יתירא וכו' ע וסוכלתנו ומקשר
 חלמין וזהו אית אהירן ומשרי קטרין השתכחת
 ביה בדניארי מלכא שם שמה בלע שער כעץ
 רניחא ליתקדי ומשרא יהוה האגל מה פיה
 ארזי אפא על ולא ערפה ולעקל פסר אהלאם

פג

13

14

15

16

ווי וי אחזרית ויחלל לעקר לכל מוגור פירניל
ארי חסמאה למלך בלשעצר אהז ארעבה חתר
יעדמך אתפסידו באידין רניאל הועל קדם מלכה
והמר לרניאל חנתה הוא רניאל רימץ בני גלותה
רס יהור ריהיתי מלכה חבי מץ יהור חניניר חצר
רניאל ביץ ירי למלך כאבתרה וקלה חנת
הורניל ארי מץ גלות ליהור ארי סבאהס חבי מן
לשחם ושמעת עלך רי דוח אלהיך וכה ידו
וסוכלתנו וחכמה יתירה השתכחתי בך וסמיעת
עכר אן מוגור פוך דוח ללה וחי צאחועקלוחכמה
פזי ללה וגרת פוך ופעז הועלו קרמי חבימיה
השפיהרי כתבא רנא יקרון ופשריה להורעיתני
ולא כהליך פשר מילתה להחויא ואלחן פה צערי
ליי לחכמה ואלמנבמין ליקדוהרי לבתאב ויעדמו
תפסידה ולם יסתנייעו תפסיד לפצה לאכבא
והנח שמעית עלך רי תיכול פשריך למפשר
וקטריך למושדי כעץ אן תופר כתבא למקרי
ופשרה להורעיתני אלגונא תלבש והמניפא רי
רהבא על צורף ותלתא במלכותא תשלטו פאני
קרסמעת עכר אגד תסתנייע אן תפסיד אתפסיד

ותחלל לעקר לאן אן אמן הנך אן תזדה רי לבן
 ותערכני תעסידה תלכס אומדה ותטווק בטווק
 לרהב ותלי תלת לממלכה: בארץ עני רנייה
 ואמר קדם מלכה מתנתך לך להויץ ונבדבדתך
 לאהרץ הבבדס כתבה אקני למלכה ופשרה
 אהודענייה: חניר אגאבה רניאוק אמה עטאון
 מתבקה ענדר ואמה גויאן הפהא לגירי לכני
 אקר אלמלך אכתאב ואערכה תעסידה:
 אנתא מלכה אלהא עלאה מלכותא ודכותא
 ויקלא והרלא יהב לנבוכד נצר אבור: ואקדם
 קבלרך אנתא חיה למלך תעלס אן ללה לעלי
 אעטא בכת נצר אבור למלך ואשרך ואוקאר
 ולבהא: מן רבותא ריהיב ליה כל עממא אומיא
 ולישנייהו דיעין ורחלין מד קרמיה וריהו
 צביהו קטיל וריהו צביהו מה וריהו
 צביהו מלכ וריהו צביהו משפיל ומן
 שרף מה אעטאה באן גמיע אשעות ואחמס
 ואהל אלגאת יתקונה ויכאמנה כמז שן קתל
 ומן שן אסתבקה ומן שן דכע ומן שן הטובי
 דם ליביה ודוהיה תקיפת להזרה אונחת מן כורסי

17

18

19

20

מלכותיה ויקריה הערין מיניה ולימח ענש קלבה
ועלת נפסה לי להתקחה אחט מזן כדסי מוכה
21 ווק חרה אל ענה ומז בני הנשיה טליר וליביה
עם היותה שוי ועם ערוריה מרדניה עסבה
בתוליה יטעמוניה ומטל שמיא בשמיה יצטבע
עררי ירערי שליט אלה עלהה במלכותה נשה
ולמזרי יתבי יתקיס עלה ומז בין לנחם נפי
ורחר רחיה מעוהש לצחרי ומחוריה מרע
לעדחביר יגתרי לעשב כאבקר וינצבגמז טל
לסמה חתי אעתרף בהן ללה מצלנו עלי מולך
לנחם למזן שח אעטחה ויגוד לה הן ינצבגמז
22 מנהם ואנתה בריה בלשצר לה השפילתה ליבך
כל קנני לדי כלחמה ירעתה ואנתיה בלשצר
אבנה לסת תצע מעמה קר וקפת עלי במיע
23 ראך ועלמדי שמיא התרוממת ולמניא רי
ביתיה היתיו קרמך ואנתה ורבה שפילתך
ולחילתך חמרך שתיז בהן ולחלה שפלה ורבה
נחשה כר דלה העה ורבה רי לא חסיו ולא שמעין
ולא ירעין שבתתה ולחלה ארי נשמתך בידיה
וכל אורחתך ליה לא הרדת ולפנך תופעת עליו

לְסִמָּה כְּהֹנֵן לְדָת פִּיזִירִיךְ אֲנִיָּה בֵּיתָה וְשֶׁרֶבֶד
 אֲנִת וְלִדְיָסָה וְחֶרֶד־חֶרֶד וְסֶרֶד־חֶרֶד לְכַמֵּד בְּהִיא
 וְסִבְחָת לֵאלֹהֵי יִרְהֹב וְלִפְעֻלָּה וְלִנְחֹהֶס וְלִחֲרִיר וְלִנְשֹׁב
 וְלִחְגֹּהֵר לְאִי לִיָּה וְכִבְכֹּר וְלִיָּה תִסְמַע וְלִיָּה תִעֲלֹם
 שִׁיָּא וְלִסְ תִּבְגֵּל לֵאלֹהֵי אֲרִי נִסְמַתֶּךָ כִּי יִדְהָ וְגִמִּיעַ
 אֲחֻשֶׁךְ לֵהּ בְּהִירִיךְ מִן קֶרֶחַ וְהִיא

24

שְׁלִיחַ פְּסָאֵר יִיָּא וְכִתְבָּא רִנָּה רִנָּה חִינִיר
 בַּעֲת מִן חֶרֶד־חֶרֶד בְּהִיא לִפְךָ פִּרְסַמַתֶּךָ אֲנִי לְכַתְבָּא
 וְלִנְחֹהֶס פִּתְבָּאֵר דְּשִׁים מִנָּה מִנָּה תִקִּיר וְלִפְרִסִּיךְ
 וְהִיא הִיא לְכַתְבָּא חֶרֶד־חֶרֶד חֶרֶד־חֶרֶד וְדִין וְכִסֵּר
 כִּסֵּר־רִנָּה פִּשֶׁר מִלְתָּה מִנָּה מִנָּה אֲלֵהָ מִלְכֻתֶךָ
 וְהִיא שְׁלֵמָה וְהִיא תִפְסִיד־הִיא לְכַתְבָּא חֶרֶד־חֶרֶד

25

26

לְאֲחִיצָה כְּדִין לֵהּ קֶרֶחַ אֲחִיצָה מִדְּתִי מִלְכֶּךָ וְהִיא מִמְּקוֹ
 תִקִּיר־תִקִּירֶךָ בְּמִחְזִיָּה וְהִיא שְׁתַּכְחַת חֶסֶד־חֶסֶד וְהִיא
 לִדְיָסָה מִדְּתִי כִי מִיִּדְהָז מִגִּרְתִּי נִחֲזָה חֶסֶד־חֶסֶד
 פִּרְסַמַתֶּךָ מִלְכֶּךָ וְהִיא בְּתִלְמִירִי וְכִסֵּר־חֶסֶד וְהִיא לְכַתְבָּא
 כִּסֵּר־חֶסֶד מִלְכֶּךָ וְכִסֵּר־חֶסֶד

27

28

בְּהִירִיךְ אֲחֻשֶׁךְ בְּלִשְׁעֶךָ וְהִיא לְכַתְבָּא חֶרֶד־חֶרֶד
 וְהִיא מִנְיָחֶךָ יִרְהֹבָה עַל־יְצֹרֶהָ וְהִיא עַל־יְצֹרֶהָ
 רִי לֵהּ שְׁלֵמָה מִלְכֶּךָ חֶרֶד־חֶרֶד חֶרֶד־חֶרֶד

29

בל שצד פאבס רניאל חמדה וטווקה בטווק אורב
 30 ויחרון עליה באץ ילי תלת לממלכה ביה בלילה
 קטיל בלש צד מלכה כשרהה כי תלך אלילה
 קתל בלש צד למלך אבסרדאני

פלבג
 דיטפ

1 ורדיוש מרהה קטיל מלכותה כבד שנין
 שתיץ ותלתיץ תם צהר למלך אי רדיוש אמרי
 2 והו שביה באבן חתנין וסתין סנה שפר קרם
 רדיוש והקים על מלכותה לחשר רפטה מאה
 ונקסריו ריהו בכל מלכותה ורהי מן רהיה
 3 הן ינצב כי ממלכתה מזיה ועשרין בטריקה
 יתצד כוז פיג מנהה ועילא מנהו סוכין תלתא
 וינציל לה מנהו רי להוץ אח שרד פניה חלון
 יהביץ להוץ טעמה ומלכה לה להוי פדיק ופוקהם
 4 תלחתה וזרה לרי רניאל וחר מנהם לבי יבון
 חולדיך יעטונם לרהי ורהי יתחרי למלך חרין
 רניאל הוה מתננה על סרביה וחר שרד פניה
 כל קביל רי לוח יתירה ביה ומלכה עשית ל
 להקמותיה על כל מלכותה חניניר באר רניאל
 מתגלב עלי אורדה ואבטארקה לעלה חן פיה
 פצלרהי ואמלך עחדם חן ינצבה לגמיע אממלכה

5

6

7

8

אֲדִיזְךָ סֶדְכִיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ כִּנְיָהּ הוּא בְּעֵץ עֲלֶהָ לִּ
 לְהַשְׁכֵּחַהּ לְרִנְיָהּ מִצֵּד מַלְכוּתָהּ כָּכָל עֲלֵהָ
 וְשִׁחִיתָהּ לֹא יִכְלִיךְ לֹא שִׁכְחָהּ כָּל־בִּילִי מִמֶּינֶיךָ
 הוּא וְכָל־שְׁלֹו וְשִׁחִיתָהּ לֹא הִשְׁתַּכַּחַת עֲלֵוָהּ
 חִינִיר בַּחֲנוּ אֲדִירָה וְלִבְּנֵי־הָרָקָה יִטְלֹבוּ עֲלֶהָ
 יִבְרוֹנָהּ עָלֶיךָ רִנְיָהּ מִיָּהּ לִבְנֵי־הָרָקָה לִסְמִיךְ
 יִמְכַנְהֶם אֲדִירָה וְחֶשְׁדִּיָּהּ עֲלֵהּ הוּא בַּחֲנוּ מִיָּהּ
 חֶשְׁדִּיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ
 אֲדִירָה בִּלְבָדִיָּהּ אֲדִירָה רִנְיָהּ לֹא כֹה־שֶׁבֶד
 לִרְנֵיָהּ רִנְיָהּ עֲלֵהּ לֹא אֲשֶׁר־חֶשְׁדִּיָּהּ עֲלֵהּ
 בְּדִת־הָרָקָה חִינִירָהּ אֲדִירָה לִבְנֵי־הָרָקָה לִסְמִיךְ
 כָּכָל עֲלֵהּ רִנְיָהּ שִׁי מִיָּהּ לִבְנֵי־הָרָקָה עֲלֵהּ
 כִּי סֶדְכִיָּהּ אֲדִירָה סֶדְכִיָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ רִנְיָהּ אֲדִירָה
 חֶשְׁדִּיָּהּ עֲלֵהּ לִבְנֵי־הָרָקָה וְחֶשְׁדִּיָּהּ רִנְיָהּ
 מִלְכָּהּ לִבְנֵי־הָרָקָה חִינִירָהּ בַּחֲנוּ אֲדִירָה
 וְלִבְנֵי־הָרָקָה אֲדִירָה וְחֶשְׁדִּיָּהּ רִנְיָהּ אֲדִירָה
 אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה
 וְחֶשְׁדִּיָּהּ רִנְיָהּ אֲדִירָה וְחֶשְׁדִּיָּהּ רִנְיָהּ אֲדִירָה
 מִלְכָּהּ וְחֶשְׁדִּיָּהּ אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה
 אֲדִירָה וְחֶשְׁדִּיָּהּ אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה אֲדִירָה

יתְרָמָא לְגַב אֲרִיֹותָא : קד אשארז גמיע אגלא
 לממלכה ולאמרא זאבטארקה וארויסא ואכלפא
 כאן יעהר למלך עהדא ויחצר חצרא אין כון כל מן
 טלב טלבה מן אי מעבור ואי אנסאן סוי' למלך אי'
 תלאותין יומא ירמא בה אי' גב' לאסד : בען מלכא
 תקים אסרא ותרשם כתבה די לא להשביה כדתמדי
 ופרס די לא תעדא : נרוד לאן יא איה למלך אן
 תקים הדא לחצר ותרסמה פי כתאב ואן לא יגיד
 כסנן מאהא את ופארס אתי לא תזול : כל קבל דנא
 מלכא דירוש רשם כתבא ואסרא : פענר דגד
 רסס דירוש למלך לכתאב באחצר : זדניא כדי
 ידע די רשם כתבא על לכיתה וכוין פתיתן לה
 בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתא ביומא הוא
 בך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם ליה כל קבל
 די הוא עבר מן קדמת דנא : פלמא עלב דניא
 אן לכתאב קד רסס צאר אי' מנזלה ולה כוא
 מפתוחה פי גרפתה הדא ירושלם ותלאת מראר
 פי כל יום הו יגתי עלי רכבתאה ויצלי וישכר
 רבה עלי' מא כאן סבילה אן יצנע קבל ולך :
 אדין גבריא אלף הרגישו והשכחו לדניא חצי

בעה

בַּעֲקֵה וּמִתְחַנֵּן קִדְּם אֱלֹהֵהּ : חֲנִיד תַּחֲסֵס אוֹלֵאִיד אֶקְס
 עֲלֵי דְנִיָּא פּוֹגְרוּה יִתְחַנֵּן וַיִּטְלַב מִן בִּין יְדֵי רַבָּה :
 בְּאַדִּין קִרְבוּ וְאַמְרִין קִדְּם מַלְכָּא עַל אֶסְר מַלְכָּא
 חֲלָא אֶסְר רִשְׁמִת דִּי כָל אֲנָשׁ דִּי יִבְעָא מִן כָּל אֱלֹהֵי
 וְאַנְשׁ עַד יוֹמִין תְּלָתִין לֵהָן מִנָּה מַלְכָּא יִתְרַמָּא לְגֻזְבִּי
 אֲרִיִּתָּא : עֲנָה מַלְכָּא וְאַמְרִי יִצְבָּא מַלְכָּא בְּרִיתִי
 וְכִרְסָא דִּילָא תַּעֲדָא : חֲנִיד תַּקְדֵּמוּ פִּכְלָמוּ לְמֶלֶךְ
 בְּסַבֵּב חֲצֵרָה אִיס קִרְסִמָּת אֲחֵצֵר אַבָּה אִי אַנְסָאן :
 טִלְבִּי מִן אִי מַעֲבֹד וְאִי אַנְסָאן סוּא לְמֶלֶךְ אִי
 תִּלְאֲתִין יוֹמָא יִרְמָא בָּהּ אִי גִבִּי לְאַסְרִי : אַגֵּאבְּהֵס
 לְמֶלֶךְ פִּקְלָא לְאַמְרִי יִקִּיבָא כִּסְנֵן מֵאַהֲדָא וּפִאֲרֵס אֲתִי
 לֹא תִזּוּל : בְּאַדִּין עֲנֵן וְאַמְרִין קִדְּם מַלְכָּא דִּי
 דְנִיָּאֵל דִּי מִן בִּין גְּלוּתָא דִּי יְהוּדִי לֹא שֵׁם עֲרִיךְ
 מַלְכָּא טַעֲס וְעַל אֶסְרָא דִּי רִשְׁמִת וְדִמְנִין תְּלָתָהּ
 בְּיוֹמָא בַּעֲקֵה בְּעוֹתָהּ : חֲנִיד אַגֵּאבְּוּ בִין יְדֵי אִי
 מֶלֶךְ וּקְלָא אֵן דְנִיָּא אִי מִן אַהֲל גְלוּתָא לְיְהוּדִי
 לֹס יִקְבֵּל לְאַמְרִי אֲמֵרָא וְלֹס יִלְחַפֵּת אִי אֲחֵצֵר
 אִי רִסְמִתָּא וְתִלְאֲתָא מֵרִאֲרָא פִי כָל יוֹס יִטְלַב
 טִלְבָּתָהּ : אֲדִין מַלְכָּא כְּדִי מַלְכָּא :
 שְׁמֵעַ שְׁגִיָּא כְּאֵשׁ עֲלוּחִי וְעַל דְנִיָּאֵל שֵׁם כָּל

13

14

15

לְשִׁיבּוֹתָהּ

לְשִׁיזְבוֹתָהּ וְעַד מֵעַל שְׁמֶיךָ הוּא מְשַׁתְּדָּר
לְהַצִּלוֹתָהּ : חִינּוּד לְמֵא סָמַע אֶמְלֹךְ הוּא אֵאמֹר
שׁוֹךְ עָלֶיהָ גִּדָּא וּרְדִי בָּהּ פִּי תַכְלִיץ דְּנִיָּאֵל וְלֹם
יְדֵא חֲרִיצָא עָלֶיךָ תַכְלִיצָה אֵי מַגִּיב אֲשַׁמֵּס :

16

בְּאַדְרִין גְּבִרְיָא אֵלֶּךְ הֶרְגִּישׁוּ עַל מַלְכָּא
וְאִמְרִין לְמַלְכָּא הֵע מַלְכָּא דִּידָת לְמַדִּי וּפְרִסֵּי קִי
כָּל אִסְרֵי וּקִיס דִּי מַלְכָּא יִתְקִיס לָא לְהַשְׁבִּיחַ :
חִינּוּד שְׁגָבוּ אֲוֹלָאךְ אֲוֹדָא וְאַבְטָאֲרָקָה עָלֶיךָ אֲמֹר
וּקְאָ לָהּ יַעֲלֵם אֶמְלֹךְ אֵין מִן סִנְי מֵאֲהָאֲת וּפִאֲרֵסָא
יִכּוֹן כָּל חֲצֵר וּרְסֵס אֵין יִקִּימָה אֶמְלֹךְ לֹא יִגִּיר :

17

כִּנְת
כִּי

בְּאַדְרִין מַלְכָּא אֵמֹר וְהִתְיֹו לְדְנִיָּאֵל וְרָמֹו לְגִבָּא דִּי
אַרְיִנְתָּא עֲנֵה מַלְכָּא וְאִמֵּר לְדְנִיָּאֵל אֵלֶּהָ דִּי אֲנִתָּה
פִּלַּח לָהּ בְּתִדְרָא הוּא וְשִׁיזְבִּנָּהּ : חִינּוּד אֵמֹר אֲמֹר
פִּאֲתִי בְּדְנִיָּא וְרָמִי בָּהּ פִּי גִבֵּי אֲאִסֵּד פִּאֲבִתָּא וְקָלָה
לֵאחֵר אֵרִי תַעֲבִדָּה דִּאִימָא הוּא יִכְלִיעַךְ : וְהִתְיֹו אֵבִין
חֲדָה וְשִׁמְתָּ עַל פִּסְּ גִפָּא וְחֲתִמָּה מַלְכָּא בְּעִזְקִיָּתָהּ
וְנִעְזָקָתָה רַבְרַבְנֹוהִי דִּי לֹא תִשְׁנָא עֲבֹו בְּדְנִיָּאֵל : תֵּם

18

חֲתִי

אָתִי בַחֲגֹר עֵצִים פּוֹצֵעַ עָלַי פֶּסֶל אֲגֹב וּכְתֹמָה אֲמַלֵּךְ
 בְּכַתְּמָמָה וּכְזֹאֲתָם אֲרוֹיֶסָא לֹלֵא יִתְגִּיר רֹאיהּ פִּי
 דְּנִיָּא : אֲדִין אֲזֵל מִלְכָּא לְהִיכְלָהּ וּבֵת טוֹת יִדְחֹן
 לֹאֲהַנְעֵל קְדָמוֹחֵי וְשַׁנְתָּה טִיב עֲלוֹהֵי : חִינִיד צֹאֵר
 אִי הִיכְלָהּ וּבֹאֲתָ טֹאֲוִיָּא וְלֹם יִחְצֹר כְּזֹאֲנָא בִן יִדִּיהּ
 פֶּאֶרֶק נֹומָה : בִּאֲדִין מִלְכָּא בִּישְׁפָּרְפְּרָא יִקְוֶם בְּנִיָּהּ
 וּבְהַתְּבַהֲלָהּ לְגַבְּתָא דִּי אֲרִיֹּתָא אֲזֵל : חִינִיד קֹאֵם
 אֲמַלֵּךְ עַנְדָּ מִטְלַע אֶפְגֵּר וּצֹאֵר אִי אֲגֹב מִבֹּאֲדֹרָא :
 וּבְמִקְרָבָהּ לְגַבְּתָא לְדִנְיָאֵל בְּקֹל עֲצִיב זַעֲקִי עֵנָה מִלְכָּא
 וְאִמֵּר לְדִנְיָאֵל דִּנְיָאֵל עֲבֹד אֱלֹהֵא חֵיָּא אֱלֹהֵי דִּי
 אֲנִיָּתָהּ פִּלַּח לֵהּ בְּתִירִילָא הִיכְלָהּ לִשְׁיִזְבֹּתָהּ מִן
 אֲרִיֹּתָא : פִּלְמָא קִרְבַּ מִנָּה צוֹת דְּנִיָּא בְּצוֹת חֲזִין
 וּקְאֵלָהּ יֵא דְנִיָּא עֲבֹד אֱלֹהֵי אַחֵי אַהֲרָא אֲוִיתַעְבְּדֵהּ דֹּאֲמָא
 הֵל אֲמַכְן כְּלִיאֲצֵה לָךְ מִן אֲמַסֵּד : אֲדִין דִּנְיָאֵל עֵס
 מִלְכָּא מִלָּל מִלְכָּא לְעֵלְמִין חִיָּי : חִינִיד כֹּאֲטֹם
 דְּנִיָּא אֲמַלֵּךְ וּקְאֵ אֲטֵא אֵלָה בְּקֹא אֲמַלֵּךְ : אֱלֹהֵי שְׁלַח
 מִלְאַכֵּה וְסַגְרָא פֶּסֶל אֲרִיֹּתָא וְלֹא חֲבִלִינִי בְּלִקְבֵּל דִּי

19

20

21

אֲנִי
ק

22

23

קְדָמוֹחֵי

קדמוהי זכו השתכחת לי ואף קדמיו מלפא חבולה קדמך
לא עברה : רבי בעת במלכה פסד פס לאמר חתי

לם תודני ודלך למא חצני בין ידיה מן לחסנא ואיצא

בחצרת יא איה למלך לם אעמל סאיה : בארין מלפא

שגיא טאב ילוהי ולדניאל אמר להנסקה מדגבא והען

דניאל מן גבא וכל חבל לא השתכח פה די הימן סאלהו :

חינד למא סמיע למלך הלא לאמר סרה גרא ואמר

באצטאר דניא מן לגב פאצער ולם יוגר פיה שיא מן

אפסאר למא אמן ברבה : ואמר מלפא ודיתו גבריא

אלה דיאכלו קרצוהי די דניאל ולגוב ארצתא רמו אנון

בניהון ונשיהון ולא מטו לארצת גבא עד די שליטו בהון

ארצתא וכל פרמיהון הקקי : ואמר למלך פאתי באולאין

אקום ארין מהלו ברניא ורמי בהם פי גב לאסד ובניהם

ונסאהם פמא וצלו אי קערה חתי תסלטת לאסד פרקת

גמיע עצאמהם : בארין דריוש מלפא פתב לכל עממא

אממא ולשניא די דארין בכל ארעא שלמכון ישגא :

חינד כתב דריוש למלך אי גמיע אשעוב ואמס ודוי אלגאת

למקומו

אֲמַקִּימִין פִּי גַמִּיעַ אֲבִלְרֹאן סִלְאֵס אֵלֶּה עֲלִיכֶם וּבִרְכָּאוֹתֶיהָ :
 מִן־קִדְמִי שֵׁים טִיעֵם רִיבְכָל שְׁלֹטֵן מַלְכוּתִי לְהִנֹּן זֹאעִין
 וְדַחֲלִין מִן־קִדְמֵס אֱלֹהֶה דִּידְנִיָּאל דִּידְנִיָּאל אֱלֹהֶה חַיָּא וְקִיָּם
 לְעֵלְמִין וּמַלְכוּתִיהָ דִּי לֹא תִתְחַבֵּל וְשְׁלֹטְנָה עַד־סוֹפָא :
 קִד אִמְרַת בֹּאמֶר פִּי גַמִּיעַ סִלְטָנָה מַמְלַכְתִּי אֵן יִכּוֹנוּ
 מִתְקִיין פֹּאזְעִין מִן־אִמְרָה דְנִיָּא אִדּוּ הוּא אֱלֹהֶה אֲחִי לְקִיּוֹם
 אִי אֲמַבְדּוּ וּמַלְכוּהָ לֹא יִחַל וְסִלְטָאנָה לִי אֲכַד אֲעֵאֵם :
 מִשִּׁיזְבַּ וְלִצִּיל וְעַבְדֵּי אֲתִין וְתִכְוֹהִין בְּשִׁמְיָא וּבְמַלְכוּתָא
 דִּי שִׁיזְבַּ לְדְנִיָּאל מִן־רִיבְכָל אֲרִיָּתָא : וְהוּ אֲמַנְגִי וְאֲמַכְלִין
 רִצְאָנֵעַ אִמְרַת וְאֲעִגּוּבֹאֵת פִּי אֲכִמָּא וְאֲרִין אִדּוּ כָלִין דְנִיָּא
 מִן יָד אֲמַסֵּר : וְדְנִיָּאל דְנָה הִצִּלָּה בְּמַלְכוּתֵי דְרִינִישׁ וּבְמַלְכוּתֵי
 כּוּרִישׁ פְּרִסְיָא : וְאֵם אֲעִלָּה חַל דְנִיָּא פִי מֶלֶךְ דְרִינִישׁ וּכּוּרִישׁ
 אֲפֹאֲרִסִּי : בְּשִׁנְתָּ חֲזָה לְבִלְאִשְׁצִיל מֶלֶךְ בְּבִל
 דְנִיָּאל חֲלָם חֲזָה וְחֲזָוִי רֵאשִׁיָּה עַל־מִשְׁפָּכָה בְּאֲדִין חֲלָמָא
 כְּתִב רֵאשׁ מֶלֶךְ אֲמַר : פִּי אֲכִנָּה אֲחִילִי מִן־מֶלֶךְ בִּלְשַׁנְר
 מֶלֶךְ בֹּאבֵל רֵאשׁ דְנִיָּא חֲלָמָא כְּמֵאֲתִירָא עִנָּאָה וְהוּ פִי
 מִצְעָה חִינִיד כְּתִב דִּלְךָ אֲחִלָּם וְקִלְפִי אֲחִלָּם לְכִלָּם : עֲנָה
 דְנִיָּאל וְאֲמַר חֲזָה הֵיכַל בְּחֲזָוִי עַם־לִילְיָא וְאִדּוּ אֲרִבְעִיָּתִי
 שְׁמִיָּא מִגִּתָּן לִימָאָה : אֲבִתְרִי דְנִיָּא

וְהָא

27

28

29

פרסיה
ק

1

2

וקלדית פיה הירדה פי לליל כחץ הרבע גהחת
 3 למחא מצודה מנצמה אי לבחר לבכיר ורחבע
 חיוץ רב לבן סלקן מן ימה של יצחק מן רחא וכחץ
 4 הרבע השכחך ענין מן הצעדה מן לבחר כל
 ואחר מתביר מן לוחד קרמיתא בארית וגפין
 די נשר ליה חדי הוית עד די מריטו גפיה ונטיילת
 מן הרעה ועל רגלין כחנש הוקימת ולבב הנש
 יהי בלה! לשכך לאוול ישבה לאסר ולה הגנחה
 כלנסר תט רחית בחן הגנחה קר חנתת חרד
 5 ורע מערלך מן לארץ תפ חקים עלי רב לחן
 מחל חנסחך והעטי עקל אנחסו ואלו היה אוהדי
 תנינה רמי לרוב ולמפל חר הוקימת ותלת עלעין
 בפומה בין שניה ובין אמרין לה קומי הכורלי
 בעד סבי ובהן שכך הכרת חני שבה לרב וקר
 חקים אי גחנב ואחר ובהן פי מהתלחת הצלח
 6 מה ילקה בין הסנחה והכרי יק ללה קם ככל
 לחם לבתיר בתדר נחדי הוית ואלו אוהדי
 פנמר ולה גפין הרבע די עוף על גבה והרבעה
 לייסין לה יתא ושולטן יהי בלה! ובערלך רחית
 כחן שכך חסר כלומר ולה הרבע מן הגנחה

אט איד עלי צהרה ולה ארבעה דוס וקד דפעל
 צלטה: בתר דנא חדי הוית בחדו: לילא ואלו
 הוית רביעאה דחילה והימתני ותקיפה יתירה
 ושני רי: מדל ליה דבר בן אכלא ומרקה ושהל
 בדגליה דפסח והיא משנה מן כל היותא רי
 קהמיה וקלנין עשר לה: ובעי דלך דאית פיר
 דויה ליל פהן שכך דהבע ^{שיר} פז עה יוב גרה
 ולה אסנאן כבאר מן הדיר יאכל כדה וידן
 ולבאקי ידוסה בדגליה והו מתגייד עץ סהיר
 לאשכאן אתי קבלה ולה עשרה קרו: מ: חני
 הוית בקדניה ואלו קדן הוחד: דעירא סלי קת
 ביניהן ותלת מן קדניה קרמיתא את עקרה
 מן קרמיה ואלו עיניך בעיני הנשא בקדניה
 ופוס ממליל דבר בן: וביץ מה הנא מתכסר פי
 תלך לקרו: פחד: בקדן צגיר קר נבת פי מה
 בינה מה ותלחתה מן לקרו הנקלעת מ: בן
 ידיה ולה עיון בעיון אנאס פירלך לקרו: ופס
 יתכלם בלכבאיה: חדי הוית ער רי בורסון דהו
 ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חור וש
 דשיה כעמר נקי בורסיה שביץ דחור גלגלוי

7

8

9

ז

לוד ר' ליק: תם דאית כדאסיקד טרחת ובהז ש"פ
 קד גלס פוקהא לבאסה באתלג לאביץ ושער
 דאסה אביץ בלעקח ובראסיה להא שעה
 ולואבה נחר משתעלה: נהר דינור נגיד ונכיק
 מז קדמוהי האלף אלפי שמשוניה ורבו רבו
 קדמוהי יקומון דינא יתפסו פתחו ונהר
 מז נחר יגדי ויכרגמז בי ידיה ואף אף ורבוה
 רבוהת יקומון מז בי ידיה וקד וצע אחס ושות
 אר יתו: הדי הדי הדי הדי הדי הדי הדי הדי הדי
 די קדמא ממללה חדי הדי ער די קטילת הדי
 והובד גשמה ויהיבה לי קירת השא: תפדאית
 פאן מז אגלתלך לבאסה לעצמה אתי בחנת
 אקדן תתכלס בהא אשתחא גמלה לשכך הן קתל
 ובאר גשמה ובעל וקירא לאנא: ושאר הדי
 העריו שולטניהו וארכא בחיין יהיבת על דמך
 ודי: ואמא באדי אשכחך פדל עלטאנהס
 ואעטו מהלה מז חיותה לי וקדמא: חדי הדי
 בחיין ליליא ואלו עם ענני שמיא כפד חנני
 חתי הדי ונר עתיק יומיא משה וקדמוהי הקדמוהי:
 תם דאית ממה ידא פילל כן נשאבא מקבר

19

אֲדִיךָ יִנְבִית לִי צֶבֶחַ עַל הַיּוֹתֵבָה רַב־עֵיטֵי הָרִי הַזֶּה
מִן כּוֹלֵהוֹן רַחֵלָה וְהַיִּמִּתֵּי יִתְרָה עֲנִיָּה
וְדֹל וְטוֹכָה רִי נַחֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ הַיּוֹשֵׁעַ
בְּלִי לֹא־לֶכֶס הַיִּמִּתֵּי הַשֵּׁת וְבֵית אִמֶּךָ לִשְׂכֹּךְ
לִי יִשְׁכֵּן בְּיָדֶיךָ אֲדִיךָ אֲבִי עֶכְרֹם כְּדוֹעַ
נָה מִן הַיִּדִּיר וְאֶכְפָּרָה מִן נַחֲאֵס יִחְבֵּל

20

אֲבִיךָ יְרוּסָה בְּדִגְלֵהוּ וְעַל קִרְיָה עֲשִׂיךָ
יִבְרִי שִׁיָּה וְאוֹהֲרֵי רִי שְׁלִיקָת וְכָלֹל מִן קִרְמִיָּה
תֵּלֶת וְקִדְמָרִי פִּין עֵינֶיךָ לֵה וְכֹסֶם מִלִּיל רַב־רֶבֶן
וְהַיּוֹתֵב לִבִּי מִן הַבְּרִתָּה וְהַמֶּה לִקְרוֹן לַעֲשִׂדָה
לֹא־לֹא אֲדִיךָ אֶסֶה וְלֹא־לֹא לִי נִבְתָּ וְסִקֵּט מִזֶּבֶן
יִדֵּה תִלְחִתָּה וְלִקְרוֹן מִתְּצַב לַעֲיִין וְכֹסֶם יִתְכַּלֵּם
בְּלִבִּיךָ וְיִבְחָר מִנְּצָרָה אֲכַתֵּר מִן נִצֵּר אִידֵהוּ

21

וְהַיּוֹתֵב וְיִתְכַּלֵּר לִי בִּין עֲבָדֵה קִלְבִּי עִסֵּק רִי שִׁין
וְיִכְלֹה לִהְיוֹן וְכוּ וְהַיִּתְבַּחֵךְ דֹּאֵךְ לִקְרוֹן וְהַמֶּה
לִקְרוֹסִין וְיִנְכֹּס - אֶסֶה עֲדִי רִי אֲתָה עֵתִיק יִמְדִיָּה

22

וְיִנְבִית יִתְיָב לִקְרוֹסִין עַד יִנְכֹּס וְהַמֶּה מִטָּה וְהַלְכֹתָהּ
הַחֲסִינִי קִרְיָה לִי הַזֶּה אֲשִׁיךְ כִּנְבָר לִחְבֵּס
וְלִקְרוֹסִין לִמְתַּעֲלִין וְיִנְכֹּס לִחְבֵּס וְיִדֵּה לִמְתַּעֲלִין
לִקְרוֹסִין בִּין אֲדִיךָ הַיּוֹתֵב רַב־עֵיטֵי הָרִי הַזֶּה

23

25

28

ח

1

2

3

קרישי עליוני מלכותיה מלכות עלם וכל שטותיה
ליה יפלהו ושתמעון ואלמלך ולכרטיהן ולשר
לריו למלך גמיעמה תחת אסמה בלמות לי
מרוסיין למתעליין כמלכותם מלך אהרד וגמיע
לחטיץ להם יסמעון ויטיעון ער כח סוכה
הנה רניחל שגיה רעיוני יבה לו ככ
והי עלי ומלתה בלבי כטרית ליהננה
חכר לקצה ויהי חרד שתני חכר חרי
בתירא ותגיידת סחטני ויהי ככית לקצה
כי קלבי בשנות שלש למלכות
בלש צד המלך חזון נדחה חלי חני חני חני
חחרי הנדחה חלי בתחלה כי אסנה את אסנה
מלך בלש צד למלך חודי לי דויה חנח רניחל
בער מה חודי לי חודי לי חודי לי חודי לי
בדחותי וחני בש
והדחה בחזון
ורחית כי אמנה
כודסותאן וחנה
והדחה והנה חח
והקדנים בבוהות

4

5

6

7

והגבוהה עולה באהלונה: כמדרת בערי כדחית
 באן כבש קאים עלי לשטי ולה קדנחן ואקדנחן
 עצימחן חמרה מה הענכס מן להכר והענכס
 המה לרי נבת חכרה: להייתי היתה אהל מנחה
 ימה וצכנה אנגבה וכלהיות לה יעמדו ולסבב
 ואין מעיל מידו ועשה כד צונו והגדיל רחוקה
 ינחה מז ובר גרבה ושמהל ובנחה ובמיע
 לוחש לה יקמו בין יריה וליס מכלך מז ירה
 כינעבהס דפחה ואסדה: ואני היתי מבין
 והנה עפיר עזיס בא מן המערב עלמני כלהלך
 ואין נוגע בארץ והעפיר קדך חזות בין עיניו
 ובין מה חנה מתקהס פארי בתיס קדך קבל
 מן למגרב יערו עלי וגדל ארץ וליס ימסהא
 מן שרת לערו ולה חממת שעב בין עינאה
 ויבא ער ~~הס אשר רחלתי עמר~~
 למת כחיו פוגל לי
 לכהש ~~יתה ואקפה עלי לשט~~
 פעה עלי ~~להייתי מגיע~~
 חכלה אהל וי ~~יך את האהל וישב~~
 את שני קדני ורחוקה ~~הבאיל לעמר ולכני~~

וישלכוהו ארצה וירמסוהו ולא היה מציל ללחילו
 מידו ור איתה למח וכל איה אחת עליה כצונה
 וכסר קדנאה ולם יכונ פיה קווה חן יקח בין יריה
 פטרהה עלי לארץ ור אסה ולם יך לה מכלחמן
 ידה וצפיר העצים הגדיל עד מאר ובעצמו
 נשבלה הקנן הגדלה ותעלינה הזות יארבע
 תחתיה לארבע רוזות השמים תם רחית לתים
 קר אסרף גרה מענד תעצמה הנכסר לקרץ
 לאכבר כנבת מכאנה ארבע שעב בחרה ארבע
 גה את לסמיה ומן האחת מהם יצאה קרץ אחת
 מצעירה ותגדל יתר חל הנבב וחל המדרוד
 וחל הצבי ומן אחרים נבת קרין צביר פעצם
 כלה מצגהה מהב לגנוב ולמשדק ולשחם
 יעני לשמא ותגדל עד צבחה עמים ותכל ארצה
 מן הצבא ומן הכוכבים ותרחםם ולם עולת לי
 נגוס לשמה חתי וקעת עלי לארץ מן למגוס ואכזאנב
 ורחסתהח על יצדה צבא הגדיל ולממנו הורם
 התמיד והשלף ממנו מקדשה ולידיים אנגוס עולת
 חתיר כע מנה לשי ארמים וטרה מדייה מקדסה

אז

ויצבא תנתינן עלה תמיד בפסע ותשולך אמור
 ארצה ועשתה יהי עליה וירבעת אנגוס בסבב
 לשי ארמים כי גרם אנה אר טרחת לחק לי אהרץ
 פעמלת עמלה ואנגחת כיה עיגלה ואשמעה
 אהר קדוש מרבר ויאמר אהר קדוש למלחוני
 המרבר ער מתי ההזון התמיד והפסע שמים
 תת וקדוש ויצבא מרמס ותס סמעת ואחרה מן
 למלחמה יתכלם פקל מלך אכר לאלהאני למתכלם
 לי מתי ארויה ארמים וארנב ואחשה תבעל ואקוס
 ובישרה וסא ויאמר אלי ער ערב בקר חלפים
 ושלש מהות ונצרך קדוש פקל לי לי אפיז ותלות
 מהיה ליל ונה אר יזכו לקרם ויכלג ויהי בר אחתי
 אני רפיאל את ההזון ואבקשה בינה והנה עמר
 לנבדי כמנהיה גברו פלמה רחית אנה רניא הדי
 ארויה טלבת אן אתקהס פארי בשכך קאיס חורא
 במנצר דגלו ואשמע קול ארם בן אולי ויאמר
 גבריאל הבן להלד את המרמה ותס סמעת כחות
 הנסחן כי גהת אנה כנחרה במח קאלה יא גבריל
 אפהס ראך תמסיר ארויה ויצבא אצל עמרי ובכאן

12

13

14

15

16

17

לג

נבעתי ואכלה על פני ויהמר אלי הבז בן הרם כי
 לעת קץ החיוץ: כבד ענר מוקי כמעמגיה הלני
 כוקעת עלי וגדי כק אלי חכמה יח הבז הרם תפסו
 18 לרואה כהנה לי וקת לאהלו וברבדו עמי נדרמתי
 על פני ארצה רגעבי ויעמידני על עמרי: כלמא
 כלמני חסבתת עלי וגדי עלי לארץ כרנה חתי
 19 חוק פני עלי וקמי ויהמר הנני מורי עך את אשר
 יהיה באחרית הדעס כי למוער קץ: וקלה אנה
 מערכך מאיך כי אכר הרי אדגס כהנה לי וקת
 20 לאהלו הויל אשר ראית בעלה קדנים מלכי מרי
 וקדס: לכבש ארי ראית הרו לקדנין הו מלך מאה
 21 וקדסו והעכיר השעיר מלך יון והקדן הגרולה
 אשר בין עיניו הוה מלך הר אשון: ולתים כהו
 מלך ליונאנין ולקדן לעצים ארי בין עינא הו
 22 למלך לאו למנהם: והנשברת ותעמרנה ארבע
 תחתיה ארבע מלכיות מגוי יעמרנה ולה בכחו:
 ואמנכסרה אתי נבתת מכאנה ארבעה ארבע
 23 ממלך מז אמה ואחרת תקף לא בקוותה: ובאחיות
 מלכותם כהתם הכשעים יעמר מלך עזכנים
 ומבין חירות: ופיאכר מלכותם ענר במלך אגרם

24

25

26

27

1

יקום מלך צדיק אגה יפהם לאההריתו ועצם
 בחר ולא בכחו ונמליות ישחית והצליח ועשה
 והשחית עבומים ועם קדושים ותעצם קוותה
 לה בקוותה ויפסד כסארה עגיבה ויתסלה חז
 יצנעה ויהלך לעצמה ולקום לקדוסי ועל שכלו
 והצליח מרמה בירו ולבבו יגדיל ובשלה ישחית
 רבים ועל שר שרים יעמר ובחכס יר יעבדו ומע
 בבתה תמחם למכר כי ידה סיכבר קלבה ויהלך
 לבת ירין פיהרו ולידיים לרייפה יקום גענר כל
 למקרה ינכסד ומרחה הערב והבקר אשר
 נהמר חמת הויה וחתה סתום ההדון כי לימים
 רבים ודויה מרת אליל ולנההר אתי קילת מהו
 חק וחנת פחחמך לרויה מהנה לירדה טויל
 והני רניאל נהייתי ונחליתי ימים רבים ואקום
 והעשה את מלחכת המלך והשתומם ער
 המרחה והיץ מביץ והנני רניאל חבת מחת פמדות
 איחמה לי חקמת כעמלת עמל למלך ככנת
 מטרקה כי אתמכר כי לרויה מלס הגר מכהמה
 בשנת אחת לירדיו שבן החשודות
 מזרע מרי אש המלך על מלכות כשרים ופי

סנת אחרי לרדיוש בן אחשוורוש מן נסל למרין
 2 לרי נכב מלכא בעקב מלך אכסר חנין ובשנת
 אחת למלכו חנירני חלבינתי בספרים מספר
 הענים אשר היה רבך יהוה חלירמיהו הנביא
 למלחות ולחבבות ירושלם שבעים שנה מיתוך
 סנה אחריה מן מלכה חנה וניחליתביינת כי
 אכתאב ערר לסנין לרי אחוי ברה אלה לינמיה
 3 אנבי עטרתמחטסבעין סנה לכר אחיחושלם
 ואתנה את כני חליהוה ואלהם לבקש תפלה
 ותחנונים בצום ושק ואחר פקדות אלה רבי
 4 יואל צלוח ותחנונה בצום ומסורמחר ואתתלה
 ויהוה ואתורה ואמרה חנה חניאלהחביו
 והנזירי שומר הבדית והחסד להביו ולשמרי
 מצותיו ולמה צלית ללה רבי אקדרתברנוב
 וקלת ללהם יא רבי אטיחיק לכביר אמהיב חמך
 5 לעהר ולפניו להחביה ותחפני ונחיהה וטאנו
 ועננו והרשענו ומדרנו וסור ממדותיך ונחמי
 שפטיך קר חכמינו וארנבנה וצלמנו ועצנו
 6 ודלנו מן שדאיעך ואחכחמך וליה שמענו
 אל עבדיך הנביאים אשר רבנו בשמך אה

מלכינו ושרינו והבותינו והכל עם הארץ:
ולס נקבל מן רמלאך להנביא אלי כהטבך ע
ענך מלובנה ודיס חנה והבנה וסחיר לעמק
לך יהוה הצדקה ולנו בשעת הפנים בהיום הזה
לאיש יהודה ולשבי ירושלם ולכל ישראל
הקדושים והרחקים בכל הארצות אשר נקראת
שם במעלות אשר מעלובך: לך יתקב לעד
ולנח לבדח יומנה הדי לא יהודה וללירושלם
ולס אר בני ישראל לקריבך ולבעיריך
לך יתקב לעד לך לך לך יתקב לעד בנכחתם
לך נכתו בטחעתך: יהוה לנו בשעת הפנים
למלכינו ולשרינו והבותינו אשר חטאנו
לך: ובמה לנח לבדח יתקב בראך למלובנה
ורייס חנה והבנה אר הכטחנה לך: להני
אלהינו הרחמים והסליחות כי מדרבך ר:
ועלי חנה ללה רבנח לרחמה ולמגפרה עדי
חנה קר ענינה: ולא שמענו בקול יהוה
אלהינו ולכת בתורתו אשר נתן לפנינו ביד
עבדיו הנביאים: ולס נקבל אמר רבנח לנסיר
מישר איעה אתי תלחה עלינח רמלאה להנביא:

7

8

9

10

11 וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֲבָרוּ אֶת־תּוֹרָתְךָ וְסוּר לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ
 בְּקִלָּה וְהָיָה עָלֵינוּ הָאֱלֹהִים וְהַשְׁכֵּנָה אֶשֶׁר כְּתוּבָה בְּתוֹרַת
 מֹשֶׁה עֲבַד הָאֱלֹהִים כִּי־חָטְאנוּ לָוֹ : וְסָאִיר אֲמַרְאִיל
 תְּגַאזְזוּ תוֹרַתְךָ וְזָאוּ וְלֹם יִקְבְּלוּ אִמְרֵךְ חֲתִי אֲנִצֵּב
 עָלֵינוּ מֵא מִכְתוּב פִּי תוֹרַת מוֹסִי רְסוּל אֱלֹהִים אִד
 12 אֲכַטְאנָא לָהּ : וְיָקֵם אֶת־דְּבָרֶיךָ אֶשֶׁר דִּבֶּר עָלֵינוּ
 וְעַל־שְׁפָטֵינוּ אֶשֶׁר שְׁפָטָנוּ לְהִבִּיא עָלֵינוּ רָעָה
 גְּדוֹלָה אֶשֶׁר לֹא־נִעְשִׂיתָה תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר
 נִעְשִׂיתָה בִּירוּשָׁלַם : פּוֹאפָא בּוֹעִידָה אֲרִי תוֹאֲעֵרְנָא
 וְחִכְאֲמֵנָא לְדִי וְלֹנָא אֵן יִנְזַל בְּנָא בְּלִיָּה עֲצִימָה
 מֵא לֹם תִּצְנַע תַּחַת אֲסַמָּא כִּמָּא צִנְעַת פִּי יְרוּשָׁלַם :
 13 כַּאֲשֶׁר כְּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת בָּאָה
 עָלֵינוּ וְלֹא־חָלִינוּ אֶת־פְּנֵי־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשׁוּב מִעֲוֹנוֹ
 וְלִהְיוֹתֵנוּ כַּאֲמֹתְךָ : כִּמָּא מִכְתוּב פִּי תוֹרַת מוֹסִי
 לֹאֵן גִּמִּיעַ דְּלִךְ חָלִי בְּנָא וְלֹם נִבְתַּהֲלִי לִי אֱלֹהִים רִבְנָא
 14 פִּנְתוּב לִי מִן דְּנוֹכְנָא וְנַעֲקֵל חֻקְאִיקָה : וְיִשְׁקֹדִיָּהּ
 עַל־הָרָעָה וְיִבְיָאָה עָלֵינוּ כִּי עֲדִיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָרַל
 כָּל־מַעֲשֵׂיוֹ אֶשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שְׁמַעְנוּ בְּקִלָּה :
 פִּחְכֵם אֱלֹהִים עָלֵי אֲבִלִיָּה וְאֵתִי בִּהְיָ עָלֵינוּ אִד הוּ
 אֲסַרְל פִּי גִמִּיעַ צִנְאִיעָה אֲרִי צִנַּע וְנַחֵן אֲדִין לֹם מִקְבֵּל
 אִמְרָה :

אמרה : ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את
 עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעשילך שם כיום
 הזה חטאנו רשענו : ולאן יא אלה רבנא לאי
 אכרגת קומנא מן בלד מצר ביר שרירה וצנעת לך
 אסמא עצימא פאנא זמנא הלא קד אכטאנא ו
 וצלמנא : ארני ככל צדקתך ישבנא אפר וחמותך
 מעירה ירושלים הרקדשך כי בחטאינו ועונות
 אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו :
 אלהם כגמיע אחסאנך אסאך אן תרד גצבך ו
 וחמיתך ען מדינתך ירושלים גבל קדסך
 פאנאנא בלטאינא ורנוב אבאינא קד צארת הי
 וקומך מעידה לגמיע למחיטין בנא : ועתה ישמע
 אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחננני והאר פניך
 על מקדשך השמים למען אדני : ולאן אסמע יא
 רבנא צלוה עבדך ותננה ואקבל כנור וגהך לאי
 קדסך לוחשי כמא אנת אהלה : הטה אלהי
 אונך וישמע
 פקח

15

16

17

18

קח עינך ודחה שוממותינן והעיר אשר נקרה
 שמך עליה כי לא על צדקותינו הנחנו מקילים
 תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים ואהסמע
 לנא שמעא תהמה ואנצח לינח נצרה באמלא
 ולוח שתנח ואקריה לתי נסבת לי חסמך כהנה
 לים עלי צלחנה נחץ מוקעץ תחננה ביץ ידך
 לכך עלי רחמתך אהסעה ארני שמעו ארני
 סלחה ארני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך
 אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך אלהם
 חסמעלנא אלהם הגפר לנא אלהם הגבנה ואקץ
 יהיה בם ויהי תפלה בם חנת אלהה ה
 נסב לך מרינתך וקומך ועור
 אני מדבר ומתפלל ומתורה חטתי וחטאת עמי
 ישל אל ומכילת חנתי לפני יהוה אלהי על הר
 קדש אלהי ואינני אנה מרגי ומצלי ומקד
 בכטייתי וכטייה קומי בני חסד היל ומוקע
 תחנוני בי ירי אלה עלי גבל קדסה ועור אני מרגל
 בתולה והיש גבדי אל אשר רחיתי בה זון בתולה
 מועף ביעף נבע אלהי כמנחת ערב ובין מה חננה
 פי ארע בער לצולה פארי בגבדיל למורך ארי

חטאתי
 פ

דחיתה כי לריוח לאולי טהירא חסדעה ויגלא
 ענר צלול למקרב: ויבז וירבד עמי ויאמר דניאל
 עתה יצאתי לה שכיילך בינה: כמה מני אר כי
 כחטבני וקליה דניאל אחז כרגת ליח עלמך
 למהם: בותחלת תהנוניך יצא דבר ואני באתי
 להגיד לך כי חמורות אתה וביז בדבר והבז
 במרעה: ואלך חזן מן אבותי תחנך כדגלך
 אמר ואנא גית לחכברך בה חר אנת לכחך
 כחמהם לאמר ותאמל למינך:

שבועים שבעים נחתך על עמך ועל
 עיר קדשך לכלה הפישע ולהתשחיתות חלכך
 עוז ולהביא צדק עולמים ולהחיות חזון ונביא
 ולמשח קדש קדשים: והי סבעיז הסבוע קד
 קטעת עלי קומך ועלי קריה קדשך למנח אגדס
 ולכטייה ופקראן ארנב ומגי ערל ארהור ובתם
 לוחי ולנבווה ומסח כחך לאקדחם: ותדע
 ותשכיל מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלים
 עד משיח נגיד שבועים שבעה ושבוים ששים
 ושנים תשוב וכבנתה דחוב וחלוץ ובצוקה עתים
 ותעולם ותמהם מנר כדג לאמר לי אדגוע ובכח

זך

26

27

1

ירושלם מעלמחסוה ולמדבר סב ענה הסחביע
תם אתנין ופניך הסבועה תעור ותבנה דהחנה
ופצולה הויך רנין פי חוקחת מנההו ודחלר
השבועים ששים ושנים יכרת חשיה והיין לו
והעיר והקדש יעזית עם נפח דבא וקצובשטן
ועד קץ מלחמה נהדחת שוממות בער לחתנין
ולסתין לחסבונם יקטע למחסוה מן לבד יכע
פליס לה ולקריה ולקדס יפסדה מה קום למדבר
למקבל ואבלה בלגדק ולי אהל אחרת תכתד עלי
וחשחתו והגביר בדין לרבים שבוט אחר ודחי
השבוט ישבית דבא ומנחה ועל כנף שקוצים
משמס ועד כלה ונחר צהר חתך על שמס ויתנת
לעחר לאגמאעה הסבועה ואחרתה לכנה כי ננמ
ינכת פי עטול לרבים ולבד ומעבסטה לרגס
וחשיה חתי חן מנה והנכתד ינכסון עליו לה שח
בשנת שלש לכורש מולך פדס
דבר נגלה לרניאל אשר נקדח שמו פלגיש צר
ואמת הדבר וצבא ברול ובין את הדבר ובינה לו
במרחה פי לשנה לתלתה לכורש מולך לפדס
אמר צהר לרניאל לרי הסמה בלש שצר ולאמר

חק ולא מדאד ליה כביר וקר קדם לאמר ואחמם
 למנצח ביימים ההם חני רניח להייתי מתיאכל
 שלשה שבועים ימים כי ילך אוקת חנא רניל
 כנת מתחננא תלת חסאביע איהם לחם חמית
 ליה אכלתי ובי שר ויין לא ביה הלכי וסוף ליה
 סכתי ער. לחת שלשה שבועים ימים טעמם
 לריד לם אכל ולחם ושראב לפרכלא כאי וולם
 ארה ורהנא לי חן תמת תלחתה חסאביע
 איהם וביום עשרים וארבעה
 לחדש הרצון ואחרי יתי עליה הנהד הגרור
 הוא חרקה ופי ליום לא אבוע ולעשרין מן אשר
 לאול כנת ואקפה עלי שט אנהד לכידהו לגולה
 ואשה חת עיני וארה והנה איש אחר לבוש
 בדים ומתניו חגורים בפתם חופה כמרדת
 בידי פראית פארי במלך בצורה דגל לאבס
 עשר ומשרורה חקויה בכנוי מן אכאיד ובוזמ
 פתדש ופניו כמראה בך ועיניו כלפיד
 חש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל
 וקול רבדיו כקול המון וראית גתתה בלא חרף
 מן לגוהד ובהה פרויה אברך ועינאה כמלהיל

נחך

י'.

נאִי וידֹאֵה ורגִלֶּאֶה כִּלּוֹן אֲנִחֲאֶס אֲמַל וצוֹת כִּלֵּאֲמָה
 כְּצוֹת גִּמְהוֹר : וְרֵאִיתִי אֲנִי דְנִיָּאל לְבִדִּי אֶת הַמֶּלֶכָה
 וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמֶּלֶכָה אֲבָר־
 תְּרִדָה גְדִלָה נִפְלְאָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרָחוּ בְּהִתְבָּא : וְרֵאִיתִי אֲנִי
 דְנִיָּאל וְחָרִי הוּא לֹאֵמְנֶצֶר וְאֶקֹּם אֲרִיז כֹּאֲנִי מִעִי לֹס יוֹדֵה
 וְלִכְן וְקַע בָּהֶם אֲנִזְעֵאֵג עֲצִים חֲתִי הִרְבוּ פִּאֲכֹתָבוּ :
 וְאֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבִדִּי וְאַרְאֶה אֶת הַמֶּלֶכָה הַגְדִּלָה הַזֹּאת
 וְלֹא נִשְׁאַרְצִי כֶּח וְהוֹדִי טֶהֱפֶה עָלַי לְמִשְׁחִית וְלֹא
 עֲצָרְתִּי כֶּח : פִּבְקִית אֲנִי וְחָרִי וְרֵאִיתִי הוּא לֹאֵמְנֶצֶר
 אֲעֲצִים וְלֹס תִּבְקָא בִי קוֹוָה וְכֹוֹה אֲנִקְלֹב עָלַי מִתְּגִידָה
 וְלֹס אֲחֹבֶס קוֹוֹתִי : וְאֲשִׁמֵּעַ אֶת קוֹל דְּבָרָיו וְבִשְׁמִיעִי אֶת
 קוֹל דְּבָרָיו וְאֲנִי הֵייתִי נִרְבֵּם עַל פִּנֵּי וּפְנֵי אֶרְצָה : תֵּם
 סִמְעַת כִּלֵּאֲמָה וְכִסְמֵאֲעִי כְּטֹאבָה וְאֲנִי כִנֵּת מִסְעִתָּה
 עָלַי וְגַהִי וְגַהִי עָלַי לְאַרְיָן : וְהִנֵּה יָד נִגְעָה בִּי וְתִנֵּי עָנִי
 עַל בְּרָכִי וְכַפּוֹת יָדַי : פֹּאדִי קִר לְמוֹסְתִנִּי יוֹ פִּכְמָא מ
 מִסְתִּנִּי אֲסוֹתִנִּי עָלַי רִכְבִּיתִי וְכַפִּי : וַיֹּאמֶר אֵלַי דְּנִיָּאל
 אֵי שְׁחִמְדוֹת הַלָּן בְּרִבְרִים אֲשֶׁלִּי דְבַר אֵלַיִךְ וְעִמְדָה עַל
 עִמְדָּךְ בִּי עֵתָה שְׁלַחְתִּי אֵלַיִךְ וְכִדְּבָרוֹ עִמִּי אֶת הַדְּבַר
 הַזֶּה

הָיָה עִמָּדָי מִרְעִיד : פָּקֵד לִי יֹאדְנִיָּא לְכֹאֵן אִפְהֹם
 לְכֹלֵאֵם אֲדִי אֶקְוֶלֶה לָךְ וְקֵם עָלַי יִגְלֹאֵן פֶּאֶנִי קִד
 אֶרְסֹלֶת אֵיךְ פִּלְמֵא כְּלִמְנִי בִּהְדֵּא לְכֹלֵאֵם וּקְפֵת מ
 מִרְתַּעְדָּא : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל תִּירְאֵנִי אֶל כִּי־מִוִּתְיָם
 12 הִרְאֵשׁוּן אֲשֶׁר נָתַתְּ אֶת־לִבְךָ לְהִבֵּן אֱלֹהֵת־עֲנוֹת לִפְנֵי
 אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמָעוּ דְּבָרֶיךָ וְאֶנִּיבֹאֲתִי בְּדִבְרֶיךָ : וְקָל לִי
 לֹא תִכְאֶה יֹאדְנִיָּא אִדּוּ מִן אִיוֹם לְאִוֹל אֲדִי רִדְדִת
 בְּלֹךְ לְאֶת־פֶּטֶן וְתַעֲבֹד קִדָּאֵם אַחֲרָךְ סָמַע כְּטֹאבֵךְ
 וְאִנָּא אֶתִּית בְּכְטֹאבֵךְ : וְאֲשֶׁר־מִלְכּוֹת פְּרִס עִמָּר־
 13 לְנַגְדֵי עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם וְהִנֵּה מִיבֹאֵל אֶחָד הַשָּׂרִים הִ
 הִרְאֵשְׁנִים פֶּאֶ לְעִזְרָנִי וְאִנִּי נִוְתַרְתִּי שֵׁם אֲצֵל מִלְכֵי
 פְּרִס : וְרִיִּס מִמְּלַכַת פֶּאֶרֶס וְאֶקֶף הִדְאִי הִדְאִי וְאַחֲרָ
 וְעֲשָׂרִין יוֹמָא וְאַדָּא מִיכָא אַחֲרָ אֲרִיִסָא לְאִוֹלִיל גֵּא
 לְנַעֲרֵי וְאִנָּא פִּצְלִית תֵּם לִזְק מְלוֹךְ פֶּאֶרֶס : וּבֹאֲתִי
 14 לְהִבְיִנְךָ אֶת־אֲשֶׁר־יִקְרָה לְעַמָּךְ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כִּי־עוֹד־
 חֲזוֹן לַיָּמִים : פֶּאֶתִית לְאַפְטֵנָךְ מֵא יִצְחָקָךְ קוֹמֵךְ פִּי אֲכֹר
 אֲזִמְאֵן אִדּוּ בְּקִי וְחִי לְאַזְמָאן : וּבְדִבְרֹךְ עָמִי בְּדִבְרֵי־יִם
 15 הָאֱלֹהִים נָתַתִּי פֶּנִי אֶרְצָה וְנִאֲלִמְתִּי : פִּלְמוֹא

בְּלִמְנֵי

ק

בלמני בהרי לבלאם הנחנית עלי לאהרץ וסבתת
 16 והנה פרמות בך אדם נגע על שפתי ואהפחד
 כי וארבלה ואומלה הלה עומד לכגרי ארני
 במראה נהפכו צירי עלי ולח עצדתי בך מחרי
 בשכך הנסחזקר רנח בשמתי פפתחת כחי
 וקלת ללוי כחן קהים חרי יה סיירי מזרויה
 הרי לשכך אר ארני למכחך ולסחבס ח
 17 קוותי ואיך יוכל עבר ארני זה לדבר עסחוני
 זה ואני מעתה לא יעמוד בי כח ונשמח לא נשאה
 בי ככח יסתטיע עבר סיירי הרי הקי כחטב
 סיירי הרי ואנח מזרויה לסתבת בי קוור
 18 ובאר חול תבא כיי נסמה ויוסף יגע בי
 במראה ארני ויהדיקני פעחור למלך בצורת
 19 הנסחז פרנחבי ושדני ויהמר הלתיהאיש
 המורות שלום לך חזק וזה וברבדו עמרי
 וחזקתי ואמלה ידבר ארני כי חזקתני וקא
 לא תכדוף יהאיה לקגל לכחך לסלחסלך תשור
 ותהייד כלמח בלמני ברך תשודת וקלת יכלמני
 20 סיירי במהשא כחך קר שודתני ויהמר
 הירעת למה באתי הליך ועתה אשוב להלחם עם

21

1

2

3

4

שֶׁר פָּרַס וְהָנִי יוֹצֵא וְהֵנָּה שֶׁר יוֹצֵא פָּקַד הָרָא
עַל מַתּוֹלֹס בֵּית לִיךְ פָּקַד עֹלָם חָנִי סָהֶעוֹר לִיךְ לֵא
לִמַּח אֲרֻבָּה מִעַרְאֵךְ לִמְלִיךְ לִמוּכָל בִּלְפָּנֵי פָּרַס תָּם
הַנְּכַרְךָ וַיִּקְבַּל לִמְלִיךְ לִמוּכָל בִּלְפָּנֵי חָנִי יֵהוּ הַבֵּל
הַגִּיֹּד לִךְ הֵת הַרְשִׁיט בִּכְתָב חֲמַת וְהָיָה אֲחֵר
מִתְחַזֵּק עָמִי עַל אֱלֹהֵי כִי הֵם מִיכָאֵל שְׁדָכָם
וּלְפָנֵי אֲכַבְרֵךְ בְּמַחְזֵר רָסָם פִּי בִתְחַבֵּל אֲחֵךְ וְלִים
אֲחֵר יַעֲהוֹנָנִי עַל הוֹלֵאִי לֵא מִיכָאֵל לִמוּכָל בִּנְסָם
וְהָנִי בִשְׁנֵת אַחַת לִרְדִּי וְשֶׁר הַמָּרִי
עַמְרִי לִמְלִיךְ וְלִמְלִיךְ לִי וְהָנִי מִן אֲסֵנָה לִמְלִיךְ
לִרְדִּי וְשֶׁר אֲמָרִי הוֹק פֶּתִי וְהַשְׁרֵדִי וְהַעֲזֵה וְעֵדָה
אֲפֹת אֲבִיךְ לִךְ הֵנָּה עוֹר שְׁלֵשָׁה מִלְכִּים עַמְרִים
לְפָרַס וְהַרְבֵּי עֵי יַעֲשִׂיר עֲשִׂיר גִּדִּי וְלִמְלִיךְ כִּחַדְתָּ
בְּעֲשִׂרֵי יַעֲרִי הַכֹּל אֶת מִלְכּוֹת יוֹן וְלִאֲחֵךְ חֲקִי
הַקּוֹל לִךְ קָרַבְתָּ לִלְפָּנֵיךְ גִּדִּי מִלּוֹךְ וְלִרְחֵב עֵסֶת גִּבִּי
גִּבָּה עֲצִים מִן גְּמִיעָהּ פָּחֵדִי תִמְכֵּן מִן יִסְחָדָה
חֲצָהֶךְ לִכְלִמְלִיךְ לִיכְנָנִיךְ וְעַמְרֵךְ מִלֵּךְ גִּבּוֹר
וְמִשְׁלֵמֵךְ שֶׁלֹּרֵב וְעֵשָׂה כְּדָבָר כִּי הוֹסֵם לֵהֵס
מִלֵּךְ גִּבָּהֶךְ וְיִתְעַלֵּטֶךְ יִכְלֹט אֲנִי עֲצִימָה וְיַעֲמֵל
מִהִירֵךְ אֲהֵה וְבְעַמְרֵךְ תִּשְׁכַּח מִלְכּוֹתֶךְ וְתִרְחֹץ

קא

להרבע לזוהות השמים ולא להחזיתו ולא כמשל
 אשר משלכי תנתיש מלכותו ולא חדים מלכד
 אלה וענר תמחה קיהמה תנכסר ממלכתה
 ותנקסס לארבע גדות אסמה ולא תכוז לעקבה
 ולא ליכלט אנה לרי תצלט לכך ממלכתה תתשוב
 ותציד לאכרין סויה וליה ויהדק מלך הנגב ומן
 5 שליו ויהדק עליו ומשל משרלכ ממשרלתו
 וישתר מלך אגנוב ובעץ דייסחה חתי יקוי עליה
 6 ויתצלט מן צלט אנה צלט אן עצים ולקץ
 שנים יחרו ויהבלו ובת מלך הנגב תבוא אהל
 מלך הצפון לעצמות משרים ולא תעצר כד
 הדוע ולא יעמד וצלו ונתתה יה ומביהיה
 ותוליה ומחזיקה בעתים ולי מדיה סניץ יתאמן
 וגמחה מלך אשה תציד לי מלך לער אק
 לתעמל עליה חצה ולא תחבס קוה רדה עדה
 ולי אשה תתבת גמחה עתה ולא קוה ותסלם
 הי ומרה כלה ואסתארה ומא ייריה בלמשה
 7 ועמד מנצר שלשיה כנן ויבא אלה חילו ויבא
 במעוז מלך הצפון ועשה בהם והחזיקו יתם יקום
 מן כרעה צולה עלי מנברה וירכל גיש מלך

לעד אקח צונה ויזנע בה להא מה ידיר ויונמנ.
 מנה ה' וגם אלהיהם עם נסיכיהם עם כליה מותם
 כסף וזהב בשבי יבא מצרים והוא שנים יעמר
 ממלך הצפון: תם מעבור אתהם מע כוה צהם
 מע חנייתם למבא מז כזה ורהב יד להא לי
 מצד סביה והו יעיש סניז בער מלך לעד אק:
 ובה במלכות מלך הנגב ושב אלהיהם: תם
 יד כל פי ממלכת מלך אגנוב וירגע לי בלדה:
 ובניו יתגלו והסלו המון חילים רבים ובה בר
 ושטף ועבר וישב ויתגלה ער מעורו: ובניה
 יתחד שוזה כיגמעוץ עליה גיש עצים פירכלן
 בלדה רבולה וינסחצוץ ענה ויעברוץ תם יעורו
 ויתעד ינון לח מונה ויתמדמר מלך הנגב
 ויזח ואלחם עמו עם מלך הצפון והעמיר המון
 רב ונתז ההמון בידו: ויחתר חניר מלך אגנוב
 פכרג ויח ארב מלך לשמא ויגמעב ישא ענימה
 ויסלס רלך אגמהור בידה ונשאה ההמון ורס
 לבכו והפיל רבאות וליה יעד: ויסכיה ספיה ו
 ויעצם קלבה ויוקע מעה רבואת וליה יעתד
 בהא: ושב מלך הצפון והעמיר המון מלך רב

8

9

10

11

12

13

קב

מִיָּד לְרֹאשׁוֹן וְלִקְצֵי הָעֵתִים שְׁנַיִם יָבוֹא בְּיָבֵחַ יֵל
גְּדוֹל וּבִרְכּוֹשׁ רַבּוֹתָם יַעֲזוֹר מֶלֶךְ אֲשֶׁם לַיִּגְהָד
בְּמַהוּרָה אֲחֵת מִן אֲחֵל וְשִׁמְרָה אֲחֵת מִן
לְסִנִּי יִרְכַּב לְרֵה רַבּוֹלָה וִידָבַע בְּיֵשׁ כִּתִּיר
וְסִדָּה כְּבִיר וּבְעֵתִים הָהֵם רַבִּים יַעֲמִדוּ עַל מֶלֶךְ
14 הַנֶּגֶב וּבְנֵי כְּלִי צִי עֵמֶךְ יִנְשְׂאוּ לָהּ עֲמִידָה חֲדָרָה
וְנִכְשְׁלֹה וּפִי רֶאֶךְ לַעֲצֵד לְכִתִּירִיץ יִקְאוּ מוֹן מֶלֶךְ
לְשֵׁם וְאֲחֵת אֲחֵת קוֹמֶךְ לְמַתְּבִירִיץ יִתְּחַמְּדוּ
15 עַלִי אֲחֵת אֲחֵת כְּבוֹדָה כִּי עֲתִידוֹן וְיִבְחַ מֶלֶךְ הַצִּלּוֹן
וְיִשְׁכַּח סוֹלֵלָה וְלִכְר עֵיר מִבְּצֻרוֹת וְזִלְזוּ עוֹת הַנֶּגֶב
לָהּ יַעֲמִדוּ וְעַם מִבְּחֵדִיו וְאִיֶּךְ כַּח לַעֲמִידָתָם יִקְבֹּל
מֶלֶךְ לַעֲדָהֶךָ וְיִלְקִי אֲחֵסֶךְ וּפִתָּח מַדְיָנָה מִן אֲחֵסֶךְ
וְיִצְלָה טִיֶּץ לְשֵׁם לְאֲחֵת קוֹם בִּי יִדִּיהָ וּכְיֵהָ
16 לְקוֹם כְּלֵה קוֹוֶה כִּי הֵם לֹאֶךְ יֵהֵם וְיַעֲשֶׂה הַבָּח אֲחֵלִיו
בְּרִצְנוֹן וְאִיֶּךְ עוֹמֶד לְכִנּוֹ וְיַעֲמֶד בְּהַרְצֵה צְבִי
וְכֹלָה בִּירֹתָם יִצְנַע לְמַצְלָה עֲלֵיהָ כְּמַהֲרָה
וְלֵה מִקִּים לָהּ וְיִתְּבֵת כִּי בִלְדָה לְשֵׁם וְלִסְיָה בִּידָה
17 וְיֵשֶׁם כְּנִי לְבַח בְּתָקָה כָּל מַלְכוּתוֹ וְיִשְׁדִּים עֲמוֹ
וְעֵשָׂה וּבֵת הַנָּשִׁים יִתְּנוּ לָהּ שֵׁה יֵתָה וְלֵה תַעֲמֶד
וְלֵה לֹא תִהְיֶה וְיִקְצֵד לִי אֲחֵתָה מִה כִּי מִלְכָּה

וְאִמְסַחֲמִינֵן מֵעַה כִּי צִנַּע וְרִיִּסָה לַמֶּרְזֵן יִסְלַחָהּ
 לֵיה לִיה לִכְהֵח חֲפֹלָה תִּתְּבַת וְלִה תִּבּוּז לֵה וְיִשְׁס
 כִּנְיו לֵהִים וְלִכְר רִבִּים וְהַשְׁבִּית קִצִּין חֲדָפְתּוֹ לֵה
 בִּלְתִּי חֲדָפְתּוֹ יִשְׁס לֵה וְיִקְצֹר אִי צָרָה אֲבִידִיִּין
 וְיִפְתַּח מִנְהָא בְּתִירִין כִּי עֵטֹל מֵה עֵיִירָה בַּהֲדָלָן
 לַמֶּלֶךְ בַּעַר אֵין יִבְחָפִיה עָלֵי כַּעֲלָה וְיִשְׁס כִּנְיו
 לַמַּעֲזֵן אֲדָרְצֵן וְנִכְשָׁל וְכָלֹלָה יִמָּצֵחַ תָּם יִרָר
 וְגֵהָה לִי חֲצוֹן בִּלְרָה תָּם יַעֲתֹד כִּי צָע וְלֵה יִגְדֵּי
 וְעֵמָר עַל־כִּנְיו מַעֲבִיד נִגְשָׁה דָּרֵךְ מִלְכָּוָתוֹ וְבִימִים
 אֲחֵרִים יִשְׁכַּר וְלֵה בַּהֲפִים וְלֵה בַּמֶּלֶךְ מֵה וְיִקְוֹם
 כִּי מִדְּתַבְתָּה מֵה יִקְתָּצִי גִלְּאֻדָּה לָקוֹם וְחֲנֻמָּה
 רֵחֶךְ לְבַהֲגַת לַמֶּלֶךְ וְכִי אִיֵּאֵם יִסִּירָה יִנְכַסֵּךְ מִן
 גִּיד גִּצָּב וְלֵה מִלְּחָמָה וְעֵמָר עַל־כִּנְיו נִכְשָׁה וְלֵה
 נִתְּנוֹ עָלָיו הוּא מִלְכָּוָת וְלֵה בִּשְׁלֹוֹה וְהֵה דִּיק
 מִלְכָּוָת בַּחֲלָקִלָּוֹת וְיִקְוֹם כִּי מִדְּתַבְתָּה דְּגֵד
 דִּי לִם יִגְעַל עָלֵיה בַּהֲה לַמֶּלֶךְ כִּי הִתִּיבַח טִמְחָן
 וְיִהוּד לַמֶּלֶךְ בַּחֲלִילָה וְיִדְרֵ עֵת הַשְׁטָף יִשְׁטָכֵךְ
 מִלְכָּוָתוֹ וְיִשְׁכַּרְוֹ וְגַם נִגְיִר בְּדִית וְהִגְלָה לַמִּנְסַחָן
 יִנְסַחָבֹן מִן־בִּין יִרִיָה וְיִנְכַסְדֹּון חֲתִי יִלִּי עֵהָר
 כִּיֵּהם וְלִמֵּן הִתְּחַבְּלוֹת אֲלֵי יִעֲשֶׂה מִרְמָה וְעֵלָה

18

19

20

21

22

23

אָ

וַעֲלֶם בַּמַּעֲטָה וַיִּי וַמֶּלֶךְ לְמַלְתִּיז מַעַד מִן יַעֲמֹלָה
בַּחֲרֵב חֲתִי יַעֲרֵד גִּידָה כִּי עֲלָם בָּקוּם קָלִילִין בִּן
בִּשְׁלֹה וּבְמִשְׁמֵנִי מִדִּינָה יָבוֹא וַעֲשֵׂה הָשֵׁר לָהּ
עֲשֹׂן חֲבוּתִין וְחֲבוּת חֲבוּתִין בָּזָה וְשִׁלְלוּ לְכֹשׁ
לָהֶם יִבְזָר וְעַל מַבְצָרִים יִחַשְׁבּ מַחֲשַׁבְתִּין וְעַד
עַתָּה וַיִּרְכַּל מִרִּינְתָה וּפִי נַעֲמַתָּה בַּהֲרֹן כִּי צִנַּע
בַּהֲמָחֹלֶם יִצְנַעַד אֲבָהָה וְאֲבָהָ אֲבָהָה וַיִּבְצַע
אֲבָהָ אֲבָהָ מִן גְּנִימָתָה וּסְלֵבָהּ אוֹסֵר חָקָה וַיִּרְבֵּךְ
תִּרְבִּידָה עָלָי אֲחִיצוֹן לִי וְחֵק אֲחֵר וַיַּעֲד כְּהוֹלֵכִין
עַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בַּחִיל גְּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגַּדֵּד
לְמֹלָחָה בַּחִיל גְּדוֹל וְעִצּוֹם עַד מֵאֵד וְלֹא יַעֲמֹד
כִּי יִחַשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשַׁבוֹת וַיִּצְהַר קוֹתָהּ וְקִצְרָהּ
עָלָי מֶלֶךְ אֲגֻנוֹב בְּגִישׁ כְּבִיר וּמֶלֶךְ אֲגֻנוֹב יִתְעַדֵּךְ
לְמַחֲרֵבָתָה בְּגִישׁ כְּבִיר עֲלִים גְּרָה וְלֹא יִתְכַת
מִמָּה יִרְבֶּךְ עָלֶיהָ לְתִרְחֵבִיר וְאֲכֹלִי כְּתִבְגֹּר
יִשְׁבְּלוּהוּ וְחִילוֹ יִשְׁטָח וְכָלֹן הַלֵּלִים רַבִּים חֲרִבִּי
אֲכֹלִי וְצִחִיפָה מִן כְּבֵד וְאֲרָס יִכְסְרוּנָה כִּינְסָאֵב
בְּגִישָׁה וַיִּקַּע מַעַד יִרְעָא כְּתִירֵךְ וְשִׁנְיָהּ מִלִּנְסִים
לְבָבָהּ לְמַדְעָה וְעַל שְׁלֹחַ אֲחֵר כְּצֵב יִרְבְּלוּ וְלִי
תִצְלַח כִּי עוֹד קָץ לֹא יִעֲד וְאֲחֵר אֲמִלְכָהּ יִתְכַן

דאיהמא פלאסאה ויתכלמון בלאטיל בסבב
 מאירה והארה ולהינגח להם או קרבקת מרה
 לאוקת: וישב ארצו בלכוש גדול ולכבו עלבדית
 קרש ועשה ושב להרצו ולכז ירבע אהרהמא
 ליבלרה בסרח כביד ופי קלבה לאסאה עלי רוי
 עהר לקרס ולאכר יקצי חדבה וירבע ליבלרה
 למועד ישוב ובה בנגב ולא ידעה כדאשונה
 ובהחלונה: ולי חול יעור כיר כל לי אגנוב ולה
 תכונ וקעה בלאולי ולה בלאתחניה: ובאן בו ציין
 כתיים ונראה ושב ודעס עלבדית קרש ועשה
 ושבויבן על עזבי בלית קרש: וירא חלה
 למכאדיין ובחריין ויציד מבתלא ויעור ויסכט
 עלי גמיע רוי עהר לקרס ויצנעו אל תם יעור
 ויתאמלתחדכי עהר לקרס: ודל עים ממכר
 יעמרו וחללו המקרש המעודה סילוחתמיד
 ונתלן השקוץ משומם: ואגלה יקומון מנה
 פיברלון לקרס אחיץ וידילון לרהים ויבעלונה
 דגשא: ומדשיעי בלית יחניף בחלקות ועס
 יודעי אלוהיו יחזיקו ועשו: וצאמי לעהר ירהים
 בלאייל ואקום לטיאעי מע דורה יתמכנון ויצנעון

28

29

30

31

32

ק"ז

וְאֵלֶּיךָ וּמִשְׁכִּילִי עִם יְבִינוּ לְרֵבִים וּנְכָשְׁלוּ בַּחֲדָב
 וּבְלֹהֶכְהָ וּבְמִלְחָמָה בְּשִׁבִי וּבְבִזָּה יָמִים וְעֵלְמָה
 כָּל אֲמָה יַעֲלֶמוּ גְמָהוּר יִבְתְּלוּ בְּסִיחָהּ וְחִיק וְסִבִּי
 וְגִנְיָמָה מִרְהוּ וּבְהַכְשֵׁלִים יַעֲזְלוּ עֵדֶר מֵעֵט וְנָלוּ
 עֲלֵיהֶם רֵבִים בַּחֲלֻקֵּי לִקְוֹת וְעֵנֶר אֲבִתְלָהֶם יַעֲנוּ
 עֹנֵה יִסְדֵּי הַיִּנְצָה מִן אֵלֶּה בְּתִידִין בְּאֲחִייל
 לְמַזְהֵם שְׂכִילִים יִכְשְׁלוּ לִכְדָּף בָּהֶם וּלְבָדֶר וּלְלֶכֶן
 עֵד עֵת קִיץ כִּי עֵר לְמוֹעֲדוֹ וּמִן אֲעֵלְמָה יִפְתָּהּ
 לְכִי יִסְבְּכוּ וַיַּחֲדְרוּ וַיִּנְצְמוּ אִי וְקֵת אֲחֵל אֲדִקֶּר
 בְּקָה אֲקֵת אִי מִרְהוּ וְעֵשֶׂה כִּדְכֹנָה מִלֶּךְ וַיִּתְּקֶמֶם
 וַיִּתְּגַדֵּל עַל כָּל אֱלֹהִים וְעַל אֵל אֱלֹהִים יִרְבֵּד נִפְלְאוֹת
 וְהַיִּלִּיחַ עֵד כֹּלֶה דָּעֵם כִּי נִחַדְתָּה נַעֲשִׂיתָה תִּסֵּ
 יִצְנַע לְמֶלֶךְ אֲחֵכֶם כִּמְחִיר צֶה וַיִּדְתְּמַע וַיִּתְּכַבֵּר
 עָלֶיךָ כָּל אֲמִרָהּ וְעָלֶיךָ אֲדִרְבָּהּ וַיִּתְּכַדֵּם
 בְּאֲעֵגֵהּ וַיִּנְגַּח כִּי אֲמִדָּה אִי אֵין יִפְנֹה אֲסִכֵּי
 כִּמְחִיר וְקַעֲבָה אֲנִכְתְּהוּ וְעַל אֱלֹהִים אֲבִתִּי לֵאמֹר
 יִבְיִן וְעַל מִדַּת נָשִׁים וְעַל כָּל אֱלֹהִים לֹא יִבְיִן כִּי עַל
 כָּל יִתְגַּדֵּלוּ וְלֹא מִעֲבוּרֵי אֲבִיחָהּ לֹא יִלְתַּסֵּת וְלֹא
 מִעֲבוּרֵי אֲמָה אֲתֵה לֹא יִלְתַּמֵּת בְּלִי דִתְמַע עֲלֵי
 לְפָלוּ וְלֹא אֱלֹהִים מִעֲזוּדֵם עַל כֵּן יִכְבֵּד וְלֹא אֱלֹהִים אֲשֶׁר

39

40

41

42

43

לֹא יִרְעוּהוּ אֲבֹתָיו יִכְבֹּד בְּזֵהָב וּבְכֶסֶף וּבַאֲבֹנֵי קֹהֶלֶת
 וּבַהַמְּוִדוֹת וּמַעֲבֹר עֵדִיז כִּי מִבְּחִנָּה וּכְדָמָה
 וּמַעֲבֹר לֹס יַעֲרֻכָה אֲבָהָה יִכְרֵם בְּרָהֶב וּכְרָה
 וּבִוְהָר וּתִיֵּאֵב כַּחֲדָה וְעֵשֶׂה לְמַבְצְרֵי מַעֲוִדִים
 עִם אֱלֹהֵי נֶכֶד אֲשֶׁר יִכִּיר יִרְבֶּה גִבּוֹר וְהַמְשִׁילֹם
 בְּדָבִים וְהִרְמָה יִחַלֵּק בַּמַּחֲדִּיר וְיִצְנַע כְּרִי כְּתִידָה
 לֶח צוֹן לְמַעֲבֹר אֲגָרִיב אֲרִי אַעֲתִדָה לָהּ וְיִצְלַט
 עָלֶי אֲהַמָּה חֲהֻלָּהָ וְיִקְטַעֶהָם לְצִיָּה עַבְדִּי מִדָּן
 וּבַעֲתֵת קָץ יִתְנַגֵּחַ עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיִסְתַּעַר עָלָיו
 מֶלֶךְ הַצִּמְקֹן בְּדָכָב וּבְכַרְשִׁים וּבַאֲנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא
 בַּהֲרִצּוֹת וּשְׁטָף וְעַבְדּוֹ וּבַעֲרֵי יִנְחַסְהָה מֶלֶךְ אֲרוֹם
 וְיִנְתַּקֵּל אֵלֶּה מֶלֶךְ אֲפֵרֶם בְּכִיל וּפֶרֶס אֵין וּסְמָן כְּתִידָה
 כִּירֵבֵל כִּי בִלְרֵחֶהָם וְיִנְסֶהָב וְיִגְוֶה וּבַהֲבֵהֶרֶץ
 הַצִּבִּי וּרְבֹבֹת יִכְשֹׁל וְהִלָּה יִמְלִטּוּ מִיָּדוֹ הָאֲרוֹם
 וּמִוְהָב וּדְאֵשִׁית בְּנֵי עֵמוֹן וְהִרְרֵי רַבֵּל בִּלְרֵשֶׁם
 יִהְיֶה אֲכַתְרָה וְיִפְלֹת מִן יִרְה בִּלְרֵ אֲרוֹם וּמוֹהָב
 וְטִרְף בִּלְרֵ בְנֵי עֵמוֹן וְיִשְׁלַח יָדוֹ בַּהֲרִצּוֹת וְהִדָּן
 מִצִּדִּים לֹא תִהְיֶה לוֹ לְפִלִּיטָה וְיִבְסֻטִּירָה כִּי
 סֹהִיר לְבִלְרֵ אֵין וּבִלְרֵ מִצֵּד לֹא תִכְלֹת מִנֶּה וְהַמְשִׁלֵּן
 בְּמִכְמֵי הָהָב וְהַכֶּסֶף וּבְעֵל הַמְּוִדוֹת מִצִּדִּים

קכ

וְלוֹבִים וְכוֹשִׁים בְּמַעֲדֵיהֶם וְיִתְּנֵם עָלַי מֵעַתָּה
 אֲרֵיב וְאֶפְרַיִם וְגַמְיָעֵרֶק מִצֵּד וִיכּוֹן בְּעֵץ נְכוּבָה
 44 וְאֶחָבֶשֶׁה כִּי כָטָה קֶרְמִיָּה וְשִׁמּוֹעוֹת יִבְהַלּוּהָ
 מִמִּזְרָח וְיִמְצְלוּ וְיִצְאָה בַּחֲמָה גְּדוֹלָה לְהַשְׁמִיט
 וְלִהְיוֹת לִרְגִלִים רַבִּים וְכִי וְקָתַת תִּרְהַשֶּׁה לְאֶחָבָהֶם מִן
 אֲמִשְׁרָק וּמִן אֲשַׁחַל כִּיכְרָג בַּחֲמִיָּה כְּבִידָה לִינְקִי
 45 לְבַתִּיר וְיִתְלַכְהֶם וְיִפְרַע אֶהְיֶה אֶתְרָנִי בֵּין יָמִים
 לְהֵרֶב רַבִּי קָרֵשׁ וְכֵן עֵתָּה יָצָא וְהֵיךְ עוֹזֵר לוֹ וְיִצְוֶה
 כְּבֹהֵה וְתַסְטִיחָהּ בֵּין אֲבָחֵר וְגַבֵּל אֲשַׁחֲסֵה יֵאָתֶה
 1 אֲבֵלָה כֹּלָה מֵעִיזָהּ וְכַעֲתֵהָ הִיא
 יַעֲמֵהּ מִיִּבְהַל הַשֵּׁר הַגְּדוֹל הַיָּמִיךְ עַל בְּנֵי עַמֶּךָ
 וְהֵיטָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיֶתָה מִהֵיטָב וְעַד
 הָעֵת הַזֶּה וְכַעֲתֵהָ הִיא יִמְלֹךְ יָמָךְ כֹּל הַנִּמְצָא
 כְּתוּב בְּסֶפֶר וְכִי רֹאךְ אִוְקֵת יִנָּתֵב מִיכָל לִרְיִים
 לְכַבִּיר לְמוֹכֵל בְּקוֹמָךְ כִּיכּוֹן וְקָתַת שִׁוְרָה מֵאֵלֶם
 יכּוֹן מִתְלַהֵחַ מִרְּכָה נִתְלַחֵל לִי רֹאךְ אִוְקֵת
 וְכִי יִתְכַלֵּץ קוֹמָךְ כֹּל מִן וְגַר מִכְּבוֹבָה כִּי לְבַתֵּהּ
 2 וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵמֶת עִפְרָיִם יִקְיָצוּ אֵלֶיהָ לְהִי
 עוֹלָם וְהֵלֶךְ לְהֵרֶשֶׁת לְרֵחַוֶן עוֹלָם וְכַתִּיר מִן
 אֲנִיָּהם כִּי אֲתִרְחֵב יִסְתִּיק צֶדֶק הַדּוֹלָה לְהִיָּה אֲרֵהֶם

והולאִי לעֲחָדָר וְעַבְדָּהּ לִרְהֹרֹ: וְהַמִּשְׁפִּילִים יִדְהִילוּ
בְּזוֹהָר הַדִּקְיָע וּמִצְרֵי־קֵי הַרְבִּים כְּכֹכְבִים לְעֹלָם
וָעֶד: וְלַעֲלֹמָהּ יִדְהִירוּ בְּנוֹר לְסִמָּה וּמִסְתַּלֵּחַ
לְכֹהֵם כְּכֹכְבִים לִי לִרְהֹרֹ אֲבֹרָה:

וְהָתָה רִנְיָהּ לְסִתּוֹם הַרְבֵּי־ים וְהָתּוֹם הַסֶּכֶר עַד
עֵת קֶץ יִשְׁוֹטְטוּ רַבִּים וְתִרְכָּה הָרָעָה: וְהִנֵּה ת
יִהְיֶה אֶל הַחֶסֶד הָרִי לְכֹלָם וְהַכֹּתֶם הָרִי לְכֹתָם
לִי וְקָת לְאֶבֶל יִטּוּף כִּיָּה לְכֹתִידִיז וְתִכְתֹּר אֲרִיָּה חֲנִיָּה
וְרִנְיָהּ: אֲנִי רִנְיָהּ וְהִנֵּה שְׁנֵים אֶחָדִים עֲמֹדִים
אֶחָד הִנֵּה לְשִׁכַּת הַיָּחַד וְהָאֶחָד הִנֵּה לְשִׁכַּת הַיָּחַד:
וְהִנֵּה רִנְיָהּ לְכֹתִידִיז בְּהַתְנַחֵן וְהַתְנַחֵן עַד
שְׁחָטִי לְרִגְלָהּ יִמְנֶה וְיִסְרֶה: וְיִהְיֶה לְאִישׁ לְבוֹשׁ
הַבְּרִים אֲשֶׁר מִמֶּעַל לְמִיָּהּ הַיָּחַד עַד מִתִּקְץ
הַנֶּפֶל הַזֶּה: פֶּקֶדָה לְמֶלֶךְ לְאֶבֶס לְעֶשֶׂר לְמֶלֶךְ
כּוֹק מִהַ לְרִגְלָהּ לִי מִתִּי אֶבֶל לְכֹתִידִיז: וְהִנֵּה
הָתָה לְאִישׁ לְבוֹשׁ הַבְּרִים אֲשֶׁר מִמֶּעַל לְמִיָּהּ
הַיָּחַד וְיִרְם יִמְנֶה וְיִסְרֶה לְהַשְׁמִים וְיִשְׁבַּע
בְּהִי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מְוַעֲדִים וְהִנֵּה וְכֹלָת
נִפְחָזִי עַם קָדֵשׁ תְּכַלִּינָה כֹּל אֱלֹהִים: וְסִמָּה
לְמֶלֶךְ לְמֶלֶךְ כּוֹק מִהַ לְרִגְלָהּ דַּע יִמְנֶה

ק

ויסאדה לי אסמה וחלף בחייה לעלם אנה לי וקת
 חוק אתהם ונצפה ונצפה יד קוס אקדס
 8 תכנה גמיעה דהו רחמי שמעתי ולא הבין והמה
 9 ארני מה אחלית אלה והנחם מעת רלך ולס
 אפהמה פקלת יחסי ידי מה אכר רלך ויהמר לך
 רניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עורב
 קץ קלאמך יארניאל פאן לכלהם מחפוז מ-
 10 מכתום לי וקת אהגלו יתבדלו ויתלבנו ויצדלו
 דבים והרשיעו דשעים ולא יבינו כל דשעים
 והמשכילים יבינו כיתחדר ויתנעף וינסבך
 לכתיר וינלמהו לנלמין ולא יפהמונה ולעלמה
 11 יפהמונה ומעת הוסר היתמיד ולתת שחוז ימים
 אלה מאתים ותשעים ומן וקת דול ארמים ויקגע
 לרגס אמוחש אף סנה מאיתין ותסעין סכה
 12 אשרי המחה יביע לימים אלה שלש מהות
 שלשים וחמשה פטובא למין ינתער ויבלג
 רכר אף סנה תלאת מאיה ובמסה ותלאתין סנה
 13 וזהה לך לקץ ותנח ותעמר לגורלך לקץ הימים
 ואתת כאמך לי אהגל פאנך תתופה ותקום
 בקצרך עכר אהגל לאיהם